

Gyrid Gunnes, Hans Stifoss-Hanssen, Stephen
Sirris, Lene Østby, Marianne Rodriguez Nygaard,
Olav Helge Angell, Hans Morten Haugen,
Sidsel Sverdrup

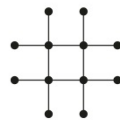
Evaluering av Kirkelig ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep

Evaluering av Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep

**Gyrid Gunnes, Hans Stifoss-Hanssen, Stephen Sirris, Lene Østby,
Marianne Rodriguez Nygaard, Olav Helge Angell, Hans Morten Haugen, Sidsel Sverdrup**

VID rapport 2019/1

VID

Denne rapporten er utgitt av

VID vitenskapelige høgscole
Postboks 184, Vinderen
N-0319 Oslo
<http://www.vid.no/>

Rapport: 2019/1

ISBN: 978-82-93490-29-6, elektronisk
ISBN: 978-82-93490-30-2, trykt

ISSN: 2464-3777

Elektronisk distribusjon:

VID vitenskapelige høgscole
www.vid.no

Omslag

Dinamo

Opphavsrettigheter

Forfatteren har opphavsrettighetene til rapporten.
Nedlasting for privat bruk er tillatt.
Mangfoldiggjøring, videresalg av deler eller hele rapporten
er ikke tillatt uten avtale med forfatterne eller Kopinor.

Forord

VID vitenskapelige høyskole inngikk 16.3.2018 avtale om å utføre evaluering av Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep (heretter kalt KRS). Evalueringen var gjort mulig gjennom en ekstrabevilgning fra Kirkerådet for Den norske kirke til KRS, som var oppdragsgiver for evalueringen.

Arbeidet med denne rapporten har vært utført av ph.d.-stipendiat Gyrid Gunnes, professor Hans Stifoss-Hanssen, phd-stipendiat Stephen Sirris, professor em Olav Helge Angell, førstelektor Lene Østby, førsteamanuensis Marianne Rodriguez Nygaard, professor Hans Morten Haugen og professor Sidsel Sverdrup. Gunnes har vært prosjektleder og ledet arbeidet med rapporten, Stifoss-Hanssen har vært faglig ansvarlig. Alle disse er ansatt ved VID.

Underveis i prosessen har vi hatt hjelp av en referansegruppe, som har lest utkast og hatt to møter. Denne har bestått av:

Marianne Lind, SMISO Oslo

Inger Marie Lid, professor ved VID vitenskapelige høyskole, Oslo

Kari Margrethe Solvang, Norsk Luthersk Misjonssamband

Bernd Krupka, senterleder ved Kirkelig utdanningscenter nord, VID vitenskapelige høyskole, Tromsø

Anne Hege Grung, førsteamanuensis ved Teologisk fakultet, UiO

Kari Stephansen, forsker ved OsloMet

Knut Refsdal, tilsynsprest i Metodistkirken

Torbjørn Andersen, professor ved NTNU Gjøvik

Oslo, 8. januar 2019

Gyrid Gunnes

Hans Stifoss-Hanssen

Oppsummering av rapporten

Det er all grunn til å understreke at KRS har gjort en stor innsats for å ivareta sitt diakonale oppdrag når det gjelder forholdet mellom seksuelle overgrep og kristen tro. KRS har opparbeidet spisskompetanse og bidratt til at tematikken er satt på dagsordenen og blitt institusjonalisert gjennom den formaliseringen av ansvarsforhold som har funnet sted. Eksempelvis gjennom at kirkesamfunn og kristne organisasjoner har innarbeidet retningslinjer, og at arbeidsgiversiden og frivillighet er tematisert.

Et stort flertall av informantene i denne evalueringen, både utsatte brukere og andre som har tatt i bruk tjenestene fra KRS, uttrykker tilfredshet med de ulike formene for hjelp og støtte de har mottatt. Samtidig viser evalueringen at det også er utfordringer i dette store og komplekse feltet, utfordringer som KRS ikke fullt ut kan løse. Dette kan i hovedsak sies å henge sammen med virksomhetens begrensede størrelse og kompetanse. Disse utfordringene har vi i denne rapporten beskrevet under overskriftene organisasjon, bearbeiding, håndtering og forebygging.

På bakgrunn av materialet og analysene og drøftingene i denne rapporten vil vi anbefale at tiltaket KRS opprettholdes, med samme tydelighet og representative tyngde som i dag. De overordnede prioriteringene virker godt begrunnet, slik at det kan anbefales å videreføre virksomheten med de tre virksomhetsområdene bearbeiding, håndtering og forebygging, og med de forskyvningene i retning av forebygging som går frem av rapporten.

Videre anbefaler vi at KRS

- sikres et forutsigbart og utvidet økonomisk grunnlag
- søker å inngå på en forpliktende måte i et større og relevant fagmiljø
- øker og målretter innsatsen på relevant fagutvikling og stabsveiledning
- gjennomgår og styrker fagporteføljen med tanke på større tverrfaglighet, blant annet ved å styrke psykologisk, eventuelt klinisk religionspsykologisk kompetanse
- vurderer å ansette leder på åremål ved neste utlysning
- endrer styresammensetning i retning av større representasjon av fagpersoner på overgrepfeltet, og representasjon fra ansatte og brukere
- arbeider videre med dilemmaer ved Klagerådets rolle og sammensetning
- videreutvikler strukturer og kultur for større grad av brukermedvirkning
- videreutvikler og fornyer sitt nyskapende arbeid med liturgi
- utvikler samarbeidet med regionene med tanke på gjensidighet og tillit

- gjennomtenker hvordan KRS kan bidra med sin unike kompetanse på tro og overgrep på et grasrotnivå i møte med det flerreligiøse og flerkulturelle samfunn

Innholdsfortegnelse

Kapittel 1: Innledning.....	9
1.1 Problemstillinger og rapportens struktur	9
1.2 Beskrivelse av organisasjonen i dag	10
Kapittel 2: Metode.....	12
2.1 Oppdragsforståelse og metodevalg.....	12
2.2 Dokumentanalyse	13
2.3 Intervju.....	13
2.4 Deltakende observasjon.....	15
2.5 Kvantitativ metode	16
2.5.1 Utvalg og gjennomføring	16
2.6 Forskningsetikk	17
Kapittel 3: Eksisterende kunnskap på overgrepfeltet og om seksuelle krenkelser i religiøse kontekster	20
3.1 Innledning	20
3.2 Utvikling av hjelpetilbud for mennesker som har vært utsatt for vold og seksuelle krenkelser.....	20
3.2.1 Barn.....	20
3.2.2 Vold mot voksne	21
3.2.3 Utsatte for seksuelle overgrep.....	22
3.3 Overgrepfeltet i religiøs sammenheng	25
3.3.1 Bakgrunn.....	25
3.3.2 Innledning	25
3.3.3 Religiøs autoritet.....	26
3.3.4 Religiøse fellesskap, rituelle og symbolske verktøy	28
Kapittel 4: Organiseringen av KRS.....	29
4.1 Innledning	29

4.2 Organisasjonens historie.....	29
4.2.1 Historisk riss	29
Planperioden 2000–2002	32
Planperioden 2003–2005	33
Planperioden 2005–2008	34
Planperioden 2009–2012	35
Planperioden 2013–2015	36
Planperioden 2017–2020	37
4.2.2 Statistikk fra årsmeldingene.....	39
4.2.3 Oppsummering av historisk gjennomgang av KRS.....	40
4.3 Organisasjonsstruktur ved KRS i dag.....	41
4.3.1 Innledning	41
4.3.2 Styre	41
4.3.3 KRS' økonomi	42
4.3.4 Leder	43
4.3.5 Øvrige ansatte	44
4.3.6 Forholdet mellom daglig leder, ansatte og styre	45
4.3.7 Stabsveiledning ved KRS	46
4.3.8 Fagutvikling ved KRS.....	47
4.4 Brukermedvirkning ved KRS – strukturer og erfaringer.....	48
4.4.1 Brukermøter	49
4.4.2 Forholdet mellom ansatte og brukere, sett fra brukernes perspektiv	50
4.4.3 Klagerådet.....	53
4.4.4 KRS og Gunnar Ringheims bok <i>Det som ikke skulle skje</i>	56
4.4.5 Oppsummering.....	57
4.5 KRS og regionalisering	58
4.5.1 Innledning	58

4.5.2 Fra Østlandet til en nasjonal horisont	58
4.5.3 Oppsummering	64
4.6 Fremtidige oppgaver for KRS	65
4.6.1 Innledning	65
4.6.2 Perspektiver på fremtidige oppgaver	65
4.7 Alternativ organisering?	66
4.7.1 Innledning	66
4.7.2 Fra ønske om ingen endring til ønsker om mer regionalisering	66
4.7.3 Oppsummering av fremtidige utfordringer og alternativ organisering	67
4.8 Oppsummering og drøfting av KRS som organisasjon	68
Kapittel 5: Vurdering av den faglige kvaliteten ved KRS' bearbeidingskompetanse.....	71
5.1 Innledning	71
5.2 Et møte- og samtalested for mennesker som har vært utsatt for seksuelle krenkelser – om hva?.....	71
5.2.1 Men hva trenger de utsatte av kirken? Dilemmaer eksemplifisert ved brukernes fortellinger om KRS' arbeid med gudsbilder.....	74
5.2.2 Oppsummering	75
5.3 Metoder for et diakonalt samtale- og møtested for mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser.....	76
5.3.1 Innledning	76
5.3.2 Individuelle samtaler ved KRS	76
5.3.3 Gruppetilbud	79
5.3.4 Mannsarbeid og kjønnsdelte grupper	80
5.3.5 Oppsummering	81
5.4 Erfaringer av liturgi ved KRS.....	81
5.4.1 Innledning	81
5.4.2 Liturgisk nyskapning ved KRS	82
5.4.3 Liturgiske symboler ved KRS.....	84

5.4.4 Andre symbolhandlinger og liturgiske praksiser ved KRS.....	88
5.4.5 Messe for verdighet.....	88
5.4.6 Liturgi ved KRS som erfaringsbasert og kontekstuell.....	92
5.4.7 Oppsummering av KRS og liturgi	94
5.5 Brukernes vurdering av betydningen av miljøskapende arbeid ved KRS	95
5.5.1 Innledning	95
5.5.2 Stemmer fra det empiriske materialet	95
5.5.3 Oppsummering av miljøskapende arbeid som metode for bearbeiding ved KRS ...	97
5.6 Annen oppfølging og bistand ved KRS	98
5.6.1 Oppsummering.....	99
5.7 Vurderinger av den faglige kvaliteten ved KRS fra andre aktører på feltet.....	99
5.7.1 Innledning	99
5.7.2 Oppsummering.....	100
5.8 Oppsummering og drøfting av KRS som sted for bearbeiding av seksuelle overgrep.	101
Kapittel 6: Vurdering av den faglige kvaliteten på KRS' håndteringskompetanse	104
6.1 Innledning.....	104
6.2 Kjennskap til KRS som håndteringsaktør – kvantitative funn	105
6.3 KRS som håndteringsaktør ifølge det kvalitative intervjumaterialet	106
6.4 KRS som håndteringsaktør, basert på spørreskjemaets åpne spørsmål.....	109
6.5 Oppsummering og overgangen til den nye veiledningsordningen	110
Kapittel 7: Vurdering av den faglige kvaliteten på KRS' forebyggingskompetanse.....	112
7.1 Innledning.....	112
7.2 Styremedlemmer og ansatte om KRS og forebyggingskompetanse	112
7.3 Samarbeidspartnere om KRS som kompetansesenter	113
7.3.1 Hva besto kjennskapet til KRS i, og hvordan ble dette vurdert av informantene?	114
7.3.2 Kurs, råd og veiledning.....	114
7.3.3 Nyten av det publiserte materialet fra KRS	116

7.3.4 Vurdering av KRS' betydning for kirken	116
7.4 Oppsummering	121
Kapittel 8: Sammendrag og anbefalinger	123
8.1 Innledning	123
8.2 Organiseringen av KRS	123
8.3 Forholdet mellom ressurser og forventninger	129
8.4 Den symbolske betydningen av KRS	130
8.5 Hvor er det blitt av voldsproblematikken?	132
8.6 Universell utforming.....	132
8.7 Oppsummerte anbefalinger.....	132
Referanser.....	134
Vedlegg	137
Vedlegg 1: Temalister for intervjuer	137
Vedlegg 2: Samtykkeskjema	141
Vedlegg 3: Liturgi for Messe for verdighet, Oslo, 2017	143
Vedlegg 4: Spørreskjema om Kirkelig Ressurssenter	147
Vedlegg 5: Følg brev til mail til kirkelige medarbeidere som besvare på questback om KRS.....	152
Vedlegg 6: Svarfordelinger i spørreskjemaundersøkelsen	153
Vedlegg 7: Godkjenning fra NSD.....	161

Kapittel 1: Innledning

1.1 Problemstillinger og rapportens struktur

Tilbudsforespørselen skisserte to hovedproblemstillinger. For det første skulle evalueringen *vurdere den faglige kvaliteten ved de tjenester som KRS leverer innenfor områdene bearbeidings-, håndterings- og forebyggingskompetanse*. For det andre skulle evalueringen *vurdere måten virksomheten er organisert på*. Vi har operasjonalisert dette i form av to hovedproblemstillinger. Disse er som følger:

1. Hvordan er KRS organisert, hva er forbedringspotensialet, og hva er fremtidens utfordringer?

2. Hvordan vurderes den faglige kvaliteten ved KRS'

2.1 bearbeidingskompetanse?

2.2 håndteringskompetanse?

2.3 forebyggingskompetanse?¹

Disse spørsmålene danner utgangspunkt for rapportens struktur. Rapporten inneholder innledning (kap. 1) og kapitler om metode og forskningsetikk (kap. 2) og eksisterende kunnskap på feltet (kap. 3). I kapittel 4–7 beskriver vi funnene og analysene av den empiriske undersøkelsen vi har foretatt. Beskrivelsen av funnene og analysen er strukturert tematisk og følger forskningsspørsmålene: organisasjon, bearbeidingskompetanse, håndteringskompetanse og forebyggingskompetanse. En slik strukturering av teksten innebærer at ulike temaer/aspekter ved KRS er behandlet hver for seg i hvert sitt kapittel, og at alle empiriske

---

¹ Spørsmålene er reformulert og restrukturert på grunnlag av de opprinnelige spørsmålene, som var slik: *1. Hvordan er den faglige kvaliteten på tjenestene til KRS?* 1.1 Hvordan har KRS oppfylt virksomhetens mål slik disse er formulert i vedtektene, siden oppstarten og frem til i dag? 1.2 Hvordan erfarer overgrepssatte kvinner, menn og barn i kirken KRS' tilbud? 1.3 Hvor synlig er KRS' tilbud for kirkelige aktører (ansatte og arbeidsgivere i kirkelige virksomheter, som kirkelige fellesråd, bispedømmer, sentralkirkelige råd, organisasjoner og frikirker) og andre aktører på feltet (Dixi, Støttesenteret mot incest), og hvor og hvordan samarbeider de? 1.4 På hvilke måter bidrar KRS til å forebygge seksuelle overgrep i kirkelige miljøer i Norge? *2. Hva kjennetegner måten virksomheten er organisert på?* 2.1 På hvilke måter bidrar organiseringen av virksomheten til å nå Ressurssenterets vedtekter? 2.2 Finnes det et forbedringspotensial i organiseringen av virksomheten? 2.3 Hvordan kan Ressurssenteret møte fremtidige behov, eksempelvis overgrep på sosiale medier og samarbeid i et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn?

Denne endringen ble gjort for å gjøre disposisjonen mer oversiktlig. Vi mener endringen ikke fører til endret dekning av elementene i evalueringen. Pkt. 1.3 og 1.4 i den opprinnelige disposisjonen er dekket i kap. 5.7 til kap. 7.

funn som omhandler dette temaet/aspektet, er beskrevet og analysert i sitt respektive kapittel. Hvert underkapittel er avsluttet med en oppsummering. Kapittel 8 er en avsluttende drøfting hvor funn, analyser og anbefalinger fra oppsummeringene fra alle kapitler behandles samlet.

1.2 Beskrivelse av organisasjonen i dag

Det overordnede formålet for KRS er «å virkeliggjøre kirkesamfunnenes diakonale oppdrag i møte med mennesker utsatt for vold og seksuelle overgrep».

Verdidokumentet for KRS ble utarbeidet og drøftet i representantskapet i 2017 og vedtatt av styret samme år.

(http://www.kirkeligressurscenter.no/uploads/4/0/7/2/40726611/verdidokument_endelig_i_de_sign.pdf) Dokumentet innholdsbestemmer eksplisitt selvforståelsen på todelte vis. KRS skal være

- et nasjonalt diakonalt kompetansesenter for kirkesamfunnene og de kristelige organisasjonene i Norge
- et kirkelig møte- og samtalested for kvinner og menn som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep, med særlig vekt på relasjonsbyggende tiltak

Videre inneholder Verdidokumentet beskrivelser av hvordan det diakonale oppdraget, stiftelsens formål, utføres. Visjonen som gjelder nå, er «Ved den utsattes side». Oppdraget søkes realisert gjennom tre verdier. *Verdighet*: Det gudgitte menneskeverdet blir aldri borte, på tross av vonde hendelser. Derfor møtes mennesker med støtte og respekt som kan bidra til myndiggjøring og ansvarliggjøring for eget liv. *Åpenhet*: Stiftelsen vil bidra til en åpenhetskultur fordi det har en «avskammende og forebyggende effekt». *Rettferdighet*: Verdien er teologisk begrunnet gjennom formuleringen «Gud tåler ikke urettferdighet og tar avstand fra at det skjer vold og seksuelle overgrep», samt mellommenneskelig oppreisning som gjennom rettsapparatet, så vel som ansvars plassering og mulig beklagelse. Oppsummert viser dokumentene at gjennom hele KRS' historie har det foreligget et eksplisitt verdigrunnlag utkrystallisert på bakgrunn av teologisk refleksjon og satt i klar sammenheng med diakonalt oppdrag og praksiserfaringer. Det har vært en pågående og eksplisitt teoretisk refleksjon omkring verdigrunnlaget.

Videre (etter vedtektsendringer i 2008) er virksomheten «økumenisk og forankret i et kristent verdigrunnlag. Stiftelsen drives i samarbeid mellom Norges KFUK-KFUM, Diakonissehuset Lovisenberg, Kirkerådet for Den norske kirke og Norges Kristne Råd». Ved etableringen av senteret i 1996 utgjorde KFUK, Kirkerådet og Diakonissehuset de samarbeidende parter. Fra

2001 ble det inngått samarbeidsavtaler med flere større kirkesamfunn i Norges Kristne Råd. Samme år ble også *Økumeniske retningslinjer i forbindelse med seksuelle overgrep* utgitt. Diakonissehuset Lovisenberg er i dag ikke lenger medeier etter at den opprinnelige avtalen utgikk i 2015, og er fra 2016 erstattet av Blå Kors Norge. Norges Kristne Råd ble av stiftelsen invitert som eierorganisasjon i 2008, og vedtok medeierskap fra 2009.

KRS er i dag (årsmelding 2017) en virksomhet med 4,9 årsverk og et budsjett på 5,3 millioner kroner, i all hovedsak fra eller via Kirkerådet (se kap. 5 om økonomi). KRS rapporterer på virksomhet knyttet til bearbeiding, håndtering og forebygging, og på organisasjonsutvikling. I 2017 var det stadig et visst volum på bearbeidende samtaler (104) og veiledende/håndterende samtaler (97 samtaler/33 saker), men disse aktivitetene har en jevn nedgang, noe som er observert lenge, og som også er en del av strategien. Samtidig sto KRS for 29 kurs og fagdager med 1299 deltakere, i tillegg til at det var 120 deltakere på Novemberkonferansen. KRS samarbeidet om Messe for verdighet – noen steder også med seminarer – på 13 steder; disse tiltakene hadde til sammen 980 deltakere.

Staben inkluderer to prester, en rådgiver i diakoni, en kombinert rådgiver og administrasjonskonsulent og en praktisk-teologisk rådgiver, ifølge KRS' hjemmeside per 5. desember 2018.

I tillegg til de ovennevnte aktivitetene arbeider staben med en rekke oppgaver, slik som grupper og relasjonsbyggende aktiviteter, liturgi, vedlikehold av nettverk og organisasjonsutvikling samt å utforme og følge opp søknader om prosjektmidler.

Kapittel 2: Metode

2.1 Oppdragsforståelse og metodevalg

I denne evalueringen har VID vitenskapelige høyskole ønsket å se på virksomheten til KRS med et kritisk, konstruktivt og tverrfaglig blikk. Forskerne som har deltatt i evalueringen, har forskningsbasert kompetanse innenfor diakoni, sjelesorg, liturgi, voldsforskning, organisasjonsfag, ledelsesfag og juss. Vi har gjennom denne breddekompetansen tilstrebet å synliggjøre KRS' spesifikke kirkelige oppdrag *og* at KRS er en aktør på linje med andre instanser/tjenester for utsatte for vold og seksuelle overgrep.

Med *evaluering* forstår vi en systematisk aktivitet basert på teorier og forskningsmetoder. I vid forstand søker en evaluering å si noe om spørsmålene: Hva fungerer for hvem under hvilke forhold og på hvilke måter, og hvordan? Hensikten er å beskrive, forstå og analysere fenomener og se dem i forhold til økonomi og øvrige ressurser. Den foreliggende evalueringen har en slik hensikt: Den vil beskrive, forstå og analysere KRS og se dette i forhold til økonomi og øvrige rammevilkår og ressurser. De reformulerte hovedproblemstillingene har fungert som en operasjonalisering av evalueringsutfordringen.

Arbeidet er videre basert på en *responsiv* evaluering. Denne tilnærmingen er orientert mot aktivitetene, mangfoldet og det særegne ved et tiltak eller prosjekt: «Responsive evalueringer understreker betydningen av språk, kontekst og interessentenes vurdering» (Sverdrup, 2014, s. 36). Responsive evalueringer ønsker også å bidra til utvikling eller endring av fenomenet det undersøker. Hensikten er å forstå prosjektet innenfor dets egne rammebetingelser: «Når man kaller tilnærmingen responsiv, innebærer dette at man lytter til, og forsøker å forstå, de problemstillingene som er sentrale for dem som er involvert i programmet» (Sverdrup, 2014, s. 37; se også Czarniawska, 2018).

Evalueringen bygger på en kombinasjon av kvalitative og kvantitative metoder: individuelle intervjuer, fokusgruppeintervjuer, deltakende observasjon, dokumentanalyse og spørreundersøkelse. Denne bredden ble valgt for å kunne besvare problemstillingene i lys av KRS' tjueto år lange historie og mangfoldet blant brukere, ansatte, styremedlemmer og målgruppe i kirkene. En ytterligere begrunnelse for at dette metodevalget anses som adekvat, er at formålet tilsier at det er behov for både faktaopplysninger om slikt som omfang, antall og varighet, og for aktørers erfaringer, vurderinger og tolkninger. Kombinasjonen av dokumentstudier, intervjuer, observasjoner og spørreskjemaer gir et rikholdig datatilfang og er dermed en godt egnet strategi for å besvare de ulike spørsmålene som reises i evalueringen.

I det følgende presenteres de ulike delstudiene mer detaljert. Personer som blir intervjuet, er kalt informanter, mens de som besvarer spørreskjemaet, er kalt respondenter. Vi bruker forkortelsen KRS, men der informantene bruker andre betegnelser («Ressurssenteret», «senteret»), har vi ikke endret på det. Vi bruker også «senteret» noen ganger i teksten som språklig variasjon.

Vi peker på at undersøkelsen har et historisk perspektiv, og mye av materialet stammer fra ulike faser i KRS' 22-årige historie. Dette må selvsagt tas hensyn til når man skal vurdere om KRS fyller de ulike oppgavene sine i dag. Vi understreker at vurderingen bygger på et utvalg av informasjon. Dette utvalget er omfattende, men ikke fullstendig, og det kan diskuteres.

2.2 Dokumentanalyse

Dokumentanalysen har innebåret en gjennomgang av KRS' interne dokumenter (årsrapporter, vedtekter, strategidokumenter, hjemmeside på internett, referater fra møter i styret, referater fra representantskapsmøter, referater fra brukermøter, referater fra Klagerådet, og informasjonsbrosjyrer, KRS' egne publikasjoner). Disse er blitt analysert med tanke på utviklingstrekk, vendepunkter og vesentlige utfordringer.

2.3 Intervju

Det ble foretatt intervjuer med i alt 68 personer, både kvinner og menn; et flertall var kvinner. Intervjuene ble gjennomført både individuelt og i grupper av ulik størrelse. Fordelingen mellom individuelle intervjuer og gruppeintervjuer ble i hovedsak gjort av praktiske grunner. I noen sammenhenger var det en fordel med gruppeintervjuer fordi denne formen for intervju gir et ekstra utbytte i form av interaksjonen som oppstår mellom intervjupersonene, og som ofte er fruktbar og relevant for undersøkelsens hensikt. Noen informanter ønsket imidlertid ikke å delta i gruppeintervjuer, og det ble derfor også gjennomført individuelle intervjuer. Dette gjaldt i hovedsak tidligere brukere. Ca. 40 av intervjuene ble gjennomført som individuelle intervjuer.

Flere av informantene var opptatt av ikke å bli gjenkjent, og ba om å få lese igjennom hvordan de var sitert, for å sikre at personvernet var ivaretatt. Alle informantene som ba om det, fikk tilsendt relevante utsnitt fra rapporten og fikk komme med innspill. Alle fikk tilbud om å trekke seg fra studien

Et flertall av intervjupersonene ble rekruttert gjennom KRS' nettverk og informasjonsbase. Dette kan ha medført en skjevhet i utvalget, men på grunn av temaets karakter og rammevilkårene (tid, økonomi) var dette en pragmatisk og realistisk mulighet til å rekruttere

informanter. Vi aksepterte flere henvendelser fra personer i flere av kategoriene nedenfor som kontaktet oss og ønsket å bli intervjuet, og vi satte også inn en annonse i *Vårt Land* (på nett, en uke), med oppfordring til å delta i studien.² Ingen av intervjupersonene har trukket seg i løpet av studien, heller ikke blant dem som leste sine intervjusitater.

Intervjuene er tatt opp med digitalt opptaksutstyr og deretter transkribert, unntatt i noen få tilfeller som er omtalt nedenfor. Tekstene er deretter gjennomlest av flere av forskerne og analysert med tanke på hovedtemaer, og funn til evalueringens problemstillinger.

Grupper/kategorier som ble intervjuet

Nåværende og tidligere ansatte på Kirkelig Ressurscenter

Vi har intervjuet elleve personer i kategorien ansatte. Av disse var fem nåværende og seks tidligere ansatte. Av hensyn til personvernet har vi analysert materialet uten å skille mellom nåværende og tidligere ansatte. Av samme grunn knytter vi heller ikke informasjonen i rapporten til opplysninger om intervjupersonenes kjønn, yrkesgruppe eller alder.

Gruppen av ansatte har en stor overvekt av kvinner. Det er et aldersspenn fra 30 år til drøyt 60 år, og alle har høyere utdanning. Dette dreier seg om psykologer, teologer (hvorav de fleste er ordinerte prester), personer med sosialfaglig og diakonifaglig bakgrunn og personer med annen relevant utdanningsbakgrunn. Det er stor variasjon når det gjelder varigheten av ansettelsen for dem som er intervjuet. Det omtalte personvern hensynet kunne ikke anvendes for daglig leder.

Styremedlemmer/representantskaps medlemmer

I denne kategorien intervjuet vi ni personer, fem individuelt og fire i gruppe.

Representanter for andre organisasjoner innenfor overgreps- og voldsfeltet

I denne kategorien foretok vi fem individuelle intervjuer. Fire ble foretatt på telefon og dokumentert med notater, ett er tatt opp og transkribert.

Kirkelige aktører, kirkesamfunn og organisasjoner

I denne kategorien ble ti personer intervjuet, fire i gruppe og seks individuelt.

Nåværende og tidligere brukere, individuelle intervjuer og fokusgruppeintervjuer

---

² Vi beskriver ikke fordelingen av intervjupersonene på de ulike rekrutteringsmåtene, av hensyn til personvern.

I denne rapporten anvendes begrepet brukere om personer som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Materialet fra brukere kommer vesentlig frem i rapportens analyse av bearbeiding. Til sammen ble det foretatt individuelle intervjuer med ti tidligere brukere. Alle disse informantene var kvinner, den yngste informanten var i begynnelsen av tjuårene og den eldste over 60 år.

Det ble foretatt fire gruppeintervjuer av nåværende brukere. Til sammen deltok elleve nåværende brukere på disse intervjuene. To informanter deltok på to gruppeintervjuer. I gruppeintervjuene deltok fire menn og syv kvinner. Ingen av de intervjuede har synlig funksjonsnedsettelse eller synlig etnisk minoritetsbakgrunn, alle snakker norsk og to oppgir at de tilhører nasjonale minoritetsgrupper.

Av de nåværende brukerne oppga et flertall at overgrepene de hadde vært utsatt for, foregikk utenfor kirkelig/religiøs sammenheng. Når det gjelder de tidligere brukerne, vet vi ikke om overgriper hadde en kirkelig/religiøs tilknytning. Vi kjenner heller ikke til kjønnet på overgriperen. De overgrepsutsatte fortalte at overgrepene foregikk da de var barn og ungdommer.

Noen av informantene hadde hatt kontakt med KRS over lang tid – noen i nesten 20 år –, mens andre hadde hatt kontakt over en kortere periode. Den som hadde kortest kontakt, hadde hatt kontakt med KRS under et halvt år på intervjudispunktet. De aller fleste (ni) hadde brukt mange av tilbudene som KRS har og har hatt, som deltakelse på turer, botilbud, messer, høytidsmarkeringer, workshops, måltider, grupper og individuelle samtaler.

Regionale grupper i KRS' nettverk

I denne kategorien er 18 personer intervjuet, de fleste i grupper, på fem ulike steder.

Andre

Vi intervjuet også tre personer i tillegg til disse, som ikke hører til i de nevnte kategoriene.

2.4 Deltakende observasjon

Vi har gjennomført deltakende observasjoner på liturgiske samlinger i regi av KRS eller under senterets medvirkning, herunder Messe for verdighet. Disse danner et bakteppe, men er ikke fremstilt i et eget kapittel.

2.5 Kvantitativ metode

Vi har utarbeidet et spørreskjema på mail som ble sendt til kirkelig ansatte og ansatte i frivillige organisasjoner (vedlegg 4). Skjemaet ble ledsaget av en mail som beskrev bakgrunnen for skjemaet (vedlegg 5). I spørreskjemaet stilte vi spørsmål om kjennskap til, kontakt med og/eller bruk av KRS blant ansatte i kirker og forsamlinger, menigheter og organisasjoner.

2.5.1 Utvalg og gjennomføring

Intensjonen med spørreskjemaet var å dekke mange kirkesamfunn og organisasjoner, herunder Den norske kirke (og noen organisasjoner knyttet til den), Den romersk-katolske kirke, Den evangelisk-lutherske frikirke, Pinsevevnenene, Den ortodokse kirken, Metodistkirken, Det norske misjonsforbund og Syvendedags Adventistkirken.

Sentrale personer i de enkelte kirkesamfunnene og organisasjonene ble kontaktet med spørsmål om de kunne tenke seg å delta i undersøkelsen. Dels spesifiserte vi hvilke kategorier ansatte vi ønsket å komme i kontakt med, dels overlot vi til kontaktpersonens skjønn å avgjøre hvem som skulle få skjemaet («de av deres ansatte som dette er relevant for»).

De fleste spørreskjemaene ble sendt ut fra VID på grunnlag av e-postlister vi fikk fra de respektive kontaktpersonene. I andre tilfeller ble skjemaet formidlet til kirkesamfunnene og organisasjonene gjennom et introduksjonsbrev som inkluderte lenke med internettadressen til skjemaet, som var utformet i Questback. For en gruppe ansatte var forespørselen en treleddet prosess: For fellerådsansatte i Dnk ble forespørsel først rettet til KA (Kirkelig Arbeidsgiverorganisasjon) for kirkelige virksomheter. Kontaktpersonen i KA sendte forespørselen til kirkevergene (N = 441), som ble bedt om å sende slik forespørsel videre til alle som er i stillinger som hører inn under kirkevergene. Organisasjonene vi henvendte oss til, og det potensielle antallet mottakere (populasjonen) er vist i tabell 1 (alle tabeller finnes i vedlegg 6). Det gjaldt Dnk (N ~ 7500), to frivillige organisasjoner knyttet til Dnk (Norges KFUK-KFUM (N = 23) og Kirkens Bymisjon i Oslo (N = 21)), Den evangelisk-lutherske frikirke (N = 91), Metodistkirken (N = 47) og Syvendedags-Adventistkirken (N = 57).

Utformingen av undersøkelsen i Questback gjorde at alle deltakerne fylte ut skjemaet elektronisk. Utfylte skjemaer ble så automatisk lagret i den aktuelle questbacken. Påminnelse ble sendt én gang til de ansatte i Dnk og førte til økt deltakelse i undersøkelsen.

Alt i alt svarte 1054 personer på undersøkelsen. Totalt sett svarer det til en svarprosent på ca. 14. Siden Dnk er den dominerende aktøren i denne sammenhengen, viser spørsmålet om

svarprosent og representativitet til det som gjelder svarene fra ansatte i Dnk. Svarprosenten totalt kan virke lav, men er ikke særlig mye lavere enn det det man kan forvente i en undersøkelse som omfatter en så stor målgruppe. Det kan for eksempel ha med omfanget av andre oppgaver i stillingen å gjøre, med hvor mange andre forespørsler av tilsvarende art de møter, og eventuelt også med temaet og personenes erfaring med problematikken å gjøre. Den katolske kirke har valgt ikke å delta i undersøkelsen.

Representativiteten vet vi lite om, og den er vanskelig å vurdere. For eksempel har vi ikke bakgrunnsvariabler – med unntak av kjønn – som vi kan bruke til å sammenligne utvalget med populasjonen, men vi har heller ikke gode tall for kjønnsfordelingen i hele populasjonen. Forklaringen på det er at relevante organer i Dnk ikke har tilgang på slik statistikk for alle grupper av medarbeidere som er med i denne undersøkelsen. I utvalget er kjønnsfordelingen godt balansert, med ca. 50 % kvinner og menn (se tabell 2).

Fordeler vi respondentene geografisk på regioner (Sørlandet, Østlandet, Vestlandet, Trøndelag og Nord-Norge), finner vi at nærmere halvparten (42 %) bodde på Østlandet, noe over en firedel (28 %) var fra Vestlandet, og rundt en femdel hørte hjemme i de to nordligste regionene. Mer detaljert informasjon om fordelingen finnes i tabell 3.

Fordelingen av respondentene i utvalget etter kirkesamfunn er vist i tabell 4. Som rimelig kan være ut fra sammensetningen av populasjonen, representerte respondentene i alt overveiende grad Dnk. Det er litt vanskelig å regne ut svarprosent for hvert kirkesamfunn utenfor Dnk siden hver populasjon er relativt liten og særlig KFUK-KFUM kan ha relevante ansatte som ikke tilhører Dnk. Grovt sett er svarprosenten for ansatte i Frikirken og hos Syvendedags Adventistkirken omtrent som i populasjonen som helhet, mens svarprosenten blant ansatte i Metodistkirken er omtrent dobbelt så stor som for de andre kirkesamfunnene.

2.6 Forskningsetikk

Undersøkelsen er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk senter for forskningsdata (NSD), og data er behandlet i henhold til etablerte rutiner for personvern (vedlegg 7). Alle intervjuerne var kjent med de nasjonale forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi, som i punkt 5-18 spesifiserer hensyn til personer. Informantene undertegnet samtykkeskjema (vedlegg 2).

Temaet seksuelle overgrep er svært sensitivt, og de som har vært utsatt for slike overgrep, må bli møtt med stor varsomhet og sensitivitet. Som det fremgår av vedlagte intervjuguide (vedlegg 1), ble det ikke spurt om overgrepet/-ene, kun i hvilken setting dette hadde foregått.

Dette har vært viktig i hele prosessen. I fremstillingen av resultatene er det ikke skrevet (fiktive) navn på informantene, slik at det ikke skal være mulig å følge én og samme informants historie og utsagn gjennom rapporten. For å ivareta anonymiteten til informantene har vi også slått sammen nåværende og tidligere brukere i redegjørelsen for resultatene. Dette kan være med på å svekke analysen noe, men synes nødvendig for å ivareta informantenes anonymitet. Flere av informantene var som nevnt ovenfor opptatt av ikke å bli gjenkjent og ba om å få lese sitater og omtale. Alle informantene som ba om det fikk tilsendt dette og har fått komme med innspill.

KRS er en organisasjon med få ansatte. Vi meldte også til NSD at anonymisering av gitte personer antakelig ikke ville være fullt ut mulig. Til dette svarte personvernombudet for forskning:

Du opplyser i meldeskjema at leder og styreleder i KRS ikke vil kunne anonymiseres og vil derfor identifiseres ved navn. Disse samtykker spesifikt til dette. Vi anbefaler at hver enkelt informant som er identifisert får anledning til å lese og godkjenne sine opplysninger før publisering.

Dette punktet er hensyntatt ved at leder og styreleder har fått sitatsjekk. I forbindelse med sitatsjekk har leder ønsket å gi supplerende informasjon (notat mottatt 19.12.2018). Vi har valgt å løse dette ved å ta inn mesteparten leders supplerende informasjon som direkte sitat med henvisning til notatet, enten i selve teksten eller i fotnote. Vi presiserer at dette materialet er å betrakte som supplement til intervjuer.

Materiale som ikke angår et bredere publikum, på den måten at det inneholder nærgående beskrivelser av ansatte, er formidlet til dem som har et personalansvar og kan følge opp denne informasjonen.

Vi vil allikevel understreke at hovedsynspunktene fra intervjuene og det andre materialet kommer frem i rapporten. Leseren av denne rapporten får tilstrekkelig kunnskap om organisasjonen, de ansattes roller og tjenester som har vært utført, til at de kan drøfte organisasjonens kvalitet og fremtid, og besvare forskningsspørsmålene.

Mange som har deltatt i prosjektgruppen, har kjent noen av dem som har blitt intervjuet, enten fordi de har hatt profesjonelle relasjoner til hverandre eller vært bekjente. Det har derfor vært viktig å unngå at intervjuer har blitt foretatt av en som har en nær relasjon til informanten.

Blant informanter er det brukerne som ble stilt de mest personlige spørsmålene. Dette var evalueringsteamet forberedt på, og det var tydelig formulert i godkjenningen fra

personvernombudet for forskning (NSD, nummer 59865) av 16.4.2018 under punktet

«Sensitive opplysninger»:

Det fremgår av meldeskjema at du/dere vil behandle sensitive opplysninger om etnisk bakgrunn eller politisk/filosofisk/religiøs oppfatning. Personvernombudet tar også høyde for at intervjuet kan innebære opplysninger om helseforhold og seksuelle forhold. Personvernombudet vurderer data til å være relevante og nødvendige for å gjennomføre prosjektet, og har ingen innvendinger til datainnsamlingen.

Ingen av informantene trakk seg på grunn av at religion ble tematisert. Forskergruppen mener at det var helt avgjørende å få forståelse av hvordan overgrepene som brukerne hadde opplevd, eventuelt hadde påvirket deres forhold til både egen tro og til kirken.

Kapittel 3: Eksisterende kunnskap på overgrepfeltet og om seksuelle krenkelser i religiøse kontekster

3.1 Innledning

I dette kapitlet vil vi redegjøre for tidligere forskning på felt som berører denne evalueringens tema. Dette er forskning om det generelle hjelpetilbudet til voldsutsatte (3.2) og forskning i skjæringspunktet mellom seksuelle krenkelser og religion (3.3).

3.2 Utvikling av hjelpetilbud for mennesker som har vært utsatt for vold og seksuelle krenkelser

Det er et politisk mål å bekjempe seksuelle overgrep gjennom de ressurser samfunnet har til rådighet (<https://www.regjeringen.no/no/tema/lov-og-rett/vold-i-naere-relasjoner/innsikt/handlingsplan-mot-vold-i-naere-relasjoner/id2340080/>). Det har skjedd en økning i den faglige kompetansen på overgrep. Det foregår en betydelig forskning på vold og seksuelle overgrep (<http://www.hioa.no/Om-HiOA/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Prosjekter/Barndom-familie-og-barnevern/Voldsprogrammet-Forskningsprogram-om-vold-i-naere-relasjoner>). I tillegg finnes det et bredt spekter av organisasjoner som støtter de utsatte (Smette, Stefansen & Dullum, 2017; Bakketeig, Stang, Madsen, Stefansen & Smette, 2014). Det teologiske fagmiljøet har fått økt bevissthet om nødvendigheten av bearbeiding av vold og traumer (Anstorp, Hovland, Torp 2003; Horsfjord, 1999). Det har også oppstått et større fokus på det rituelle språkets særlige muligheter i møte med kriser og traumer (Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2014).

Overgrepfeltet har videre vært preget av et sterkt fokus på brukermedvirkning, noe som springer ut av vektleggingen av maktperspektivet i arbeidet med utsatte personer.

Brukermedvirkning er avgjørende der maktulikhet utgjør en viktig del av problemet. Dette kjennetegner overgrepfeltet generelt, som til dels har vært preget av egenorganisering og selvhjelp, men det er også relevant for den diakonale sammenhengen, som i samme periode har tatt inn maktbevissthet via frigjøringsteologier og feministisk teologi (Dietrich, 2014).

3.2.1 Barn

Samfunnets forståelse og respons på vold og seksuelle overgrep har endret seg opp gjennom historien. Seksuelt misbruk av barn har vært et kjent fenomen gjennom hele historien. Vold har blitt ansett som naturlig, uproblematisk og nødvendig i mange religioner og de i fleste samfunn. Forståelsen av at vold og overgrep mot barn er skadelig, har gradvis vokst frem. Og

i takt med at holdninger har endret seg, har også lovgivningen på området gradvis blitt endret. Den seksuelle lavalder ble hevet til 16 år i 1902. Målet med dette var ikke først og fremst å beskytte barn, men å verne om kvinners ærbarhet (Midtsand, 2014). Barn som hadde vært utsatt for overgrep, ble selv gjort ansvarlige for overgrepene og ble sett på som moralsk fordervet. Strafferammene for overgrep har blitt utvidet, og flere handlinger har blitt omfattet av straffelovgivningen.

Frem til 1970-tallet var det lite fokus på overgrep mot barn, men siden da har oppmerksomheten og kunnskapen vokst. Herbjørg Wassmos bøker om Tora, som kom ut fra 1981 til 1984, var noen av de første skjønnlitterære tekstene som tok opp dette temaet eksplisitt i Norge. Bøkene påvirket måten temaet ble snakket om på, og bidro til en større forståelse av overgrep.

I takt med at det har vokst frem en forståelse av hvor skadelig det er å utsette barn for vold og overgrep, har det blitt utviklet hjelpetiltak for å forhindre overgrep og for å hjelpe dem som allerede har vært utsatt for dette. Barnevernet er det viktigste hjelpetiltaket for barn utsatt for seksuelle overgrep, både for å forebygge at overgrep skjer, men også for å bistå og hjelpe dem som blir utsatt for det. Det har vært et stadig behov for mer kunnskap og kompetanse for å bistå barn og familier, og Statens Barnehus er det nyeste tiltaket som er utviklet for avhør og oppfølging av barn utsatt for vold og overgrep (2007–2016). En av konklusjonene i evalueringen av barnehusene er at barn og pårørende blir ivaretatt på en langt bedre måte når avhør skjer på et barnehus enn når det skjer hos politiet eller i tingretten. Selv om overgrepene oppdages og hjelpeapparat er utbygd, viser utredninger og forskning at det er betydelige mangler ved eksisterende hjelpetiltak (NOU 2017:12). Mange av de utsatte barna har betydelige behov for hjelp og støtte i lang tid. Konsekvensene av å være utsatt for seksuelle overgrep er omfattende, og mange sliter med både psykiske og fysiske ettervirkninger i lang tid. Mange barn forteller ikke om overgrepene før de er voksne (Steine et al., 2016).

3.2.2 Vold mot voksne

Vold og overgrep mot kvinner fra partner har også blitt ansett som uproblematisk opp gjennom historien, og vold i hjemmet ble ansett som et privat anliggende. Kvinnepolitiske grupper bidro på 1970-tallet til å rette søkelyset mot vold, og temaet ble satt på den politiske dagsordenen. Fra den første krisetelefonen for voldsutsatte kvinner ble åpnet i 1976, har det vokst frem flere tiltak for kvinner utsatt for vold. Det første krisesenteret ble åpnet i 1978. Dette ble også drevet frem av kvinnebevegelsen og bidro til å synliggjøre vold mot kvinner. Krisesentrene har først og fremst vært et botilbud for kvinner utsatt for vold i nære relasjoner,

men tilbudet har etter hvert blitt utvidet, og det finnes i dag et omfattende hjelpetilbud som omfatter samtaletilbud og oppfølging. I 2010 ble det lovfestet for alle kommuner å ha et krisesentertilbud, og i 2017 eksisterte det 47 krisesentertilbud i Norge (Bufdir, 2018). Da krisesentrene ble opprettet, var kvinnesolidaritet og likemannsarbeid sentralt. Etter hvert har de ansatte ved krisesentrene fått formell helse- og sosialfaglig kompetanse, blant annet kompetanse om reaksjoner på vold og overgrep, hjelpeapparatet og sikkerhet, og de har et ressurs- og løsningsorientert fokus (Bakketeig et al., 2014).

I en evaluering av krisesentrenes tilbud kommer det frem at brukerne i hovedsak var fornøyde med det tilbudet de fikk (Bakketeig et al., 2014). Evalueringen viste også at tilbudet til kvinner med funksjonsnedsettelse, rus- og psykiatriproblematikk, samt til menn ikke er godt nok bygd ut. Det brukerne trakk frem som særlig positivt, var samtaletilbudet ved krisesentrene. Informantene i studien fortalte at samtalene bidro til at de forsto sin egen situasjon. Videre var de positive til den praktiske støtten de fikk ved sentrene, og den oppfølging de fikk etter at de var flyttet ut (Bakketeig et al., 2014, s. 70).

I mange kommuner var det fortsatt store utfordringer knyttet til å gi et helhetlig og samordnet tilbud til brukerne (Bakketeig et al., 2014).

Vold mot menn i nære relasjoner har det vært lite kunnskap om og forståelse for i samfunnet. Menn har enten fått oppmerksomhet som utøvere av vold eller som ofre for vold i det offentlige rom. På 90-tallet kom det flere studier som viste at menn også var utsatt for vold i nære relasjoner (Grøvdal, 2015). Studiene viste at vold mot menn i nære relasjoner var omfattende og av et like stort omfang som den volden kvinner ble utsatt for, men at volden var noe mindre alvorlig enn volden mot kvinner (Thoresen & Hjemdal, 2014).

3.2.3 Utsatte for seksuelle overgrep

Både barn, kvinner og menn kan utsettes for seksuelle overgrep. Også denne volden har fått en økende oppmerksomhet i samfunnet, og tilbudet til utsatte for seksuelle overgrep har blitt utvidet. Overgrepsmottakene har vært og er sentrale i det norske hjelpeapparatet for denne gruppen. Det første overgrepsmottaket ble åpnet i Oslo i 1986, og det finnes i dag 24 overgrepsmottak i landet (Johnsen, Hunskår, Zachariassen, Alsaker & Nesvold, 2017). Mottakene skal gi et helhetlig helsetilbud, der rettsmedisinsk undersøkelse, sporsikring og skadedokumentasjon står sentralt. Overgrepsmottakene er døgnåpne, har lav terskel (det kreves ingen henvisning) og er tilgjengelige for begge kjønn. I tillegg til en akutt medisinsk behandling gis det også medisinsk og psykososial oppfølging. Selv om tjenestene ved

mottakene i dag er mer robuste og utvidede, er det fortsatt stor variasjon i hva som gis av oppfølging ved de ulike sentrene (Johnsen et al., 2017). Overgrepsmottakene regnes først og fremst som et akutt tilbud selv om de gir noe oppfølging. En kvalitativ studie av brukerne ved overgrepsmottakene viste at disse var svært tilfredse med tilbudet de fikk (Eide, 2013).

Utover overgrepsmottakene finnes det ikke spesialiserte helsetilbud og/eller sosialfaglige tilbud til overgrepsutsatte i det offentlige hjelpeapparatet. De tilbudene som finnes innenfor helsetjenestene, som fastlege og kommunale psykologiske helsetjenester, er ikke utviklet som egne tjenestetilbud til overgrepsutsatte.

Tilbudet til utsatte for seksuelle overgrep og vold har vært drevet frem utenfor det offentlige hjelpeapparatet, og særlig feministiske grupper har vært sentrale i utviklingen av tilbud til kvinner utsatt for vold i nære relasjoner. Tilbudet til utsatte for seksuelle overgrep har i større grad vært drevet frem av personer som selv har vært utsatt for overgrep. Det første senteret for utsatte for seksuelle overgrep ble åpnet i 1986. I 2017 fantes det 23 sentre rundt om i landet. Tilbudet er ikke lovpålagt og finansieres gjennom statlige og lokale tilskudd. De aller fleste av sentrene er organisert i Fellesskap mot seksuelle overgrep (FMSO). Tilbudene er i hovedsak rettet inn mot voksne som enten har opplevd seksuelle overgrep i barndommen, ungdomstiden eller som voksne. Ett senter har hovedfokus på overgrep mot ungdom og voksne (DIXI), og ett senter er rettet kun mot menn (Senter for seksuelt misbrukte menn – SSMM).

Bakgrunnen for etableringen var at mange ikke hadde fått den hjelpen de hadde behov for fra det etablerte hjelpeapparatet (Smette et al., 2017, s. 17). Sentrene ble i stor grad opprettet på initiativ fra enkeltpersoner med egne overgrepserfaringer (Kvalheim, 2011; Pettersen, 2016), og i starten var det et krav om at de ansatte enten selv skulle ha erfaring med overgrep eller være pårørende til noen med overgrepserfaringer. Likemannsarbeid er i dag nedtonet, og en stadig større andel av de ansatte har høyere utdanning (Gjertsen & Eide, 2009). Mens mange av de norske krisesentrene har blitt opprettet med en tydelig kobling til kvinnebevegelsen og et feministisk perspektiv, har sentre mot seksuelle overgrep hatt et mindre tydelig politisk og feministisk utgangspunkt.

Evalueringen av sentrene mot incest og seksuelle overgrep viste at brukerne av sentrene er svært tilfredse med den hjelpen de har fått (Smette et al., 2017). Brukerne opplever at sentrene fungerer som et supplement til de ordinære offentlige hjelpetiltakene. Det brukerne særlig verdsette, var at de som arbeider ved sentrene, møtte dem på en anerkjennende og likeverdig måte basert på kunnskap og erfaring. De opplevde at de kunne ha erfaringer med seksuelle

overgrep uten at denne erfaringen med å ha vært offer skygger over for hele deres identitet. Sentrene hadde gitt brukerne en mulighet til å bearbeide overgrepserfaringene og gjennom gruppetiltak hadde de fått møte andre som har vært utsatt for seksuelle overgrep, noe som har bidratt til skam- og skyldreduksjon. Mange av brukerne fortalte at de opplevde at sentrene i større grad hadde fokus på ressurser enn problemer.

I evalueringen kom det også frem at det var to måter å bruke sentrene på. Den ene gruppen brukte sentrene over lang tid og hadde en sosial tilhørighet ved senteret. Denne gruppen besto primært av voksne kvinner som sto utenfor det ordinære arbeidslivet og med dels omfattende problemer. For denne gruppen innebar senteret en viktig del av deres sosiale liv. For dem beskrives senteret som «en livbøye, et sikkerhetsnett og noe varig» (Smette et al., 2017, s. 80). Den andre gruppen hadde en mer selektiv og tidsavgrenset bruk. Denne gruppen brukte hovedsakelig sentrene til samtaler, enten i gruppe eller individuelt. I denne gruppen var brukerne yngre, og det var flere menn og pårørende. De ønsket å bruke senteret for en tidsavgrenset periode og brukte det for å bearbeide og komme videre. Begge gruppene verdsette sentrenes tilbud og det fellesskapet de fikk del i ved å bruke gruppetilbudene. Evalueringen fra 2017 bekrefter i stor grad funnene fra evalueringen i 2009 (Gjertsen & Eide, 2009). Et tema som diskuteres i begge evalueringene, er hvilken kompetanse de ansatte på sentrene skal ha. Det har foregått en profesjonalisering ved sentrene, og en stor andel av dem som jobber der, har treårig høyskoleutdanning. Mange har også tilleggsutdanninger. Likemannstenkningen er tonet ned, men fortsatt står selvhjelpstenkningen og hjelp til selvhjelp sentralt. Grensedragningen mellom behandling og selvhjelp kan være uklar. Sentrenes egenart, med lav terskel, gruppetilbud og uten diagnostisering fremheves som viktig blant både de ansatte og brukerne.

I evalueringen fortalte informantene om betydningen av at det finnes spesialiserte tilbud, og gir dem anerkjennelse (Smette et al., 2017).

Det foreligger også noe kunnskap om menns erfaring med å motta hjelp etter seksuelle overgrep. En intervjuundersøkelse av menn som har erfaring med tilbud for menn, konkluderer med at mennene opplevde at de fikk god hjelp, men også at de ansatte manglet kunnskap om menn utsatt for vold (PROBA, 2017).

3.3 Overgrepfeltet i religiøs sammenheng

3.3.1 Bakgrunn

Som det fremgår andre steder i denne rapporten, ble KRS opprettet som et tiltak i det økumeniske kvinnetiåret, som ble lansert under mottoet «Kirker i solidaritet med kvinner, kamp mot vold mot kvinner». Dette var en kirkelig versjon av feminisme, og KRS hadde dermed noe felles med de andre tiltakene som ble startet opp mot vold og overgrep, selv om KRS ikke i samme grad var et nedenfra- eller brukerinitiert tiltak. Dette var også et tiår da de kirkelige utdannings- og fagmiljøene utviklet stadig mer av den kompetansen det her er snakk om. Tidslinjen starter med bøkene til Eva Lundgren som kom i 1987 og i 1990, *I Herrens vold* og *Prester i lyst og last*. Hun møtte kraftig motstand og vantro, og det gikk enda noen år før det ble etablert som et faktum at seksuelle overgrep også fant sted i kirkene. Til dette bidro utvilsomt dokumentasjonen fra KRS, en forskningsrapport med data fra norske prester i 1998 (Skaug, 1998), arbeidet med å tilrettelegge informasjonen for sjelesorgfaget, samt at dette ble introdusert som lærestoff i utdanningen i sjelesorg og diakoni for kirkelige yrker (Stifoss-Hanssen, 1999, med forslag om yrkesetiske retningslinjer). Videre spilte Tormod Kleivens ph.d.-avhandling fra 2008, *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv*, en viktig rolle for oppbyggingen av kompetanse omkring overgrep i religiøse miljøer, og ikke minst styrking av kompetansen i disse miljøene i situasjoner der overgrep ble avdekket og skulle håndteres. Utbredelsen av overgrep i kirkelig sammenheng i Norge er senere ytterligere dokumentert, blant annet i registreringer av saker i Kirkerådet og i Kirkens Arbeidsgiverorganisasjon, og i Else Kari Bjervas masteroppgave fra 2009 (Bjerva, 2009). Gunnar Ringheims bok *Det som ikke skulle skje* gjengir også mange eksempler (Ringheim, 2015).

3.3.2 Innledning

På den ene siden er seksuelle overgrep som skjer i en kirkelig kontekst, som andre overgrep som skjer på arbeidsplasser, i idretten, i kulturlivet og så videre. Seksuelle overgrep i sjelesorgrelasjoner ligner på overgrep i terapeutiske relasjoner. De skjer i sammenhenger preget av ulikhet i alder, makt og status, det skjules og tildekkes, og de utsatte opplever skam og ofte skyldfølelse. I tillegg erfarer mange utsatte psykiske helseutfordringer, ofte med store konsekvenser, og sosiale nettverk og familier lider etterpå. I kristne menigheter og organisasjoner skjer dette på samme måte som i resten av samfunnet.

Samtidig er det sterke grunner til å anta at overgrep i en kirkelig/kristen kontekst har spesielle kjennetegn, både på den måten at de kan være ekstra sterkt traumatiserende, og at den kirkelige konteksten rår over noen virkemidler som i noen tilfeller kan være til spesielt god hjelp for å håndtere konsekvensene av overgrep. Faktisk er hele opprettelsen og den videre driften av KRS basert på denne antakelsen – at seksuelle overgrep i en kontekst av kristen tro, religiøs autoritet og symboler krever en egen innsikt og kompetanse, og til en viss grad egne tiltak. KRS er ikke bare et «vanlig» diakonalt tiltak, iverksatt fordi kirkene har blitt klar over et behov som trenger å imøtekommes. Det er heller ikke bare fordi overgrep skjer i kirkene og de kristne organisasjonene. Det er også fordi denne varianten av overgrep har sin egen dynamikk som bør forstås på sine egne premisser, slik disse beskrives nedenfor.

Riktignok var krisesentrene etablert, og psykisk helsevern var i ferd med å få et økt fokus på seksuelle overgrep på nittitallet, da KRS ble opprettet. De distriktpspsykiatriske sentrene (DPS) som lokale deler av spesialisthelsetjenesten ble opprettet fra 1999 som del av «Opptappingsplan for psykisk helse 1999–2008», og systemet med traumekompetansesentrene RVTS/NKVTS ble etablert i om lag samme tidsrom. Disse var gjenstand for betydelig offentlig ressursbruk på første del av 2000-tallet.

Det er imidlertid ikke noe som tyder på at disse tiltakene ville utvikle kompetanse på å arbeide med overgrep i kirkelige sammenhenger, og det allmenne hjelpeapparatet hadde da som nå lav kompetanse på å integrere et perspektiv på religiøsitet og religiøse praksiser i hjelpen sin. Behovet for denne særlige kompetansen kan betraktes som viktig når det gjelder å begrunne eksistensen av et kirkelig basert tilbud på feltet.

3.3.3 Religiøs autoritet

En politileder uttrykker seg slik om dette feltet:

Det er en stor utfordring for politi og påtalemyndighet å fatte hva den religiøse avhengigheten mellom overgriper og offer kan innebære. For hvis du ikke har kjennskap til disse religiøse mekanismene, vil du ikke forstå at det er et avhengighetsforhold (...) det kreves både teologisk og psykologisk innsikt for å fatte hvilken makt en predikant eller prest kan ha over et ungt, eller voksent, religiøst søkende menneske.³

Den anerkjente amerikanske aktivisten og forskeren Marie Fortune omtaler dette som «the faith aspects of abuse» (www.faithtrustinstitute.org), se også hennes bok *Is nothing sacred?*

---

³ Bjørn Hareide, nå styreleder i KRS, i Ringheim, 2015, s. 205.

The story of a pastor, the women he sexually abused, and the congregation he nearly destroyed (Fortune, 1999/2008).

Et hovedpunkt i forståelsen av egenarten til overgrep i kirkelige sammenhenger er forståelsen av religiøs autoritet (eventuelt religiøs avhengighet, eller «the faith aspects of abuse»).

Kunnskap om overgrepsrelasjoner viser at et ujevnt maktforhold er helt sentralt. Lundgren kaller dette for «den utsattes underordning» (2015, s. 236). Når det så gjelder en overgrepsrelasjon i en kirkelig kontekst, vil overgriperen som regel i tillegg ha en symbolsk eller karismatisk funksjon. Han (det er oftest en mann) kan gi den utsatte inntrykk av at han har myndighet til å krysse etiske grenser, og utføre handlinger som vanligvis er uakseptable. Det asymmetriske maktforholdet forsterkes av at overgriperen er et slags vandrende religiøst symbol, står nær Gud, og han kan ta i bruk religiøse verktøy på en utspekulert, undertrykkende og skampåførende måte. Den amerikanske pastoralteologen W.E. Hulme legger også vekt på den religiøse lederens posisjon som leder i et fellesskap, som en symbolbærer i en gruppe av mennesker som er sammen om å se opp til ham, og beskytte ham mot negativ omtale (Hulme, 1989).

Det har dessuten vært vanlig å anta at noen kristne miljøer har vært preget av kroppsskam og av et undertrykkende forhold til seksualitet og kroppens naturlige funksjoner. Der hvor dette måtte finnes, er det grunn til å anta at skaden ved et seksuelt overgrep forsterkes (Andersen 2001).

Et viktig trinn i oppbyggingen av kompetanse på overgrep i kirkelig kontekst var å klargjøre at overgrepene ikke primært skulle forstås som brudd på seksualetikken – som sex før eller utenfor ekteskapet. Kompetanseoppbyggingen møtte motstand som var begrunnet med at fenomenet var enkelt og ikke krevde spesielle tiltak eller forståelse. Yrkesetiske retningslinjer var blant annet ikke nødvendige. Dette illustreres også i en av fortellingene i boken *Det som ikke skulle skje*, der for eksempel ledelsen for den kjente engelske bibelskolen Capernwray forklarer at de ikke trenger regler mot overgrep, siden seksuelle relasjoner ikke er tillatt (Josefsen, 2015, s. 117).

Det ble etter hvert anerkjent at preget av makt, asymmetri, manipulering og hemmelighold viste at den etiske forståelsen av disse relasjonene måtte handle om yrkesetikk, og i alle tilfellene om alvorlig maktmisbruk (se Rizzuto, 1996; Stifoss-Hanssen, 1999). Det var snakk om en sterk og en utsatt/svak part, og forståelsen av fenomenet fant sin plass som et eksempel på å ta vare på og beskytte utsatte medmennesker, og dermed som et felt for diakonal

bevisstgjøring. Dessuten virker det åpenbart at det er utsatte mennesker, og utsatte menneskers barn, som er mest utsatt for overgrep også.

Denne innsikten ble fulgt opp av et arbeid for å forebygge overgrep og grenseoverskridende atferd, og mye av dette var rettet mot å sikre tilfredsstillende veiledning for personer som arbeider med barn, unge og voksne i religiøse sammenhenger. I denne sammenhengen var det en utfordring å formidle mellom tradisjonen for taushet omkring fortrolige samtaler, som er særlig sterk i kirkene, og behovet for transparens. Den sterke taushetskulturen omkring fortrolige samtaler kan i gitte tilfeller forsterke eller gi rom for slikt hemmelighold som kan henge sammen med en overgrepsrelasjon som er under utvikling eller pågår. På dette området er det gjort mye arbeid både med det juridiske og det veiledningsfaglige (se veiledningsheftet, og se f.eks. rapporter om ABV). Det fremstår som avgjørende for forebygging på det kirkelige feltet at det finnes godt utbygde strukturer for veiledning, med tilstrekkelig kapasitet, og med adekvate faglige kvalifikasjoner.

3.3.4 Religiøse fellesskap, rituelle og symbolske verktøy

Som påpekt ovenfor kan det være sosiale mekanismer i de religiøse fellesskapene som forsterker de skadelige virkningene av seksuelle overgrep, blant annet gjennom å legge til rette for sterk asymmetri. På den andre siden er det også grunn til å vektlegge de konstruktive og oppbyggende sidene ved religiøse fellesskap. Disse består av samme elementer som andre sosiale fellesskap, slik som sosial og kulturell kapital, følelse av sammenheng – disse komponentene er vist i forskning å styrke alle former for helse. Religiøse fellesskap har samtidig en tendens til å være mer omfattende og ambisiøse enn andre fellesskap, og tar sikte på å dekke mange ulike behov hos deltakerne, ofte med vekt på omsorg, som en utvidet familie. De samme typene sosialt miljø som har gitt rom for at overgrep har funnet sted, kan altså samtidig inneholde faktorer som kan hjelpe utsatte mennesker til å heles, bygge seg opp og styrkes (se Fortune, 1999/2008).

I tillegg til dette, eller som en del av det, kommer de religiøse miljøenes anvendelse av liturgier, ritualer og symbolhandlinger, både allmenne åpne uttrykk slik som lystenning, gudstjenester og så videre, og uttrykk som er spesielt tilrettelagt for å styrke utsatte personer og gi hjelp til mestring. Forskning viser for øvrig at slike uttrykk i stigende grad tas i bruk som verktøy for å mestre vanskelige livsforhold (f.eks. Agedal, Botvar & Høeg, 2013; Danbolt & Stifoss-Hanssen, 2014). Det er også utviklet faglige perspektiver på ritualer og lignende i direkte relasjon til overgrepserfaringer, slik som i KRS' utgivelse *Trygge rom* (2013, særlig B.L. Perssons artikkel).

Kapittel 4: Organiseringen av KRS

4.1 Innledning

Dette kapitlet tar for seg kjennetegn ved organiseringen av KRS, informantenes vurderinger av denne slik den foreligger, og hvilket forbedringspotensial som peker seg ut. Kapitlet svarer på hovedproblemstilling 1: *Hvordan er KRS organisert, hva er forbedringspotensialet, og hva er fremtidens utfordringer?*

4.2 Organisasjonens historie

Dette underkapitlet omhandler KRS' historie slik den blir fremstilt gjennom senterets egne kanaler. Kildene er hjemmesiden (www.kirkeligresurssenter.no), årsmeldinger i perioden 1996 - 2017, strategiplaner, referater fra 74 styremøter i perioden 2001–2017, 17 protokoller fra representantskapet 2002–2017, publikasjoner i perioden 2000–2017 samt en dokumentarfilm som ble laget til senterets tjuårsjubileum i 2016. Dette er offentlige kilder som viser hvordan KRS' ledelse og administrasjon presenterer og forstår seg selv. Analysens hovedanliggende er å peke på sentrale trekk ved KRS' virksomhet og identitet, ut fra de intensjoner og den praksis som er beskrevet i historiske dokumenter frem til vår tid. Derne vil årsmeldinger og lignende vise rapportering av innsats og arbeid. Slik uttrykkes gjennom egenvurderinger av måloppnåelse og selvforståelse hvordan og i hvilken grad oppdraget og det overordnede formål anses for å være realisert. Dermed sammenholder vi intensjoner og praksis slik det presenteres av KRS selv. Presentasjonen er strukturert i en faseinndeling som i hovedsak følger KRS' egen periodisering i langtidsplaner. Det foreligger mindre materiell fra perioden 1996–1999 enn de påfølgende årene. Gjennomgangen er ikke fullstendig, men representerer et skjønnsmessig utvalg.

4.2.1 Historisk riss

Til KRS' tjuårsjubileum i 2016 ble det laget en kort dokumentarfilm (<https://www.youtube.com/watch?v=DHYenI8UY3M>). I filmen forteller sentrale personer i norsk kirkeliv fra ulike kirkesamfunn om bakgrunn og intensjoner for opprettelsen av KRS. Ifølge de intervjuede må opprettelsen av KRS ses i lys av kvinnesaksarbeidet i Den norske kirke med fokus på kjønn, makt og likestilling. Ifølge filmen henvendte Norsk kvinnelig Teologforening seg til Bispemøtet i 1982, som så nedsatte en arbeidsgruppe rundt temaet vold i ekteskapet. Komitéarbeidet førte til en utredning i 1984 som pekte på behovet for et mer permanent arbeid i kirken. Prosjektgruppen, som også hadde drevet samtalegrupper med kvinner utsatt for vold, arbeidet videre med planer for et studiesenter. Denne ideen innebar både et behandlingstilbud for utsatte og et kompetansesenter som kunne være en ressurs for

kirken. I 1992 vedtok Kirkerådet at et kirkelig støttesenter på grunn av mangel på ressurser ikke kunne realiseres ennå.

Overgrepfeltet ble generelt gjenstand for oppmerksomhet gjennom Eva Lundgrens studier og bøker, som omhandlet vold og overgrep på det kirkelige praksisfeltet mot slutten av 1970-tallet. Flere overgrepssaker, både i media og som kirkeledere ellers fikk kjennskap til i kirkelige sammenhenger, førte til en styrket erkjennelse av at dette var et tema også i Norge. Problematikken var allerede kjent gjennom sjelesorg i kirken og kristne organisasjoner. Noen konkrete saker i Norges KFUK-KFUM bidro til økt oppmerksomhet. Flere av aktørene i dokumentarfilmen understreker at ingen var riktig klar over omfanget også innenfor kristne organisasjoner. Fortellerne viser til at kirkesamfunnene og organisasjonene håndterte saker ulikt, og ofte med en viss grad av usikkerhet. Et ressurscenter ville være et nyttig redskap for å ivareta den utsatte, noe som er en diakonal oppgave. Kombinert med en slik utøvende virksomhet ville kirken ha nytte av et ressurscenter for å øke kunnskap og faglig forståelse av feltet, ikke minst for å utvikle retningslinjer for forebygging og håndtering. I 1992 ble den første solidaritetsgudstjenesten for berørte av seksuelle overgrep holdt, og et seminar fant i denne anledning sted i Vålerenga kirke. Denne gryende bevisstheten ga seg utslag i at problematikken kom ytterligere på sakskartet i Den norske kirke. I 1996 vedtok Bispemøtet *Retningslinjer og prosedyrer for behandling av saker der det rettes anklage mot vigsløt medarbeider om seksuelt misbruk og/eller grenseoverskridende seksuell atferd* samt opprettelse av kontaktpersonordningen og fagetiske personalråd.

Flere aktører i filmen påpeker at det var krevende å rette oppmerksomhet mot dette vanskelige og ubehagelige sakskomplekset. Ikke alle erkjente at dette var et problem i kirken. Generelt kunne personer synes et ressurscenter var fint, men en positiv holdning er ikke synonymt med engasjement, som en av aktørene sier. Da det ble meldt inn saker, nødvendiggjorde det konkret handling. Norges Kristne Råd hadde seminarer, blant annet om *trafficking*.

På bakgrunn av overgrepssaker som ble opprullet i KFUK - KFUM på begynnelsen av 1990-tallet, ville denne organisasjonen opprette et støttesenter i tilknytning til KFUK-hjemmet i Oslo, som var etablert i 1967. Dette var et botilbud for kvinner. KFUK søkte å videreføre Kirkerådets prosjekt og Bispemøtets uttalelser. I 1995 ble Stiftelsen KFUK-hjemmet etablert, og fra 1996 besto den av to virksomheter: KFUK-hjemmets botilbud og Kirkens ressurscenter for mishandlede kvinner. Det ble innredet et nytt kapell, og stuene ble brukt i samtaletilbudet. Arbeidet trakk også veksler på frivillige, som hadde en betydelig rolle de første årene. Det ble etablert en styringsgruppe med fagpersoner som gjorde veivalg for stiftelsen. Psykolog,

sosionom og andre fagpersoner med erfaring fra det sekulære hjelpeapparatet var representert. Diakonissehuset Lovisenberg var involvert i denne satsningen som medeier, hvilket ga styrket diakonal forankring. Den norske kirke forsto KRS som et diakonalt arbeid, og i filmen understrekes betydningen av det å ivareta misbrukete. KRS ble på denne måten et felles tiltak for kirkesamfunnene og organisasjonene som på sikt førte til et økumenisk samarbeid og styrket bevisstgjøring om vold og seksuelle overgrep også som et kirkelig anliggende. I filmen fortelles det at fruktene var økt formalisering og retningslinjer i flere kirkesamfunn når det gjelder håndtering av overgrepssaker.⁴

Planperioden 1996–1999

Planen gir et innblikk i faglig innhold, som er telefonvaktjeneste to dager i uken ved frivillige, kurs for frivillige medarbeidere, registreringsskjema for samtaler, materiell til frivillige, gruppetilbud for kvinner samt miljøaktiviteter. Dessuten løftes kirkelige medarbeidere frem. Det er videre merknader om markedsføring og driftstekniske sider.

Virksomhetsplanen for Stiftelsen KFUK-hjemmet 1997 har som visjon og hovedmål: «Skape og bygge opp et kirkens kvinnehus.» Her skisseres de to virksomhetene, KFUK-hjemmet og «Kirkens ressurscenter for mishandlede kvinner». Det er fortsatt i etableringsfasen, og «de viktigste arbeidsredskapene i forhold til kvinnene, er telefontjenesten og nærvær i huset». Målet med ressurscenteret er at «kvinner som er påført onde gjerninger blir møtt med gode gjerninger». Virksomheten presenteres som et nybrottsarbeid i kirkens diakonale og teologiske tenkning og praksis, men det påpekes samtidig at virksomhetene står i en etablert

---

⁴ KRS peker på følgende hendelser/beslutninger av betydning for virksomheten de tidlige årene (notat i forbindelse med faktasjekk 14.12.2018):

«Vedtak i BM, KM, KR som grunnlag for opprettelsen

1982 – Norsk kvinnelig Teologforening henvendte seg til BM og utfordret biskopene på deres syn og stillingstagen til vold mot kvinner

1984 – *Vold i ekteskapet*, en betenkning fra et utvalg nedsatt av Bispemøtet

1986 – KM-vedtak om permanent kirkelig arbeid for mishandlede kvinner. Kirkerådet bes om å følge opp

1985-87/88 – KR etablerer forsøksprosjekt «Sjelesorg for mishandlede kvinner»

1988 – Kirkemøtevedtak: Det økumeniske tiåret 1988–1998. *Kirker i solidaritet med kvinner*, her får et arbeid mot kvinnemishandling en sentral plass og prioritet

1990 – KM-vedtak om å prioritere prosjektet Kirkelig Ressurscenter for mishandlede kvinner

1992 – KR vedtar foreløpig å skrinlegge et permanent kirkelig tilbud (grunnet vansker med å finne aktører som vi ta ansvar/samarbeide om et slikt tiltak) og prioriterer istedenfor skoling av kirkelige medarbeidere i form av informasjons- og etterutdanningskurs, særlig rettet inn mot sjelesorg for mishandlede kvinner

1993 – KM vedtar at kirkens arbeid mot kvinnemishandling må sikres en solid økonomisk basis

1994 – Styret i Norges KFUK vedtar å opprette et kirkelig støttesenter på KFUK-hjemmet og utarbeider et grunnlagsdokument som bygger på den tidligere kirkelige innsats

1995 – Styret for Kirkelig Ressurscenter for mishandlede kvinner opprettes

1996 – KM-vedtak som sier at det skal gis høy prioritet å sikre Kirkelig Ressurscenter økonomiske ressurser»

tradisjon. I november 1998 ble det utarbeidet en idéskisse for virksomheten. Mishandling og overgrep fremstår som «to like viktige problemområder». KRS hadde kontakt med om lag 200 kvinner fra hele landet. Det vises til manglende tilbud i det offentlige hjelpeapparatet, og at dette er noe annet enn psykiske lidelser. I 1999 måtte KRS tenke på ny lokalisering siden KFUK-hjemmet skulle legges ned, da bygget ble vurdert som uegnet til drift.

Det vises til en dobbel målsetting, som var nedfelt i idédokumentet fra 1998: å være et møte-, samtale- og handlingens sted for kvinner, og et kompetansested for kirken. Det var viktig å være landsdekkende som nasjonalt ressurscenter. Det var etter tre års drift totalt 400 ulike kvinner som hadde vært i kontakt med senteret, hvorav 70 % var bosatt i østlandsområdet. Virksomheten hadde da 4,75 stillinger, hvorav 3 stillinger i ressurscenterdelen, og 6 frivillige medarbeidere. I dette dokumentet nevnes menn som utsatte som et tredje arbeidsfelt etter de to nevnte. Leder ble ansatt 1996. Kirkerådet ble en viktig aktør i opprettelsen av KRS sammen med KFUK og Diakonissehuset Lovisenberg.

Planperioden 2000–2002

I 2000 ble det søkt nærmere samarbeid med Diakonissehuset Lovisenberg og lokalisering der. Plan for 2000–2002 fremhever kunnskapsformidling og kompetanseheving ved senteret, samt en strategi som innebar kursing av kirkelig ansatte og skriftliggjøring.

Årsbudsjettet var på 2,8 millioner, hvorav 1,75 millioner kom fra de samarbeidende partene. Videre er en intensjon ved KRS å være «premissleverandør og entreprenør på fag og praksisfeltet, når det gjelder seksualisert vold med særlig henblikk på den kirkelige og religiøse sammenhengen».

KRS flyttet fra KFUK-hjemmet til Lovisenberggaten 7a, som nærmeste nabo til Lovisenberg kirke. Parallelt med reetableringen skjedde en navneendring fra «Stiftelsen KFUK-hjemmet» til «Stiftelsen Kirkens ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep». Nye vedtekter, inklusive formålsformuleringen, ble laget og vedtatt i 2001. For å sikre det økonomiske fundamentet ble det fastlagt en tydeligere organisering mellom de tre samarbeidene partene gjennom opprettelsen av et representantskap med alle parter representert. Navneendringen åpner for begge kjønn, ikke bare kvinner, som hittil hadde vært målgruppen. Dette fremstår som en milepæl i KRS' historie. Likevel fremstilles fortsatt samtaler og møter med utsatte kvinner som det største arbeidsområdet. Samtaler skjedde over telefon eller ved oppmøte, individuelt eller i grupper. I 2000 var det fire stillingshjemler, hvorav én prestestilling fra departementet. KRS tok initiativ overfor Norges Kristne Råd, som i 2000 anbefalte sine medlemssamfunn å

inngå driftsavtale med KRS. Det ble arbeidet med planer om å ha Det norske Diakonhjem som medeier, med ønske om avklaring i 2002.

Det ble ført statistikk over antall samtaler, både individuelle og i gruppe. Det oppgis at undervisning og veiledning hadde økt kraftig, og det kom flere eksterne henvendelser med forespørsler om undervisning. KRS slutter av dette at organisasjonen synes å være kjent og anerkjennes for å tilby spisskompetanse. En overvekt av henvendelser kom fortsatt fra Østlandet. Det indikerer at større regionalisering var ønsket, men ennå ikke kommet langt nok.

I 2002 ba representantskapet styret om å utarbeide en langtidsplan for 2003–2006. Videre ønsket det å sikre finansieringen og initierer et møte med departement, representanter for senteret og Den norske kirke. Styret ble orientert om en prosjektrapport om menn utsatt for overgrep. Dette ble satt på sakskartet. Også for styret var økonomien utfordrende. Det ble anbefalt minimumsdrift med 3,5 stillinger.

Planperioden 2003–2005

2003 beskrives som utfordrende på grunn av vakanser og økonomi. KRS hadde fra oppstarten utviklet liturgier med utgangspunkt i samlinger med brukere. Representantskapet er glad for at KRS har fått fast post på statsbudsjettet fra og med 2003 med 700 000,- (kap. 294, post 71). Styret ønsker eksplisitt videre arbeid med langtidsplan for 2004–2007 og mulighet for å komme med innspill.

2004 beskrives også som et krevende år. Det forelå da et poliklinisk tilbud i samarbeid med Lovisenberg DPS samt et pilotprosjekt for menn utsatt for seksuelle overgrep. KRS hadde tre hjemlede fagstillinger. Videre ble det arbeidet med et nettverk av representanter fra kristne organisasjoner og kirkesamfunn som hadde inngått samarbeidsavtale med senteret, hvor erfaringer kunne utveksles. Den norske kirke fikk i 2004 et nasjonalt samarbeidsorgan for arbeid med overgrepssproblematikk.

I 2005 ble det arbeidet videre med at tilbudet også skulle omfatte menn, samt å sette fokus på barne- og ungdomsperspektivet. Samarbeidet om poliklinisk tilbud med Lovisenberg DPS ble avviklet. Dette kan også karakteriseres som en milepæl for KRS, sett i sammenheng med en gradvis overgang til forebygging fremfor behandling. Nedtoningen av det terapeutiske tilbudet ga KRS mer preg av en henvisende virksomhet til den fremvoksende spesialisthelsetjenesten.

Planperioden 2005–2008

Langtidsplanen poengterer at «høyeste prioritet er å sikre eksisterende virksomhet og kvalitetssikre tilbudet». KRS hadde da 3,5 hjemlede stillinger med fagkompetanse i teologi, diakoni og psykologi/helse/sosialfag representert, i tillegg til en halv administrativ stilling. KRS presenterer seg som en liten virksomhet med begrensede ressurser, men med stort potensial. En sikker finansiering synes å ha vært en utfordring. Etterspørselen fra brukere fremstår som stor lokalt i Oslo, og det erkjennes at KRS skal ivareta et nasjonalt mandat. Det ble i sterkere grad søkt en økumenisk forankring.

Det som ble tilbudt, var ulike former for individuelle samtaler (åpen telefon, et begrenset antall samtaler, sjelesorg) og terapi, gruppevirksomhet over seks måneder (selvutviklingsgrupper og bibellesegrupper) og nettverksbyggende aktiviteter (åpent hus med ukentlig lunsj, månedlig kveldsbønn, årlig sommertur og flere jevnlig sosiale arrangementer). Som kompetansested var KRS særlig innrettet mot kirkelig ansatte og frivillige, fagfolk, utdanningsinstitusjoner samt pårørende til utsatte. Til disse ble det tilbudt en «tverrfaglig kompetanse» med helhetlig kunnskap, og en spisskompetanse på «traumebehandling og religiøse skader». Konkret dreier dette seg om rådgivningssamtaler, veiledning, undervisning og liturgi. Det ble videre samarbeidet med Det teologiske fakultet ved UiO om etterutdanningskurs for prester, kateketer og diakoner.

Til tiårsjubileet i 2006 ble det utviklet en del skriftlig materiell, ved siden av verdighetsperlen, som allerede var blitt brukt i liturgien. Det ble laget en perlenål utarbeidet av smykkekunstneren Ingjerd Hanevold. Også ressursheftet *Hva kan kirken gjøre? Nye perspektiver på overgrepssproblematikk* ble utgitt. Året hadde som hovedmål å synliggjøre KRS i de kirkelige miljøene, samt bidra til at kirkene forpliktet seg på nytt. Satsningen ble gjennomført gjennom jubileumsmarkeringer, faglig nettverksbygging og samarbeidstiltak. Kontaktpersonordningen ble fast opprettet i 2008. Når det gjelder fagsammensetningen i staben, ble psykologstillingen redusert til 50 %.

I 2007 var hovedmålet å drifte og kvalitetssikre tverrfaglige tilbud, særlig mannstilbudet, og dernest å videreutvikle og profilere KRS som kompetansested for kirke og samfunn, med særlig sikte på trosopplæringsreformen. Det rapporteres om mye arbeid med hjemmesidene på nettet. Styret ville tematisere vektingen mellom de to virksomhetsområdene: senteret som møtested og som kompetansested. Staben fikk jevnlig veiledning av ekstern fagperson.

I 2008 ble det utarbeidet en årsplan. Representantskapet endret vedtektene og tok Norges Kristne Råd inn som eierorganisasjon med virkning fra 2009.

Planperioden 2009–2012

Visjonen er nå «En kirke som viser vei i kampen mot vold og seksuelle overgrep». Her presenterer KRS seg som en bearbeidende virksomhet overfor utsatte, og som en forebyggende instans ved formidling av kunnskap til kirkesamfunnene og organisasjonene.

Strategiplanen har et teoretisk grunnlag som beskrives gjennom at senteret «benytter teologisk, psykologisk og diakonal teori og praksis i sin virksomhet. KRS' praksis er brukerorientert og prosess- og kunnskapsbasert». Fagutvikling understrekes i begge virksomhetsformene. Det ble holdt internundervisning for de ansatte og et større årlig seminar. I tillegg til eksisterende virksomhet ble det lansert nye satsningsområder. Dette er lederopplæring med tanke på kirkens barne- og ungdomsarbeid, gjerne relatert til trosopplæringsreformen. Arbeid med overgrep mot gutter og menn, kunnskap om sammenhengen overgrep skjer i, om overgriper og om særlig lukkede miljøer, samt interreligiøse perspektiver sto i fokus. Ellers understrekes unges utfordringer med IT, som Facebook og chatting på internett.

I 2009 ble de statlige midlene økt til nærmere 2 millioner kroner. Det var fortsatt usikkerhet rundt økonomien. Det ble satt fokus på at primær målgruppe er de som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep i en kirkelig setting, eller hvor kristen tro har en betydning for den utsatte. Sekundær målgruppe er de med overgrepserfaring hvor det religiøse er mindre viktig eller fraværende. Den bearbeidende virksomheten var det primære tilbudet i form av liturgiske og sosiale samlinger og gruppetilbud. Dernest kom individuelle samtaler med rundt 100 personer med en ramme på inntil ti samtaler for hver person.

I 2010 ble *Grenser som skaper* utgitt sammen med IKO. Det hersket fortsatt økonomisk usikkerhet, og KRS søkte prosjektmidler og opparbeidet seg kompetanse på søknadsskriving.

I 2011 flyttet senteret til Lovisenberggaten 15, fjerde etasje. Erfaringskonferanse for kirkeledere, den senere Novemberkonferansen, ble arrangert for første gang. Senteret fikk ny hjemmeside og var nå på Facebook. KRS' 15-årsjublieum ga mulighet til å markedsføre seg: «Vi opplever oss som en slagkraftig, og nyttig og aktuell virksomhet for våre målgrupper og går ut av 2011 med fornyet tro på og engasjement for Ressurssenterets oppdrag.» Økonomien var det mest krevende. Det var ikke lenger en psykolog i tverrfaglig stab, og det ble en nedgang i terapeutiske samtaler.

I 2012 var hovedanliggendet å være et diakonalt kompetansessted, hvilket nevnes eksplisitt. Året syntes å stå i konsolideringens tegn, og økonomien var stabil. Det ble ført samtaler med Modum Bad om samarbeid, men det er vanskelig å se at dette førte til noe.⁵ Det ble også gjennomført en brukerundersøkelse. Brukerundersøkelsen er omtalt i kapitlet om brukernes vurdering av den faglige kvaliteten ved KRS. Senteret fremstiller seg som «en liten virksomhet som tilbyr et bredt spekter av aktiviteter». Kontaktpersonordningen viser i årene 2010–2012 at antall utsatte ligger på 3–5. En hustavle ble utarbeidet og distribuert.

Planperioden 2013–2015

Visjonen er «Kirkelige miljøer i Norge sammen mot vold og seksuelle overgrep – vi vil skape trygge rom». Planen fremhever forebyggende virksomhet gjennom samarbeid med kirkefeltet, og opprettelse av selvhjelpsgrupper. Det nasjonale nedslagsfeltet synes også mer fremtredende med mer bistand til regionale aktører. ADAM-satsningen (for menn) ønskes styrket og mobilisert flere steder i landet. Oppvekst og sårbarhet er tematisert, samt det å bygge en ungdomskultur som forebygger overskridende atferd og åpner for formidling av overgrepserfaringer. Det økumeniske ble søkt ivaretatt gjennom større fokus på migrantkirkene i Norge, og samiske og læstadianske miljøer nevnes også eksplisitt.

I 2013 handlet styresak 17/13 om KRS som diakonalt kompetansessted for Den norske kirke og de øvrige kirkesamfunnene i Norge. Styret nedsatte en arbeidsgruppe. Det var også ønsket en referansegruppe for å få økt innsikt i fagfeltet og sette aktuelle anliggender og utfordringer på dagsordenen. Det lar seg ikke lese ut av senere dokumenter hva som kom ut av disse sakene.⁶

Årsmeldingen opererer med fire dimensjoner som blir et gjengs uttrykk for den videre virksomhetsutøvelsen: bearbeidende, forebyggende, håndterende, nettverksbyggende.

I 2014 påbegynte Gunnar Ringheim boken *Det som ikke skulle skje*. Det ble gjort arbeid med andre kirkesamfunn gjennom «Sammen og på tvers» (etablert 10.1.2014). Også i 2015 var økonomien et stadig tilbakevendende tema. Det trengtes mer forutsigbarhet i rammebevilgningen. Styresak 5/15 handlet om å styrke regional og tverrfaglig satsning. Boken *Det som ikke skulle skje* klages inn av kvinne hvis overgrepshistorie er gjengitt mot

---

⁵ KRS i notat i forbindelse faktasjekk 14.12.2018: «Modum Bad fant det ikke mulig å formalisere et samarbeid med Kirkelig Ressurssenter (snakket om mulighet for fusjonering).»

⁶ KRS i notat i forbindelse med faktasjekk 14.12.2018: «Dette anliggende ble tatt videre inn i det kirkelige nettverket Sammen mot overgrep.»

hennes vilje. Årsmeldingen er organisert på ny måte etter assistanse fra Kirkerådets administrasjon. Det ble nå langt tydeligere resultatindikatorer.

I 2016 ble Blå Kors medeier, og det ble utviklet nye hjemmesider. Det ble laget nettressurser for aldersgruppen 9–13: *Velg selv*, som supplement til *Sunt og sant*. I 2016 ble det lagt ned mye arbeid med et nytt verdidokument, ny visjon samt strategiplan. Den nye visjonen ble «Ved den utsattes side», og verdiene var verdighet, åpenhet og rettferdighet.

Planperioden 2017–2020

Det fremgår at KRS har en tydelig tredeling av virksomheten: forebygging, bearbeiding og håndteringskompetanse. Alt dette arbeidet drives gjennom *nettverksbygging* hvor kontakt skapes mellom ansatte og frivillige, både innenfor fagfeltet og det kirkelige praksisfeltet. I tillegg angis det at *fagutvikling* i staben er prioritert.

Forebygging defineres som «utvikling og synliggjøring av ressurser og metodikk som bevirker åpenhet og forståelse for hva vold og seksuelle overgrep er, og hva det gjør med mennesker som er rammet og sammenhengen det skjer i». En slik forebygging bidrar til å «forhindrer at overgrep skjer gjennom å spre kunnskap, skape større bevissthet» og bidra til avdekking. Bearbeiding er å møte utsatte med et kirkelig tilbud som kan hjelpe, «forankret i en traumebevisst diakonal tilnærming og tilrettelagt for den enkeltes behov og sammenheng». KRS veileder og støtter til å søke hjelp annetsteds. Håndteringskompetanse forstås som å bidra til at «kirkesamfunn og kristne organisasjoner håndterer overgrepssaker slik at utsatte blir best mulig ivaretatt».

Til hvert av disse tre punktene listes i alt 25 tiltak. Flere av de forebyggende tiltakene er mindre konkrete og inneholder verb som «samarbeide», «stimulere», «jobbe faglig», «bidra til bevissthet». Når det gjelder bearbeidende tiltak, er disse operasjonalisert som for eksempel å forankre Messe for verdighet med tilhørende årlig fagdag i alle domkirkene, holde årvisse arrangementer for utsatte og utarbeide en norsk fagbok om overgrepskunnskap. Når det gjelder tiltak knyttet til håndteringskompetanse, rettes også søkelyset mot veiledningsmateriell og manualer for ansatte og ledere i kirker og kristne organisasjoner.

Presentasjonen gir en god struktur og oversikt, og det synes å være en balanse mellom konkrete tiltak med målbar effekt og mer kontinuerlig holdningsskapende nettverksarbeid. Likevel er målene bredspektret og sier ikke noe om prioritering og vektning mellom dem.

I 2017 flyttet Ressurssenteret igjen til Lovisenberggaten 15. Verdidokumentet ble vedtatt, og det ble ført samtaler med Samisk kirkeråd. Kirkerådet vedtok å finansiere evaluering av KRS. Senteret mottok Diakoniprisen 2017 i Trondheim under et fellesarrangement for Diakonikonferansen og Helhetskonferansen, som fant sted under reformasjonsjubileet 31. oktober. Det er Stiftelsen CRUX (tidligere Kirkens Sosialtjeneste) som deler ut diakoniprisen i samarbeid med Det Norske Diakonforbund. I juryen er også representanter fra Norges Kristne Råd og Kirkerådet. Prisen tildeles en organisasjon som har satt fokus på diakoni. Prisvinneren skal ha gjort en innsats over tid, vært nyskapende og utviklingsorientert, og ikke minst løftet frem diakonalt samarbeid. Juryen begrunnet utdelingen slik:

Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep har vist både vilje og evne til å gå inn i tabuet rundt overgrep i kirkene. Senteret har bidratt til en anerkjennelse av problematikken i kirkene og i kirkelige miljøer, samtidig som en også har bidratt til kunnskapsformidling og konkret rådgivning og veiledning. (...) tatt fatt i både hvordan man skal forebygge at overgrep skjer og hvordan man skal håndtere de overgrepssakene som har skjedd. Senteret har skapt holdninger og drevet aktivt samarbeid med helse- og samfunnsinstitusjoner. Arbeidet er blitt forankret i kirke og liturgier. SKR har også utviklet fagfeltet gjennom selv å skrive faglitteratur, og å formidle kunnskapen i undervisning og på konferanser. Sist, men ikke minst, senteret har løftet opp og gitt myndighet til mennesker som har blitt krenket.

Juryens begrunnelse finnes på nettsidene til CRUX (lastet ned 10.10.2018). Her berømmes KRS for å ha fokusert på overgrep mot begge kjønn. «Senteret har laget undervisningsmaterieell til konfirmanter og utgitt et eget ressurshefte knyttet til samtaler med barn og unge. De har vært synlig på alt fra kirkemøter til små og store konferanser i kirkelige miljøer. Senterets utrettelige arbeid har gjort en stor forskjell for mange. I tillegg har SKR også sørget for at temaet er kommet inn i kirkelig utdanning» (fra begrunnelsen).

2017 var også året for Metoo-kampanjen i sosiale medier, hvor både kvinner og menn har delt opplevelser om seksuelle overgrep og trakassering. I årsrapporten trekkes det frem at møtene med overgrepsutsatte har ført til kunnskapsproduksjon. KRS søkte og fikk støtte til ulike prosjekter fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), som til «Dobbel sårbarhet» i samarbeid med Samisk kirkeråd og Døvekirken, med sikte på å utarbeide ressursmaterieell ut fra minoritetsgruppenes språklige og kontekstuelle behov. Satsningen «Ingen skal bære alene» styrket det lokale kirkelige tilbudet til voksne overgrepsutsatte. Prosjektet «Tryggere trosopplæring med politiattest og ledererklæring» ble støttet av Kirkerådet.

4.2.2 Statistikk fra årsmeldingene

Hensikten med tabellen er å gi en oversikt over volumet i deler av virksomheten ved KRS. Tallene er hentet fra årsmeldingene. Dette gir ikke et fullstendig bilde over alle tiltak, siden disse har variert noe gjennom årene og rapporteres ulikt gjennom perioden. Det har tydeligvis skjedd en utvikling som gjenspeiles i at årsmeldingene blir mer omfattende og innholdsrike, med stadig tydeligere tall. Årsmeldingene er til å begynne med ganske kvalitative og beskrivende med relativt få kvantifiseringer. De er også skrevet ulikt, noe som vanskeliggjør telling. Eksempelvis kan samtaler være ført under både sjelesorg og terapi. De kan være ved oppmøte eller over telefon. Tallene gir likevel en indikator på volum.

ÅR	Relasjons- byggende tiltak	Individuelle samtaler/personer (kvinner/menn)	Henvendelser fra brukere sms/telefon/e- post	Kurs/ Deltakere	Messer/ deltakere	Fagdag MfV/ Deltakere	Veiledning saker/ samtaler
2000		663/84		33/889			
2001				60/1175			
2002							
2003		865 (64/10)					
2004		545 (60)					
2005		660					
2006		432 (57/15)					
2007		316 (50/13)					
2008		500/76 (71/4)	80	27/1240			110/20
2009		670/87 (75/13)	120	22/700			105/50
2010		830/100 (91/9)		23/600			-
2011		350/62 (48/14)	90	15/500			70/30
2012		xx/40 (23/17)	85	26/1250			40/25
2013	32/260	xx/41 (26/15)	70	10/600			30/25
2014	-	xx/42 (24/18)	20	25/1050	6/450	2/160	25/20
2015	26/132	210(40/12)		40/1273	7/570	5/400	36/105
2016	25/125	109 (100/9)		45/1977	5/550	3/205	30/50
2017	14/95	104 (88/16)		29/1299	9/450	4/450	33/77

4.2.3 Oppsummering av historisk gjennomgang av KRS

Ut fra beskrivelsen av KRS i dag og den historiske gjennomgangen kan man se tydelige konturer av en organisasjon som har gått fra å være et samtale- og møtested for mennesker som har vært utsatt for seksuelle krenkelser, til å ha en større vekt på å være kompetansesenter som bistår kirkene i å forebygge, veilede og holde kurs. Sammensetningen av de styrende organene forankrer KRS i de formelle kirkeorganisasjonene ved at sentrale kirkeledere har hatt styreverv. Posisjon og kjennskap til kirkefeltet, fremfor fagkunnskap og kjennskap til overgrepfeltet, synes å ha vært vektet høyt ved nominasjoner til styreverv.

Dokumentgjennomgangen viser at KRS har vært klar over behovet for å balansere mellom østlandsområdet og resten av landet. 2/3 av samtalevolumet var med mennesker bosatt på Østlandet, altså Oslo-området og lokale brukere av senteret, mens 1/3 skjedde via telefon til mennesker bosatt i andre landsdeler. Først i 2010 ser dette ut til å jevne seg ut, slik at det blir omtrent halvparten av hver. Tendensen er at KRS har hatt størst nedslag i Oslo når det gjelder bearbeiding, men gradvis har senteret fremstått mer landsdekkende gjennom å fungere som et kompetansested. I 2000 ble det registret halvt om halvt med henvendelser fra Østlandet kontra resten av landet hva gjelder kirkelige medarbeidere og organisasjoner. KRS synes å være bevisst sin nasjonale funksjon fra begynnelsen av, og har formidlingsarbeid over store deler av landet.

Når det gjelder det økumeniske nedslaget, så sier de første årsmeldingene ikke noe om kirketilhørighet for brukerne eller kursdeltakerne. Først i 2008 oppgis det at omtrent 10 % av kurs har vært i andre kirkesamfunn enn Den norske kirke, det vil si 3 kurs av 29. I 2009 oppgis det at av 167 veiledningssamtaler med ansatte og frivillige skjedde 81 i Dnk og 25 i frikirkelig sammenheng. I årene fra 2009–2017 stabiliseres innslaget av brukere fra andre trossamfunn på om lag 10 %. I volum utgjør medlemmer i Dnk det store flertall, likevel understreker KRS sin selvforståelse som økumenisk og må sies å ha betjent en proporsjonal andel av brukere fra ulike trossamfunn. Det er i liten grad blitt initiert tilsyn og innsyn fra andre faginstanser.

De sentrale dokumentene gir også i noen grad informasjon om hvem brukerne har vært. I årsmeldingen fra 2004 pekes det på noen generelle trekk. Det er en overvekt av erfaring med vold og seksuelle overgrep, dernest erfaringer av fysisk eller psykisk mishandling. 2 av 3 kvinner formidler mer enn én historie, altså gjentatte erfaringer. Konteksten som et overgrep – eller overgrepene – skjedde i, er for flertallet en religiøs eller familiær sammenheng. De

overgrepsutsatte oppgir i 3 av 4 tilfeller at overgriperen er en mann. Brukerne er kvinner i alderen 25–50 år og ytre sett vellykkede med utdannelse, arbeid og ofte familie. Temaer i samtale er skyld, skam og tilgivelse samt tro og gudsbilder. Dette bildet fra 2004 står i en viss kontrast til dokumentene fra 1996–1999, da arbeidet var eksplisitt innrettet som et samtaletilbud overfor mishandlede kvinner. Den typiske brukeren da var også kvinner i 20–50-årsalderen, men det er brutte og vanskelige relasjoner og levekår som understrekes.

Kvinner er i hele perioden i klart flertall hva gjelder samtaler. Mennene utgjør ifølge registreringene mellom 10 og 15 %. I 2012 ble det som nevnt ovenfor gjennomført en brukerundersøkelse som ga 30 besvarelser, hvorav 20 var fra kvinner og 10 fra menn. Av respondentene var 25 fra østlandsområdet. Undersøkelsen kartla brukernes erfaringer med tilbudene, samt senterets tilgjengelighet. Det fremkom ønsker om mer desentraliserte tilbud nærmere lokalmenighetene. Ellers ga ikke denne surveyen ytterligere informasjon om brukerne. I et kritisk perspektiv kunne det med fordel vært innhentet mer brukerinformasjon underveis i senterets virksomhet som kunne bidratt til ytterligere spissing av tilbudet.

Når det gjelder arbeidsform og primærvirksomhet, har bearbeiding lenge vært det sentrale området. Først i 2017 behandles forebygging først i årsmeldingen. Antall brukere ligger i hele tidsrommet 2000–2017 på mellom 60 og 100 årlig, og disse har én samtalerække på rundt fem ganger hver. Ellers er det en jevnt økende mengde veiledningsavtaler, kurs, Novemberkonferanse og Messe for verdighet.

4.3 Organisasjonsstruktur ved KRS i dag

4.3.1 Innledning

Mens den forrige delen var tilbakeskuende og beskrev utviklingen slik den fremkommer i årsmeldingene, har det følgende til hensikt å vise hvordan KRS som organisasjon fremstår i dag sett gjennom øynene til informantene i denne evalueringen.

4.3.2 Styre

KRS er organisert som en stiftelse. Gitt at KRS ble en virksomhet under en allerede etablert stiftelse, nemlig KFUK-hjemmet, var dette den naturlige organisasjonsformen å videreføre. Det ble endringer i vedtektene i 2001. Stiftelser må ha en grunnkapital, og stiftelseslovens § 30 omtaler styrets myndighet og ansvar:

Styret er stiftelsens øverste organ. Forvaltningen av stiftelsen hører under styret. Styret skal sørge for at stiftelsens formål ivaretas, og at utdelinger foretas i samsvar med vedtektene. Styret skal påse at regnskap og formuesforvaltning er gjenstand for betryggende kontroll.

Stiftelsen er organisert med et representantskap (§ 9) hvor eierorganisasjonene har to medlemmer hver. Det består av åtte medlemmer og møtes årlig. Styret har årlige samtaler med Kirkerådet siden økonomien til dels sikres gjennom Kirkerådet fra staten. Tildelingsbrev legger noen føringer for virksomheter som mottar støtte. Ifølge vedtektene skal § 5.3: *Styrets sammensetning bør representere den bredde i fagkunnskap og kirkelig tilhørighet som er nødvendig for å styre virksomheten.* Styret må sies å ha hatt stor grad av kontinuitet over årene på grunn av gjenvalg, og fordi noen av de samme personene vekselvis har hatt verv i representantskapet eller i styret.

I intervjuene understreket styremedlemmene at de måtte ha et overordnet og bredt perspektiv: «Det ideelle styret må ha en bredde på faglig kompetanse, det vil si kirkeaktivitet.» Det syntes avgjørende at styret besitter inngående kjennskap til kirkefeltet. Flere av intervjupersonene trakk denne kontekstuelle kunnskapen frem først. Styremedlemmene poengterte at denne kjennskapen gjelder utover grensene til Den norske kirke; også frikirkene og økumenikken må være kjent: «Styresammensetningen må reflektere hele kirkebildet. Vi har vært opptatt av å finne toneangivende personer fra frikirkelige miljøer. Vi ønsker en høyprofilert, tydelig kirkeleder inn i styret.» Flere styremedlemmer har erfaring fra Norsk kvinnelig Teologforening, og de har vært engasjert i spørsmål knyttet til kjønn og likestilling: «Vi er synlige kirkelige profiler. Fanebærere. Det har med identitet å gjøre.»

4.3.3 KRS' økonomi

Et sentralt tema for styremedlemmene var forholdet mellom oppgaver og kapasitet. KRS har i dag et budsjett på 5,3 millioner kroner (informasjon fra regnskap, 2017), mesteparten av dette kommer fra eller via Kirkerådet. Av summen fra Kirkerådet er noe tilskudd basert på søknader. KRS får også prosjektstøtte fra Bufdir og ulike kirkelige instanser. De får også ofringer og gaver (470 000,-) og har andre inntekter på 452 000,-.⁷

Et styremedlem sa: «Vi kan ikke bli bedre enn våre rammevilkår gir mulighet for.» Styret har ment at økonomien har vært stram hele tiden. Det er «jobbet veldig systematisk for å korte ned på stillinger, endre stillingskategorier». Det har vært vilje til å jobbe redusert, og det har

---

⁷ KRS i notat i forbindelse faktasjekk 14.12.2018: «Det var en blandingsøkonomi i mange år. Eierne bidro vesentlig i de første årene og den sentralkirkelige finansieringen er fra starten midler via Opplysningsvesenets fond, kr 175 000,- i 1995 og en opptrapping til rundt 1 000 000,- gjennom mange år. Nedtrapping suksessivt når statlige midler kom inn. Eierne (Diakonissehuset Lovisenberg og Norges KFUK-KFUM) trapper ned og nuller til slutt ut sin økonomiske støtte. Det er særlig disse endringene som gjør at den økonomiske situasjonen i flere runder er krevende og fører til at styret sier at absolutt nedre grense for personellressurser er 3,5 årsverk. Fra og med 2016 blir Kirkerådet formell tilskuddsforvalter av statlige midler over kirkebudsjetten. Det resulterer i et rammetilskudd tilsvarende summen av de ulike sentralkirkelige tilskuddene.»

vært bruk av frivillige. Staben ble berømmet for stor fleksibilitet: «Senteret har en minimumsbetjening for å kunne være en tverrfaglig stab og ivareta oppdraget.» Det har vært krevende rammebetingelser. Det er søkt om og mottatt prosjektmidler fra Bufdir. Dette er av styremedlemmer tolket som anerkjennelse av arbeidet.

Flere ansatte pekte på at stram økonomi gjør at driften må finansieres gjennom å utvikle nye prosjekter. Man må gå dit det er midler å hente. Dette hindrer ifølge disse informantene langsiktig planlegging og gjør at viktige oppgaver som ikke lar seg passe inn i prosjektkonseptet, blir prioritert bort. Særlig fra de samiske informantene ble det påpekt hvor viktig det er å sikre en stabil og trygg økonomisk situasjon for KRS, slik at KRS ikke trenger å sette i gang nye prosjekter for å kunne videreføre sitt engasjement overfor samiske lokalsamfunn. Et fokus på å skulle sette i gang nye prosjekter tapper lokalsamfunnene for krefter.

4.3.4 Leder

Daglig leder ble ansatt i 1996 og har dermed representert kontinuitet. Leder selv beskrev å ha blitt oppfordret til å søke jobben som leder ved KRS i 1996. Som prest i Tøyenkirken er hun godt trent i å «møte mennesker som hadde behov for noe fra kirken». Hun har opplevd at styret har satt pris «kontinuitet i en pionertid». Leder beskriver seg selv som en tydelig leder for KRS gjennom tjueto år.⁸

Leders versjon av relasjonen til styret blir bekreftet av intervjuer med styremedlemmene. De beskrev daglig leder som en som «har vært en utrolig dynamisk person over lang tid, og det er det som har bygget opp dette senteret». En annen fremhevet at «hun er visjonær og dyktig å formidle visjonen og holde den varm. Arbeidsom og arbeidsglad – hun er på en måte Kirkelig Ressurssenter». Styremedlemmer berømmet entreprenørinnsatsen og evnen til fornyelse, samtidig som de reflekterte omkring hvorvidt en slik stilling kunne være på åremål, og

---

⁸ I forbindelse med sitatsjekk har leder ønsket å utdype følgende (notat mottatt av evalueringsgruppen 19.2.2018): «Leder ble oppfordret til å søke nyopprettet stilling ved Kirkelig Ressurssenter for mishandlede kvinner i 1996. I jobben som gateprest og prest for en hverdagsmenighet i Tøyenkirken hadde hun erfaring i å bygge opp et kirkelig tilbud til mennesker med erfaring av utenforskap og ønske om tilhørighet til kirken. På tiden var det lite fokus på seksualisert vold i kristne miljøer. Det erfaringsbaserte ståsted og dialog med hverdagsmenighetens medlemmer om hva de trengte fra kirken tok hun med seg inn i arbeidet med å utvikle et kirkelig tilbud til voksne utsatte. Fra Tøyenkirken hadde hun også erfaring med å utvikle og etablere rom for liturgisk praksis både i og utenfor kirkerommet. Noen i hverdagsmenigheten i Tøyenkirken oppsøkte KRS med sine overgrepserfaringer da hun begynte som prest og leder der. Det gjorde et sterkt inntrykk og gav henne tidlig en innsikt i den grunnerfaring mange utsatte har, at det ikke er mulig å snakke om erfaringene med mennesker en kjenner. Leder opplever at styret har verdsatt den kontinuitet som hennes lederskap representerer og ved noen anledninger konkret sagt 'det er bra du fortsatt er på KRS'. Leder sier hun i noen faser har søkt andre kirkelige stillinger.»

hvorvidt et lederskifte ville være gunstig for alle parter. Stayerevne og stor gjennomføringskraft ble også fremhevet.

4.3.5 Øvrige ansatte

De nåværende og tidligere ansatte vi har intervjuet, har hatt et kortere eller lengre betalt virke ved KRS i løpet av tiltakets historie. Noen har arbeidet i prosentstillinger, men de aller fleste har hatt lønnet engasjement på 100 % over flere år. Det korteste engasjementet er på ett år, det lengste (bortsett fra leder) er på ti. Den utdanningsmessige bakgrunnen til informantene spenner fra teologi, psykologi og juss til diakoni og sosialfaglige utdannelser. Alle de ansatte oppga å ha hatt et ønske om å arbeide ved KRS. Flere hadde vist interesse for KRS i forkant og fått betalt arbeid som en forlengelse av denne kontakten. Med utgangspunkt i intervjuene med de ansatte kan man si at KRS gjennom sine tjeto år har hatt og har engasjerte ansatte som er genuint opptatte av kirkens møte med mennesker som har opplevd seksuelle overgrep. Leder mente at dagens stabssammensetning har en bred faglig bakgrunn.⁹

Ansatte gjennom to tiår beskrev en organisasjon som har gjennomgått store endringer: Fra å være en virksomhet med stor åpenhet for alle henvendelser, ad hoc-drift og svake rutiner for rapportering samt en stor tiltro til at god intensjon i møte med brukere vil føre til et godt resultat, har KRS blitt en profesjonell organisasjon.

Av styret ble de ansatte berømmet for sitt arbeid:

De ansatte har vært kjempeflinke til å se nye muligheter. De er flinke til å skrive prosjektsøknader, Trygge rom er det jo Ressurscenteret som har kommet på. Senteret er ikke på feil spor og kjører seg heller ikke fast i gamle spor. Ressurscenteret har vært flinke til å fornye seg. Ansatte har vært vesentlig for å fange opp tingene som skjer og dermed kunne være i front. De har blitt kjent gjennom at de har gjort et godt arbeid – og det er kanskje den beste markedsføringsmåten. De ansatte har vært fleksible og allsidige.

Dog pekte flere ansatte likevel på utfordringer ved å være arbeidstaker ved KRS i dag med hensyn til organisering. Beskrivelsene går i fire retninger. For det første beskrives en arbeidshverdag hvor arbeidsoppgavene fremstår som for lite differensierte, og en arbeidshverdag preget av lite struktur og mye møtevirksomhet. Dette gjør at man er «potet» og må av og til slå på «idealistkvota». En tidligere ansatt oppga å ha sluttet på grunn av lite

---

⁹ I forbindelse med sitatsjekk ønsker leder å utdype: «Leder mener at dagens stab har en hensiktsmessig sammensetning, bestående av medarbeidere med bred tverrfaglig og kirkefaglig bakgrunn og med mye opparbeidet kompetanse om overgrepskunnskap og innsikt i traumefeltet» (notat mottatt av evalueringsgruppen 19.12.2018).

struktur i arbeidet. For det andre påpekte ansatte at KRS består av en liten stab. For det tredje trakk flere frem leders lange ansettelse ved KRS, og påpeker at dette – uavhengig av hvem som bekler stillingen – vil føre til en maktubalanse mellom leder og de øvrige ansatte. De ansatte beskrev at det heller ikke er forsøkt å kompensere for denne maktubalansen gjennom organisasjonsstrukturelle grep: De ansatte har ikke noen tillitsvalgt eller representant i styret. For det fjerde pekte ansatte på at økonomien er sårbar, noe som lett fører til at man «hopper» dit det er inntektsmuligheter, uten at dette følger en tydelig overordnet strategi.

4.3.6 Forholdet mellom daglig leder, ansatte og styre

Daglig leder møter i styret, er saksforbereder og sekretær. Øvrige ansatte er tilgjengelige når styret ønsker det.¹⁰ Styremedlemmene ga uttrykk for liten innsikt i det daglige livet ved senteret og kontordriften, og sa at de ikke blander seg inn i daglig ledelse. «Kontakten med ansatte og kontoret eller administrasjonen går gjennom daglig leder.» Dette kan forventes ut fra § 6 i vedtektene, som beskriver grenseoppgangen mellom styret og daglig leder, samt at styret initierer kontakt med ansatte etter behov. På denne bakgrunnen og ut fra hvordan styret har valgt å arbeide, blir funksjonen til daglig leder svært sentral i organisasjonen. Et styremedlem mente at styret både har bekreftet og utfordret daglig leder: «Hun ønsker et kompetent styre bestående av profilerte kirkeledere. Da ber du ikke om et hoff som bare skal bekrefte det du driver med.» Styremedlemmene opplevde veldig stor lydhørhet: «Daglig leder har evne til kreativitet og nytenkning, eksempelvis når det gjelder mannsaktiviteten og det å se annerledes på overgriper og ikke bare ha fokus på offeret. Hun er kvalitetsbevisst tvers igjennom. Meget dedikert, god faglig tyngde.» KRS ble av styremedlemmene beskrevet som å ha lyktes i å gjenspeile «en god teologisk refleksjon og en god diakonal praksis». Imidlertid ble det understreket at struktur hos styreleder er verdsatt av styret. Det ble sagt at senteret har liten administrativ og saksforberedende kompetanse; «det er jo en liten stab». De sa at saksforberedelsene ikke alltid har vært tilfredsstillende: «Vi i styret har ønsket å støtte KRS til å ha en struktur i sitt eget arbeid.»

Øvrige informanter i denne evalueringen var mindre positive til forholdet mellom styre og daglig leder. En av KRS' samarbeidspartnere gjennom to tiår var i utgangspunktet positiv til at KRS i sin tid ble grunnlagt, men mente at man i de siste årene ikke har skilt tydelig nok mellom gründerfasen og driftsfasen, og at styre og styreleder ikke har gitt nødvendig motstand eller bidratt til rolleavklaring. En annen påpekte at styret i for stor grad har vært

---

¹⁰ Fra KRS, notat i forbindelse med faktasjekk 14.12.2018: «De seneste årene har administrativ medarbeider møtt på styremøter sammen med daglig leder (ikke som ansattes styrerepresentant, men som administrasjon).»

selvrekutterende, slik at de samme menneskene har kunnet gå igjen i ulike verv og mellom styre og representantskap.

En ansatt beskrev styret som «et lukket rom for oss som er ansatte». Leder reflekterte i intervju over fraværet av en ansatterepresentant og brukerrepresentant i styret. Hun medga at noen ansatte kan ha tenkt at det er «langt fra dem til styret». Hun hadde imidlertid ikke opplevd det som vanskelig at de ansatte ikke er representert, og har forsøkt å «ivareta (dem) etter beste evne». Det har vært snakket om at de ansatte verken har tillitsvalgt eller HMS-plan.

4.3.7 Stabsveiledning ved KRS¹¹

I etterkant av kritikk mot KRS i *Dagen* 2003 og i *Vårt Land* 2004, bemerker årsrapporten for 2004 at styret mener at ansatte bør gå i veiledning. Det «er avgjørende for å kvalitetssikre drift, tjeneste og utvikling at staben får tverrfaglig veiledning i gruppe og at det i tillegg sikres egen veiledning av lederfunksjonene». I intervjuer fortalte et tidligere styremedlem at «styret var veldig tydelig på at dette kan dere ikke fortsette uten, det må dere gjøre. Og da gjorde de det». Senterledelsen fikk i intervjuene noe kritikk for manglende selvkritikk.

I notat fra leder sendt på oppfordring til evalueringsgruppen 19.11.2018 framgår at stabsveiledning har vært gjenstand for oppmerksomhet fra ledelsen gjennom lang tid. Dette utfylles i faktasjekk i notat 14.12., som peker på flere tiltak i forbindelse med veiledning. Stabsveiledning i 2018 oppgis som fem samlinger med coach K. Aase, som bruker enneagram- og kjernekvadrantmetodikk. I 2018 har to medarbeidere hatt veiledning som del av videreutdanninger. Daglig leder har mottatt og mottar egen veiledning, og deltar i et ledernetverk. Videre gir notatet en historisk gjennomgang av stabsveiledningen ved KRS: Denne ser ut til å være gitt av ca. 14 ulike fagpersoner, og med ulike faglige tilnærminger i løpet av de siste ti årene.

De ansatte er ikke systematisk spurt om stabsveiledning. Den ene ansatte som på eget initiativ trakk frem veiledning i intervjuene, har et ansettelsesforhold som ligger noe tilbake i tid. Informanten mener at veiledningen ble svekket av at en av de ansatte ved KRS og veilederen hadde en for tett privat relasjon.

---

¹¹ Vurderingen av stabsveiledning er basert på intervjumateriale, på relevante deler av dokumentanalysene og på et notat om veiledning oversendt fra daglig leder på oppfordring fra evalueringsgruppen.

4.3.8 Fagutvikling ved KRS¹²

Styret syntes i hovedsak å være tilfredse med fagligheten og kompetansen ved KRS: «Senteret er solid faglig på et vanskelig felt.» Dette ble bekreftet av leder i intervju, hvor hun sa at KRS i dag støtter seg på de fagmiljøene som oppleves som relevante; dette kan være traumefaglige miljøer, RVTS, utdanningsinstitusjoner og academia. Leder fremhevet også at de ulike ansatte er i forskjellige, men relevante masterstudier. Ut fra leders vurdering er bistand i arbeidsrettslige spørsmål det punktet hvor KRS er svakest.

Flere ansatte er/har vært i masterløp mens de er/har vært ansatte ved KRS. De fleste av de ansatte var positive til denne muligheten for videre kvalifisering og opplevde at dette ga dem mulighet til både menneskelig og faglig utvikling, og at det satte dem bedre i stand til å være gode arbeidstakere ved KRS. Andre ansatte var kritiske til slike masterløp. De mente at mastergradsløpene blir for tilfeldige, og etterlyste en mer helhetlig og strategisk gjennomtenkt ressursmessig planlegning av kompetanseheving. Dette handler særlig om at mye av de ansattes kapasitet brukes på masterstudier.

En ansatt påpekte at når man arbeider med noe som moralsk sett blir vurdert som viktig, og som noe man må gå i bresjen for, kan det være lett å bli blind for egne svakheter. Den ansatte påpekte at staben ved KRS er liten, og etterspurte at noen utenfor i større grad fører tilsyn med den faglige kvaliteten og utviklingen. Denne ansatte etterlyste en instans som har en «aktiv form», og «som har et hjerte for saken», og mente i etterkant av ansettelsen at KRS utviste for lite ydmykhet om fagfeltets kompleksitet og hvor vanskelig det kan være å møte brukere med svært ulike – og av og til motsetningsfulle – behov.

Slik det senere i rapporten vil fremkomme fra samarbeidspartnernes synsvinkel, var det delte meninger om fagutvikling og størrelsen på staben. Noen var svært positive til hvordan de har opplevd KRS, mens andre var svært misfornøyde. En informant nevnte at man bør ha minimum fem–seks personer innenfor samme fagtradisjon, skal man få et bærekraftig fagmiljø som evner å bygge opp, drifte og også bevare selvkritikken. Informanten mente at Kirkerådet bør kanalisere sin nåværende støtte til KRS inn i bredere fagmiljøer for best å ivareta Den norske kirkes faglighet på feltet.

---

¹² Vurderingen av fagutvikling er basert på intervjumateriale, på relevante deler av dokumentanalysen og på faktasjekk 14.12.2018, der det gis en utfyllende redegjørelse for fagutviklingsprosesser, ressurspersoner som er brukt, og budsjettmessige forhold.

4.4 Brukermedvirkning ved KRS – strukturer og erfaringer

Brukernes opplevelse og muligheten til å delta kan foregå på tre plan. Det ene er en kollektiv medbestemmelse knyttet til beslutninger på vegne av flere, som brukermøter og brukerrepresentasjon i beslutningsorganer. Det andre nivået er det individuelle, der den enkelte opplever å ha myndighet til å ta beslutninger for eget liv. Det tredje handler om hvordan en virksomhet forstår og forvalter de ansattes profesjonalitet i møte med brukere. I dette kapitlet vektlegges det første og det siste.

Leder ble forespurt om brukermedvirkning i intervju. I notat til evalueringsgruppen i forbindelse med sitatsjekk 19.12.2018 ønsker leder å supplere med følgende:

Når det gjelder brukermedvirkning er leder kjent med at det ved noen få anledninger har vært tematisert å ha brukerrepresentant i styret. Når det gjelder brukermedvirkning for øvrig har brukernes erfaringer og synspunkter som kommer frem i kontakten mellom stab og brukere vært et viktig grunnlag for hvordan KRS innretter brukertilbudene jmf. tiltak som halvårlige brukermøter. Så langt har summen av hva staben tenker om brukermedvirkning ikke ført til at det er foreslått overfor styret en ytterligere formalisering av brukermedvirkning. For tverrfaglig stab har den innsikt den enkelte bruker bringer med seg blitt reflektert inn i kollegiet og bidratt til det felles faglige ståsted. (...) Leder er også av den oppfatning at hensynet til at KRS arbeider i et vanskelig og krevende praksisfelt kan få større oppmerksomhet. Det kan aldri tas nok hensyn og kvalitetssikres tilstrekkelig når det gjelder hva som skjer hos den utsatte, hos hjelperen og i relasjonen når de vonde livserfaringene får plass og blir bearbeidet.

Med andre ord har brukermedvirkning ved KRS vokst frem etter hvert, blant annet i form av brukermøter, men ikke ved en brukerrepresentant i styret. Dette viser en lydhørhet for nødvendigheten av brukermedvirkning og evne til organisatorisk videreutvikling. Man kan likevel sette spørsmålsteget ved om påstanden om at «den innsikt den enkelte bruker bringer med seg (har) blitt reflektert inn i kollegiet», tar høyde for at brukermedvirkning nettopp handler om at det kan være en forskjell på brukerens perspektiv og den/de profesjonelles vurdering og tolkning av brukernes innsikt. Det er nettopp denne potensielle spenningen som nødvendiggjør formaliserte strukturer som kan språkliggjøre og håndtere den.

I filmen som ble laget til KRS' tjuårsjubileum, kan man ane et perspektiv som har utfordringer knyttet til brukermedvirkningen. Perspektivet i filmen er ledelsens; ingen brukere kommer til orde. Informantene er intervjuet på sine egne kontorer, hvilket styrker bildet av kirkelig byråkrati og at det er personer i kirkelige toppstillinger som intervjues.¹³

---

¹³ I faktasjekk 14.12.2018 opplyser KRS at to brukere fortalte om sine erfaringer med KRS på kirkekaffen etter jubileumsgudstjenesten i 2016, der filmen ble vist første gang

4.4.1 Brukermøter

Det finnes imidlertid eksempler i KRS' organisasjonsstruktur på formalisert brukermedvirkning. Ut fra dokumentstudier fremgår det at KRS har hatt brukermøter siden 2012. Referatene fra disse er svært stikkordspreget, noe som betyr at det er vanskelig å bruke dem som grunnlag for å si noe samlet om hva som er sagt. Brukermøtene har hatt mellom fire og ti brukere til stede. Det fremgår også at brukermøtene er brukt til å formidle generell informasjon om KRS' program og øvrig regional aktivitet som KRS er involvert i.

Samtalene på brukermøtene synes særlig å være knyttet til tilbakemelding på konkrete aktiviteter, og handler lite om mer overordnede spørsmål. Det som går igjen i flere av referatene, er ønsker om mer og hyppigere aktivitet for brukere i KRS' egen regi, og at KRS må bli flinkere til å reklamere for seg selv. Aktivitet som er gjennomført, får samlet sett gode skussmål av brukerne som deltar på disse møtene. Et eksempel finnes i referat fra brukermøtet i 2016: «Deilig at huset er gjort i stand og at det gjerne er god mat, overflod som det alltid er.» Fra brukermøtet i 2013: «Pilegrimsvandringen i Maridalen var spesielt fin. Hva med å arrangere en pilegrimsvandring i Lier?» og: «Savner fredagslunsjen, eller skulle vi møttes oftere, at det var flere fellesskapsmøteplasser». Fra brukermøtet i 2012: «Ønsker meg en gruppe om gudsbilder, flere samtaler om tro», og: «Lenge å vente en hel måned på å komme hit. Savner å komme på Ressurssenteret på fredag og gudstjenester». Kjønn er tematisert på et brukermøte, møtet i 2015: «Det er ønske om en mannsgruppe. Å bearbeide overgrepserfaringer oppleves fort som å komme inn i kvinneverden.»

På brukermøtet i 2012 nevnes det at KRS bør ha mer «brukerinnflytelse», med blant annet en årlig «seanse med brukernes stemmer», at de ansattes årshjul deles med brukerne, og at brukere bør ha en representant i styret. På brukermøtet i 2017 foreslås det at brukerne selv kan «låne huset og ha en lørdagssamling» som ikke skjer i regi av de ansatte.

I 2012 gjennomførte KRS en brukerundersøkelse. 98 spørreskjemaer ble sendt ut per post. Svarprosenten var på 40. KRS' tilbud får overordnet sett gode tilbakemeldinger. Dette gjelder både grupper og individuelle samtaler. De som har svart, har benyttet seg av svært mange av KRS' tilbud. Et interessant funn er at ni av ti menn og ti av atten kvinner ønsket kjønnsdelte tilbud. På spørsmål om «hva opplever du som spesielt ved Ressurssenteret», kan informantene komme med egne svaralternativer. Det som går igjen her, er en vektlegging av KRS' kirkelige/religiøse dimensjon («det åndelige aspektet», «tydelig kirkelig tilknytning», «at det er en kristen sammenheng som tar overgrepserfaringer på alvor», «fagpersoner med god

erfaring + kristne verdier», «deling av tro/tvil – gudsbilde», «liturgi»). Brukerne gir også tilbakemelding på at KRS oppleves som et sted med en «varm» stemning.

Når det gjaldt formalisert brukermedvirkning på ledelsesnivå, påpekte flere brukere i denne evalueringen at det burde være minst én bruker – og helst to – i styret for på den måten å sikre at deres interesser også blir ivaretatt der. Noen av brukerne mente også at de ansatte burde vært representert i styret.

4.4.2 Forholdet mellom ansatte og brukere, sett fra brukernes og ansattes perspektiv

Brukerne har svært ulike erfaringer med forholdet mellom ansatte og brukere. Noen av dem opplevde at de fikk delta og være med i beslutninger som ble tatt, mens andre mente at dette med medvirkning og likeverdig behandling var KRS sin største utfordring.

De brukerne som deltok i grupper på intervjuet, opplevde at de fikk være med på å velge tema for gruppene. De erfarte at de ble behandlet med verdighet og respekt, og at de selv fikk beslutte hva de skulle fortelle og dele. De understreket at KRS nettopp var gjennomsyret av en holdning der brukerne ble tatt på alvor og respektert med den erfaringen de hadde. De hadde en opplevelse av å få velge selv og bestemme hva de ønsket å delta på. En av informantene fortalte at hun ikke ville delta i de liturgiske sammenhengene, og at hun også fikk støtte av de ansatte til ikke å delta. Andre fortalte om individuelle samtaler der de opplevde å bli møtt med en unik lydhørhet og respekt som var viktig for at de valgte å åpne seg om vonde erfaringer og fortelle om disse. En beskrev det slik: «Det er en raushet, en godhet, og for meg kanskje det aller viktigste: en likeverdighet i møte med de (ansatte). Jeg føler meg i alle fall ikke liten.» En annen fortalte at hun opplevde at de ansatte brukte hennes erfaring for å utvikle ny kunnskap for kirken. Hun sa:

(...) de har mye kurs og sånt for kirkelig ansatte, og mye av det jeg fortalte, brukte hun konkret, vet jeg, til brukeres erfaringer så at de skulle forstå, være på vakt og få kunnskap om dette her. Så det at de tok veldig tak i det når jeg turte å begynne å fortelle om det oppi alt annet.

Andre opplevde også at deres erfaringer ble brukt i faglige og kirkelige sammenhenger, og at de kunne dele historien uten at de ble en «stakkar», men et menneske med erfaringer det var verd å lytte til.

Disse erfaringene står i motsetning til dem som erfarte at de ikke fikk delta med sine ressurser, og at det ble tatt avgjørelser over hodet på dem. En tidligere bruker opplevde at de ansatte hadde klare forestillinger om hvordan utsatte for seksuelle overgrep hadde det, og hvilke behov de hadde. Hun sa:

Det kan godt være det står det i bøkene fra ressurscenteret, men jeg opplevde ikke at jeg fikk styre min egen fortelling. Jeg opplevde ikke at jeg fikk bestemme hva det er å ha opplevd dette. Jeg opplevde ikke noen ydmykhet egentlig overfor hvor komplisert det er.

Samme informant opplevde at dette preget KRS i mye av deres tenkning og praksis – en manglende symmetri og at de ansatte forsterket asymmetrien med brukerne ved å låse dem i en «brukerposisjon». Hun hadde en forventning om å bli møtt mer som en «likemann», ikke som et «offer». Hun uttalte at hun forventet «at vi er to mennesker som møter hverandre. Hvor jeg ikke har den følelsen av å være av en annen kategori». Hun opplevde seg misbrukt av KRS ved at de brukte hennes kunnskap og erfaring uten å gi henne anerkjennelse for dette. Det vokste frem et negativt selvbilde etter kontakten med KRS som hun siden har brukt tid på å bearbeide. Rådene hun fikk, hadde hun i ettertid tenkt var direkte skadelige for henne, og hun var kritisk til den skråsikkerheten som hun oppfattet at de ansatte hadde om hva som var riktig for henne. Informanten kalte dette «autoritære råd».

En annen informant fortalte om noe av det samme. Hun sa: «Jeg savnet møtet. Jeg savnet å bli snakket til. (Isteden hadde jeg) følelsen av å bli snakket om, følelsen av å være en case.» En av dem som var fornøyd med mange av de tilbudene hun hadde deltatt på, opplevde likevel at de ansatte satte henne i en bås som begrenset henne, og at traumet hun hadde opplevd, ble gjort større enn det det var. Flere informanter ønsket at de ansatte også delte mer av egne erfaringer. Flere var opptatt av hvordan de skulle komme seg videre etter overgrepene de hadde vært utsatt for, og de ønsket å få en bekreftelse på at det er mulig å gå videre etter et overgrep.

En av dem som hadde brukt KRS over mange år, sa at hun opplevde at det ble et større skille mellom brukerne og de ansatte da de flyttet til nåværende lokale. Hun mente også at det at de ansatte hadde kontoret i en annen etasje, bidro til å skape en større avstand. Hun opplevde at de fysiske rammene satte et hinder for de møtene som hun skulle ønsket med de ansatte. En annen var eksplisitt på at hun syntes at KRS hadde en dårlig forståelse av brukermedvirkning. Informanten mente de ansatte manglet en nysgjerrighet på den enkelte og den enkeltes erfaring, og hun opplevde at de ble behandlet som småunger som skulle oppdras. Andre sa også at de opplevde en dobbelthet knyttet til det å bli inkludert og det å få delta. En uttalte:

På den ene siden var det raust og inkluderende. Jeg fikk utforske ting jeg var med på. Samtidig var det mer og mer en følelse av et «oss» og «dem»-skille. (...) En følelse av at egentlig ble du aldri helt likeverdig. De som jobbet der, sto på en måte over og kunne vurdere om dette er bare fordi man er utsatt. Etter hvert som jeg ble mer kjent med dem, (ble det) en kontrast til følelsen om at her kan de romme overgrep. Noe var

tabuisert likevel. På den måten at det var veldig viktig at ingen av dem som jobbet der, skulle si om de selv var utsatt for overgrep eller ikke.

Hun opplevde at uansett hvor mye hun bidro med, så forble hun en «bruker» og ikke en likeverdig. Informanten mente at KRS ved å ha denne holdningen og praksisen også gikk glipp av mange av de ressursene og potensialet som brukerne hadde. Dette ble også understreket av en annen informant, som sa: «(...) kunne ønske mer av ressursene man satt med, ble brukt, på en måte.» Hun opplevde at hun hadde tilbudt seg å bruke sin utdanning og kompetanse uten at hun var blitt invitert til å delta med det som var hennes kompetanse. En annen bruker, som selv besitter teologisk kompetanse, beskrev hvordan hun opplevde at hennes synspunkter ble avvist fordi hun ifølge KRS' ansatte var plassert i en «bås» som utsatt. Hun mente hun ble møtt med en holdning om at «(eget navn) er flink, men hun er en av dem». Da intervjuer spurte hva hun mener med «en av dem», svarte hun:

En av dem som vi skal hjelpe, en av dem som har vært utsatt for overgrep, en av dem som sliter med tilliten. Samme hva, når jeg prøvde å adressere kritikken tilbake, så ble jeg på en måte forstått i hjel da. Jeg tenkte jo sånn fordi jeg var utsatt for overgrep. Jeg var skadet. Det var ikke noe vits i å ta det så seriøst, det jeg opplevde, fordi jeg var jo skadet i tilliten. Så nå rammet det på en måte hjelperen. Det som andre egentlig skulle hatt. Det var en type posttraumatisk reaksjon, det at jeg ikke var takknemlig, til slutt.

Informanten opplevde at på tross av sin teologiske skolering var det umulig å krysse grensen mellom «utsatt» og «ansatt». Opprettholdelsen av dette skillet opplevdes for henne som både menneskelig uklokt og ukristelig fordi det underkommuniserer at alle mennesker er skapt i Guds bilde, og at livet gir alle mennesker utfordringer. En annen bruker beskrev en lignende opplevelse. Hun erfarte at kritikk ble møtt med holdninger om at det var dem selv det var noe galt med – «at jeg er så ødelagt eller så vanskelig som fortsatt protesterer på dette, at det fortsatt er vanskelig».

Et tema som kom opp i flere av intervjuene, var deltakelsen i boken *Det som ikke skulle skje*, som ble utgitt i samarbeid med KRS. En som hadde deltatt med sin historie, følte seg overkjørt i prosessen rundt utgivelsen av boken fordi prosessen hadde gått for raskt. Dette ble både referert til av den som hadde erfart det selv, og av flere som hadde hørt om denne prosessen.

Også blant de ansatte finner vi materiale som tilsier at KRS ikke helt har kommet til rette med håndteringen av forholdet ansatt–bruker. En ansatt var opptatt av at KRS i begynnelsen av sitt virke hadde et noe naivt forhold til hvem idealbrukeren var: Hun var en litt trist person som trengte støtte, og med samtaler om gudsbilder skulle «alt bli bra». Denne ansatteinformanten

reflekterte over at det ikke alltid ble slik. Informanten pekte på at KRS nok i begynnelsen var uforberedt på kritikk fra brukere og at brukerne hadde andre meninger om tilbudet de fikk, enn det som var de ansattes intensjon.

En ansatt mente at den profesjonelle relasjonen mellom bruker og profesjonell burde vært skrudd sammen på en annen måte. For denne ansatte var «det å ikke snakke om egne overgrepserfaringer viktig for å kunne jobbe ved KRS». Dette opplevdes av informanten som kunstig og til hinder for en sannferdig tale om seksualitet. Dette bidrar også til å opprettholde et skille mellom brukere og profesjonelle som ikke er gagnlig. Opplevelsen av dette skillet er bekreftet i sitatene fra brukerne som har opplevd at deres synspunkter er blitt mistenkeliggjort eller avfeid fordi de er i en bruker-relasjon til KRS, og at denne «båsen» er umulig å tre ut av.

4.4.3 Klagerådet

På bakgrunn av kritikk i *Dagen* 2003 og *Vårt Land* 2004 valgte KRS i 2004 å opprette et klageråd. Verken SMISO eller DIXI har klageråd. KRS skiller seg derfor positivt ut i forhold til øvrige tiltak for mennesker som har vært utsatt for overgrep, ved å ha institusjonalisert muligheten for å klage på tilbudet.

På nettsidene beskrives hensikten med Klagerådet på følgende vis:

Ressurssenteret vil ta på alvor at dersom en som bruker eller klient/ konfident opplever at det skjer noe ubehagelig, galt eller krenkende på Ressurssenteret, skal det være tydelig og tilgjengelig hva den enkelte kan gjøre i en slik situasjon (<http://www.kirkeligressurssenter.no/klage.html>, sett 18.11.2018).

Videre står det:

Klagerådet tar imot henvendelser fra Ressurssenterets brukere vedrørende deres kontakt med eller tilbud vedkommende har fått på Ressurssenteret. Klagerådets medlemmer er tilgjengelig for henvendelser fra Ressurssenterets brukere og klienter/konfidenter. De vil gi råd om hvordan en kan gå videre med sin klage. Klagerådet har ingen taushetsplikt i forhold til styret, men vurderer i hvilken grad en skal forelegge klagen for styret og opplyse om klagers identitet (sett 2.12.2018).

Fra 2004 og frem til 2015 var Klagerådets vedtekter følgende:

§ 10 KLAGERÅD

10.1: Klagerådet er et uavhengig organ innenfor Ressurssenterets organisasjon.

10.2: Klagerådet består av tre personer med relevant faglig kompetanse og har en funksjonstid på 4 år.

10.3: Klagerådet skal ta imot henvendelser fra Ressurssenterets brukere og gi råd om hvordan en kan gå videre med sin klage.

10.4: Klagerådet har ingen taushetsplikt i forhold til styret, men vurderer i hvilken grad en skal forelegge klagen for styret og opplyse om klagers identitet.

I notat 14.12.2018 får evalueringsgruppen opplyst at det i 2015 skjedde en endring i vedtektene, og at gjeldende vedtekter nå er som følger:

10.1: Klagerådet er et uavhengig organ oppnevnt av representantskapet. Klagerådet håndterer klager fra Ressurssenterets brukere.

10.2: Klagerådet består av tre personer med relevant faglig kompetanse og har en funksjonstid på 4 år.

10.3: Klagerådet tar imot henvendelser fra Ressurssenterets brukere vedrørende deres kontakt med eller tilbud vedkommende har fått på Ressurssenteret. Klagerådet behandler og avgjør klager selv. Klagerådet gir uttalelse i den enkelte sak til Ressurssenterets styre dersom sakens art tilsier det.

10.4: Klagerådet skal ikke behandle saker som hører inn under andre etablerte klageorgan, eksempelvis fylkesmannen og biskopen. Klagerådet skal gi råd om hvordan en kan gå videre med sin klage og orientere om den videre behandling.

10.5: Klagerådet kan innhente relevant informasjon etter skriftlig samtykke og vil om nødvendig be klageren om å frita aktuelle personer fra sin taushetsplikt.

10.6: Klagerådet orienterer styret om sin virksomhet. Klagerådet utarbeider årsrapport. Denne innarbeides i administrasjonens årsmelding og legges frem for representantskapet for orientering.

Oppdateringen fra 2015 er per 2018 ikke synlig på KRS' hjemmesider og er derfor ikke tilgjengelig for brukere eller andre som ønsker å klage. Under lenken «Vedtekter» på <http://www.kirkeligressurssenter.no/om-kirkelig-ressurssenter.html> kan man finne en henvisning til dokumentet «Vedtekter Kirkens Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep». Her er vedtektene 2004–2015 gjengitt (sett 19.12.2018). Dette innebærer at informasjonen på hjemmesidene så vidt vi kan se, ikke er oppdatert på tre år, og at det derfor er 2004-vedtektene som vil fremstå som gjeldende for dem som ønsker å klage. Fanen «klage» på <http://www.kirkeligressurssenter.no/> viser til siden <http://www.kirkeligressurssenter.no/klage.html>. Denne inneholder ingen henvisning til vedtekter for Klagerådet (sett 19.12.2018), verken 2004- eller 2015-versjonen.

Ifølge årsmelding for Klagerådet for 2005 behandlet rådet en klage som resulterte i at klagen ble avsluttet «uten ytterligere undersøkelser». Ifølge årsmeldingen for 2015 resulterte en klage

til Klagerrådet i at organet anbefalte KRS å beklage det inntrufne overfor klageren. Ifølge årsmeldingen for 2016 ble det da klaget ytterligere på spørsmål knyttet til saksbehandling og habilitet. Her fikk klageren ikke medhold.

Det ble ikke spurt systematisk om brukerne kjente til klageadgangen og Klagerrådet, så vi vet ikke i hvilken grad informasjon om dette er kjent blant dagens brukere. I evalueringens øvrige materiale finnes to informanter som ikke er brukere av KRS, men som begge av ulike grunner var svært kritiske til KRS. Uavhengig av hverandre trodde begge – feilaktig – at leder er Klagerrådets sekretær. Begge informanter har ønsket å benytte seg av Klagerrådet, men oppfattet rådet som for tett på staben til at deres anliggende ville bli behandlet rettferdig og at klageren ville bli sikret anonymitet.

Misforståelsen hos informantene kan bero på to forhold. Det første er formuleringen i Klagerrådets vedtekter, § 10.4 (2004–2015-versjonen) om at Klagerrådet ikke har taushetsplikt overfor styret. Denne versjonen av vedtektene er per dags dato den som er tilgjengelig på KRS' hjemmesider, og vil derfor fremstå som senterets gjeldende vedtekter om Klagerrådet. Det andre er setningen «Klagerrådet har ingen taushetsplikt i forhold til styret, men vurderer i hvilken grad en skal forelegge klagen for styret og opplyse om klagers identitet», som per 19.12.2018 ligger ute på KRS' hjemmeside om Klagerrådet.

(<http://www.kirkeligressurscenter.no/klage.html>) Med utgangspunkt i denne informasjonen tror informantene at Klagerrådet kan navngi klageren overfor styret. Siden daglig leder møter i styret, betyr dette at klagers identitet kan bli kjent for daglig leder hvis Klagerrådet finner dette ønskelig. Med utgangspunkt i den informasjonen som KRS gir om Klagerrådet på sine hjemmesider, fremstår informantenes valg om ikke å benytte seg av klagemuligheten som en realistisk vurdering av hvilke muligheter som finnes for en klager som ønsker å være anonym overfor styret.

Forholdet til klagers mulighet til å være anonym fremstår derfor som et dilemma. Dette er på den ene siden viktig, for disse to informantene skulle ha benyttet seg av Klagerrådet. På den andre siden har den som blir klagd på, også en rett til å uttale seg om forholdet. Dette kan gjøre det vanskelig å opprettholde kravet om anonymitet overfor den enkelte ansatte/frivillige som det blir klagd på, men det er et åpent spørsmål om det likevel er mulig å opprettholde anonymitet overfor styret. Dette dilemmaet fremstår ikke som løst innenfor dagens struktur. Selv om 2004-versjonen av § 10.4 er fjernet i de nåværende vedtektene, er det uklart om den nåværende formuleringen på hjemmesiden – «Klagerrådet har ingen taushetsplikt i forhold til styret, men vurderer i hvilken grad en skal forelegge klagen for styret og opplyse om klagers

identitet» – er en henvisning til 2004-versjonen av § 10.4 (og således en manglende oppdatering), eller om det gjenspeiler gjeldende praksis også ut ifra de nye vedtektene fra 2015. Spørsmål om klagers mulighet til å være anonym bør drøftes videre i KRS' styre og i formelle strukturer for brukermedvirkning, for eksempel brukermøter.

Ingen av Klagerådets medlemmer er anført som brukerrepresentanter. I intervju sa leder av KRS at hun ikke kunne huske at spørsmålet om brukerrepresentant for Klagerådet har vært tematisert.

4.4.4 KRS og Gunnar Ringheims bok *Det som ikke skulle skje*

I 2015 publiserte Gunnar Ringheim boken *Det som ikke skulle skje* på Gyldendal forlag. Boken ble til gjennom et samarbeid med KRS og besto av historier om seksuelle krenkelser i kirker i Norge. I etterkant av publiseringen har KRS fått kritikk i media for å ha omtalt historien til en kvinne som ikke ønsket at hennes historie skulle bli gjengitt. Kritikken i media fremkom i flere leserinnlegg mellom studentprest Inger Anne Naterstad, advokat Svein Haanes og psykologspesialist Mona I. Thelle (leserinnlegg i *Vårt Land* 10.2.2015 og 5.3.2015) og daglig leder og daværende styreleder ved KRS (redaksjonelt oppslag i *Vårt Land* 5.2.2015 og leserinnlegg 25.2.2015 med tittelen: «Vi burde informert kvinnen»). I årsrapporten er boken omtalt på følgende vis:

Året startet med lansering av Gunnar Ringheims bok *Det som ikke skulle skje*, en dokumentar om seksuelle overgrep i kirkelige miljøer i Norge. En fullsatt sal (200 p) på Litteraturhuset i Oslo tok imot boken som bla er omtalt som en sterk og viktig bok med mye lærestoff for kirken om vonde og krevende livserfaringer og samtidig formidling av håp og at det nytter å fortelle om overgrepserfaringer (Administrasjonens årsrapport, 2015, s 1).

Boken er ikke omtalt i styrets årsberetning for 2015.

Kjernen i kritikken er at et av kapitlene består av et intervju med en biskop om håndteringen av en overgrepssak i dennes bispedømme. Ifølge intervju med kvinnen selv i anledning denne evalueringen ble hun forespurt av KRS' leder om å bidra med et kapittel om sin historie. Dette ønsket hun ikke. Vedkommende hadde på dette tidspunktet aldri tidligere vært i kontakt med KRS og hadde heller ikke noe ønske om det. Hennes historie er likevel inkludert i boken ved at hennes overordnede er intervjuet om sin håndtering av saken. Informanten fortalte at hun ikke ble forespurt om en slik indirekte deltakelse eller informert om dette i forkant.

Informanten var svært kritisk til at KRS ikke satte hensynet til den utsattes nei til deltakelse først. Den norske kirke er en organisasjon med små forhold. Dette vanskeliggjør anonymitet i

praksis. Hun beskrev disse forholdene som en stor tilleggsbelastning. Det er problematisk å skille mellom saken selv og den overordnede håndtering av den; også omtale av sistnevnte fører til gjentatt oppmerksomhet omkring hennes egne opplevelser. Informanten var også kritisk til hvordan KRS i utgangspunktet kunne koble person til historie, da hun ikke hadde vært identifisert i media, eller hatt noen relasjon til leder eller KRS tidligere. Hun opplevde at KRS har brukt hennes historie mot hennes vilje, og at en kirkelig instans som opererer på denne måten, gjør at utsatte ikke eier sin egen historie etter at de går til det skritt å informere overordnet og/eller politianmelde forholdet. Informanten ville på dette grunnlaget fraråde overgrepsutsatte å komme i kontakt med KRS. Hun var kritisk til at det ikke finnes noe eksternt og faglig tilsynsorgan for KRS, og mente at hvis det skal finnes et eget kirkelig ressurscenter for overgrepsutsatte, så må dette ha en annen faglig forankring, både teologisk og sjelesørgerisk, enn det har på det nåværende tidspunkt.

Evalueringen har bedt KRS bedt om å gi sin versjon av historien. Daværende styreleder Solveig Fiske og leder ved KRS skriver i notat 20.11.18 blant annet at leder ikke forsto at kvinnens nei til deltakelse også innebar et nei til at hennes sak kunne omtales i boken overhodet. Dermed så leder heller ikke at Helga Haugland Byfugliens bidrag i boken kunne være i konflikt med kvinnens nei til å fortelle sin historie i et eget kapittel i boken. I hennes bidrag i boken var hensikten å få frem viktig lærdom fra håndteringen av saken. Historien var anonymisert slik at det ikke var mulig å identifisere den utsatte bortsett fra overfor dem som allerede kjente historien fra før. Saken var offentlig kjent fra før og bl a omtalt i Vårt Land. Leder har i brev form til kvinnen og offentlig i VL. 4. juli 2015 erkjent å ha gjort en feil og beklaget dette. KRS har også hatt møte med kvinnen, og KRS oppgir at de regner saken som avsluttet.

4.4.5 Oppsummering

En oppsummering av organisasjonsstrukturen ved KRS peker i to – til dels svært ulike – retninger. På den ene siden ser vi en organisasjon med en vellykket struktur: et styre som består av håndplukkede høyt profilerte kirkelige ledere, en daglig leder som nyter stor grad av tillit hos styret, et styre som har tatt grep når det trengtes (blant annet med veiledning av de ansatte og daglig leder, samt ved opprettelsen av Klagerådet), og brukere som opplever seg sett og respektert av de ansatte. På den andre siden ser vi en organisasjon med forbedringspotensial. Dette kommer blant annet til syne ved at flere informanter både i og utenfor organisasjonen påpeker at staben er for liten til å være et bærekraftig fagmiljø som sikrer rom for selvrefleksjon og selvkritikk. Noen brukere opplever at relasjonen mellom

bruker og ansatt forstås som for statisk og slik bidrar til å umyndiggjøre kritikk. Vi ser at nettsidene ikke er oppdatert på tre år med hensyn til Klagerådets vedtekter, og at det finnes dilemmaer knyttet til klagers anledning til å være anonym.

4.5 KRS og regionalisering

4.5.1 Innledning

Slik vi har sett av gjennomgangen av årsmeldingene, har regionalisering i økende grad blitt viktig. KRS forstår seg selv som et *nasjonalt* kompetansesenter som bidrar til at kirkene over hele landet settes bedre i stand til å bistå overgrepssatte, håndtere anklager om seksuelle overgrep og forebygge at slike overgrep skjer. Når vi velger å behandle dette temaet i kapitlet om organisasjon og ikke forebygging eller bearbeiding, er det fordi vekten i dette kapitlet vil ligge på hvordan KRS *som organisasjon* har håndtert konkrete relasjoner til kirkelig ansatte og frivillige i kirken. Men det er like klart at temaer som berøres i dette underkapitlet, vil hentes opp igjen i senere kapitler og underkapitler.

4.5.2 Fra Østlandet til en nasjonal horisont

KRS' regionalisering på permanent basis kan operasjonaliseres i Messe for verdighet, og konseptet «Ingen skal bære alene» (ISBA).

Høsten 2017 ble det ifølge programmet som per 19.12.2018 ligger ute på hjemmesiden, feiret Messe for verdighet i Bergen, Molde, Stavanger, Hamar og Kristiansand. Innholdet i Messe for verdighet og Messe for verdighet *som gudstjenestekonsept* vil bli drøftet i kapitlet om bearbeidelse. I dette kapitlet vil Messe for verdighet primært bli løftet frem med utgangspunkt i problemstillinger knyttet til forholdet mellom lokalt eierskap og KRS' rolle.

KRS' andre eksempel på regionalisering, ISBA, er av nyere dato (2016) og presenteres på hjemmesiden som «et kristent fellesskap som gir overgrepserfaringer rom, er et tryggere og sannere fellesskap». Slik ISBA er presentert under fanen «ISBA» på KRS' hjemmeside, fremstår målet med ISBA som å bistå kirkelig ansatte med å møte overgrepserfaringer på en best mulig måte. Dette skjer gjennom regionale ISBA-kurs i samarbeid med lokale fagpersoner. Ifølge hjemmesiden ble det i 2018 gjennomført kurs i Alta, Harstad og Stavanger. Kursene går over to dager. Innholdet er ifølge hjemmesiden «Å leve med senvirkninger av traumer, Bearbeidelse av vonde livserfaringer, Religiøs mestring, Sårbarhetens plass i fellesskapet, Å tematisere overgrep i gudstjenester, sjelesorg og smågrupper, Hjelperens rolle og ressurser» (<http://www.kirkeligressurssenter.no/ingen-skal-baeligre-alene.html>, sett 19.12.2018). Kursene er for kirkelig ansatte og frivillige. Det er også

produsert en film hvor voksne kvinner og menn forteller om erfaringer fra overgrep. (<http://www.kirkeligressurscenter.no/ingen-skal-baeligre-alene.html>, sett 19.12.2018). ISBA-satsningen er i en oppbyggingsfase: I 2017 mottok KRS prosjektmidler fra Bufdir med mål om å initiere lokale kirkelige tilbud til overgrepsutsatte. Dette vil innebære en dreining fra dyktiggjøring av kirkelig ansatte/frivillige til konkret bearbeidelse. Ifølge KRS' brukerprogram på hjemmesiden

(http://www.kirkeligressurscenter.no/uploads/4/0/7/2/40726611/brukerprogram_2018_høst.pdf, sett 19.12.2018) arrangeres det høsten 2018 ulike typer fellesskapskvelder gjennom ISBA i Kristiansand, Stavanger, Bergen, Trondheim, Bodø og Tysfjord. Dette presenteres som «lokale tilbud i samarbeid med Kirkelig Ressurscenter».

Øvrige eksempler på videreutvikling av ISBA er nye av året: I 2018 opprettes det en nasjonal rettverkssamling for kirkelige medarbeidere som er engasjert i ISBA og Messe for verdighet, og det settes også i gang et brukererfaringsforum (BEF)

(http://www.kirkeligressurscenter.no/uploads/4/0/7/2/40726611/brukerprogram_2018_høst.pdf, sett 19.12.2018). Hensikten her er ifølge dokument mottatt fra KRS 14.12.2018 «at voksne med overgrepserfaring fra ulike deler av landet deler erfaringer og lager et ressursmateriale, blant annet om hva som er til hjelp i kontakten med lokale menigheter og kirkelige medarbeidere». Ifølge KRS' hjemmeside

(http://www.kirkeligressurscenter.no/uploads/4/0/7/2/40726611/brukerprogram_2018_høst.pdf, sett 19.12.2018) vil BEF bestå av 8–10 personer fra hele landet.

I det kvalitative materialet i denne evalueringen gis det et bilde av vektingen av regionalisering i KRS' ledelse samt hvordan dette vurderes av regionene selv. I intervjuer med styremedlemmer ble betydningen av at KRS skal være «for hele det geografiske kirkebildet», understreket. «Vi trenger regionalisering og utadvendthet.» Det ble likevel fremhevet at KRS er plassert i hovedstaden, nær andre kirkelige og offentlige instanser: «Senteret bør være i Oslo sentrum. Sentermodellen muliggjør et forholdsvis lite antall ansatte med en permanent base, men som kan arbeide desentralisert. En satsning har vært gjennom Messe for verdighet, som gjerne er kombinert med en fagdag. Dette er plassert i domkirkene og ivaretar således en regional satsning.» Et styremedlem sa: «Slik jobber vi lokalt ut fra domkirkene.»

Hvordan ser KRS' regionale satsning ut, sett fra regionene? I dette avsnittet presenteres funn gjort gjennom fokusgruppe- og individuelle intervjuer med de regionale aktørene selv samt evalueringens kvantitative data. Vi har intervjuet i fire regioner: nord, midt, øst og vest. I

tillegg er det gjennomført intervju med to informanter med samisk bakgrunn. Alle de intervjuede er direkte involvert i de pågående regionale tiltakene, enten som kirkelig ansatte, brukere, frivillige, profesjonelle, ikke-profesjonelle representanter for brukerorganisasjoner eller tidligere kontaktpersoner. Hensikten er ikke primært å gi en fyllestgjørende beskrivelse av hvilket arbeid som gjøres over hele landet i møte med overgrepssproblematikk, men å vise hvordan KRS bidrar til dette, og hvordan dette bidraget erfares.

Felles for alle regionene er at de har hatt et forhold til KRS, og at feiring av Messe for verdighet har utgjort en del av denne relasjonen. Utover dette finnes det store regionale forskjeller i innhold. Et likhetstrekk ved alle regionene er at mange kirkelig ansatte er involvert. Et fellestrekk ved alle regionene er at alle har opplevd positive sider ved kontakten med KRS, og at KRS anses som viktig. Med ett unntak er et tema som går igjen i intervjuene, at forholdet mellom lokal autonomi og KRS' ønske om styring av innhold i messen har blitt opplevd som utfordrende av informantene.

I en av regionene hvor det er foretatt intervjuer, har man hatt en mer enn ti år lang tradisjon for Messe for verdighet. Blant dem som er intervjuet, er det en som vært involvert i dette arbeidet siden starten, og som selv var den kirkelige initiativtakeren. Informanten oppga at det ikke var KRS som var inspirasjonskilden, men en kvinne som var innlagt ved en psykiatrisk institusjon, og som hadde hørt om en temagudstjeneste om seksuelle krenkelser som ble feiret i en av landets domkirker. Presten tok da initiativ til å gjennomføre en slik gudstjeneste. Siden den gang har Messe for verdighet blitt avholdt årlig, og skapes av en komité bestående av ulike kirkelige medarbeidere, representanter for brukerorganisasjonene og mennesker som selv har vært utsatt for seksuelle krenkelser. Messen bruker mange av KRS' liturgiske elementer, men inneholder også egne elementer som kan endres fra år til år. Komiteen har «tre–fire møter» både i høst- og vårhalvåret. Det må derfor kunne sies å være et arbeid som kirkelig ansatte prioriterer. Medlemmene vektlegger at en sentral del av arbeidet med messen er de relasjonene som oppstår. Sentralt i denne Messe for verdighets-tradisjonen står et representativt grep: Mennesker som selv har vært utsatt, leser tekster om egne erfaringer i messen. Disse har vært arbeidet frem gjennom et skriveverksted. Skriveverkstedene har de siste årene blitt utviklet og utvidet av kirkelig ansatte til et nytt kirkelig tilbud, hvor messens pretekst brukes som utgangspunkt for kreativt/kunstnerisk arbeid gjennom en hel natt i en av byens kirker. Det som lages av mennesker utsatt for seksuelle krenkelser gjennom natten, stilles ut i kirkerommet hvor Messe for verdighet feires. Kreativ natt ble til fordi de ansatte så at skriveverkstedet hadde et for stort fokus på skriftlig prestasjon og på hvilke tekster som ble

valgt ut til å være med i messen. Man ville derfor legge til rette for mer anonymiserte bidrag og et større spekter av uttrykksformer.

Informantene fra denne regionen hadde interessante betraktninger på forholdet mellom sitt eget engasjement og KRS sentralt. Informantene i én region står i et dobbelt forhold til KRS. De understreket KRS' viktighet og mente det var svært viktig at KRS finnes. De fortalte at de har hatt stor nytte av KRS som veiledningsinstans når de har vært «i villrede» om hva de skal gjøre. De understreket at det er nødvendig å samle kompetanse på ett sted. Samtidig var de ambivalente til det de mente er en usynliggjøring av deres egen langvarige innsats for overgrepsutsatte lokalt. En av de intervjuede hadde vært på en novemberkonferanse hvor deres by ikke ble listet opp på en powerpoint over norske byer som arrangerer Messe for verdighet. En annen opplevde at KRS fremstilte et lokalt utviklet kirkelig tilbud for overgrepsutsatte som noe som KRS «tok æren» for å ha utviklet og drifte: Informantene beskrev at det er de selv som har godkjent at et lokalt utviklet tilbud kunne bli regnet inn under «Ingen skal bære alene»-satsningen, men at det på Novemberkonferansen var «en av de ansatte ved KRS som presenterte det og jeg satt og tenkte (...) hvorfor er ikke vi invitert til å fortelle om vårt eget arbeid?» Informanten mente dette gjaldt 5–6 regionale prosjekter hvor det satt lokalt kirkelig ansatte i salen, og opplevde at lokalt eierskap og ressursbruk ble underkommunisert i offentligheten for å «pumpe opp» KRS' fremstilling av egen kapasitet og kreativitet. Informantene i dette fokusgruppeintervjuet var svært støttende til at KRS skal fortsette å eksistere, men opplevde det som nødvendig at KRS ikke oppfatter lokalt faglig arbeid og utvikling som «en konkurrent» til dem selv. Ifølge dem er det viktig at KRS får økonomiske og infrastrukturelle rammevilkår som ikke gjør at de må legitimere sin egen eksistens ved kontinuerlig å fokusere på nye prosjekter og tiltak. En slik strategi mente de lett ville føre til fristelsen om å se lokalt engasjement og faglighet som en trussel mot KRS' egen eksistens, og slik underspile at mange menigheter og kirkelig ansatte gjør en stor innsats for å skape kirkelige møtesteder for mennesker som har opplevd seksuelle overgrep.

Også fra en annen region tok informantene opp problemstillingen rundt lokal autonomi overfor KRS sentralt. Informanten var for en tid tilbake nyansatt i regionens domkirke, og presten formidlet at KRS «ønsket å etablere en praksis med å feire Messe for verdighet». Informanten tok tak i dette i samarbeid med KRS, og innledet et samarbeid. Informanten opplevde at KRS ville legge premissene for «hvordan man skulle gjøre det her (...) liturgien skulle være sånn og sånn». Det opplevdes som en «dragkamp». Det kom svært få på gudstjenesten, og i evalueringen ble det trukket frem at byen allerede hadde en lang tradisjon for å feire

gudstjenester i solidaritet med voldsutsatte samt gudstjeneste på 8. mars. Det ble da besluttet lokalt å «sluse» Messe for verdighet inn i den allerede etablert tradisjonen, og kalle det «Messe for verdighet – en gudstjeneste for vold og overgrep». Her var det brukt noe liturgi fra KRS, mens det øvrige var «hjemmesnekret». Dette viste seg å være et svært vellykket konsept, som resulterte i «stinn kirke» og «var en veldig opptur». Et eksempel på en lokal særegenhet ved denne messen er at Amnesty Internasjonal også er samarbeidspartner og holder appell under messen. Dette gir ifølge informanten messen en tydeligere politisk og internasjonal dimensjon enn Messe for verdighet ellers, blant annet ved at deltakerne kan ta med seg postkort som sendes i solidaritet med kvinner som opplever seksuelle krenkelser andre steder i verden. KRS er oppført som samarbeidspartner i denne Messe for verdighet, men domkirken valgte ikke å drøfte sammenføyningen av de to gudstjenestekonseptene med KRS.

I en tredje region har utfordringen blitt mer uttalt. Menigheten har en prest som har arbeidet med seksuelle overgrep gjennom mange år i sjelesorg. KRS tok initiativ til årlig Messe for verdighet og seminar. Etter initiativ fra en kvinne i menigheten som selv har vært utsatt for overgrep, ble dette videreutviklet lokalt til månedlige fellesskapskvelder: «Jeg spurte sognepresten: Hvorfor blir det bedt for vær og vind og etterlatte, men vi blir aldri nevnt?» På disse kveldene kommer mellom 20 og 30. De lokale kreftene som driver dette, beskrev at arbeidet var svært viktig for dem som kommer, men utfordrende, blant annet var det vanskelig å få andre kirker til å henge opp plakater eller ta inn tekst om temaet i menighetsbladet. Liturgien er en kombinasjon av elementer fra KRS – perlen – og lokalt preg. Alle informantene mente det var svært viktig at det finnes et kirkelig arbeid på overgrepfeltet. De berømmer KRS for å ha satt temaet på dagsordenen og for deres funksjon rettet mot kirker og kristne organisasjoner.

Når det gjelder samarbeidsrelasjoner med KRS, ble det påpekt noen utfordringer i denne regionen. En av informantene beskrev det første møtet med KRS om arbeidet med Messe for verdighet som preget av lav tillit til lokale ressurser. Dette inntrykket er blitt bekreftet i andre (uavhengige) individuelle intervjuer: «Det hørtes ut som de (KRS) tror at hun (presten) ikke har laget en gudstjeneste før.» Informanten som ledet samarbeidet med KRS, understreket at relasjonen har bedret seg, og at hun har opplevd det som positivt å få veiledning gjennom KRS. Informanten var også positiv til KRS' utrettelige innsats på området og fremhevet at det er viktig at man har noen å ringe til når noe har skjedd. Hun opplevde likevel at det faglige som kommer fra KRS, har et svært ujevnt innhold. Uavhengig av dette nevnte også andre

informanter at kontakten med KRS kan oppleves som rotete, og at de ansatte virker uforberedte. Også i denne regionen er det et tema at de lokale informantene opplever at KRS har forsøkt å fremstille initiativ som er utviklet og driftet lokalt, som sine egne. Andre informanter fra denne regionen understreket at hvis et tiltak skal være bærekraftig på lang sikt, må dette vokse frem lokalt, og påpekte at lokale kirkelig ansatte og frivillige er fullt ut i stand til å drifte dette selv. Derfor er regional og lokal autonomi avgjørende. En informant knyttet det som oppleves som KRS' ønske om eierskap til lokale prosjekter, til et behov for å gjøre seg selv uunnværlige for å «bevare sine funksjoner», og mente at KRS' ønske om å være til stede på møter er «sløsing med ressurser». I denne regionen finner vi også de sterkeste kritikerne av KRS. Disse stemmene fremhevet at lokale arrangementer ville fortsette uavhengig av om KRS finnes eller ikke. Andre stemmer fra denne regionen understreket betydningen av KRS når dette fungerer som ressurscenter med lydhørhet overfor lokale initiativ og forhold. Dette utfordrer KRS til å være bevisst på samspillet med lokale aktører, slik at disse erfarer stedegengjøring og autonomi.

Den nest siste regionen har en relasjon til KRS preget av noen mindre utfordringer rundt eierskap. Her opplevde informantene at KRS har tatt initiativ til Messe for verdighet og også kommet med innspill til liturgi og bruk av kirkerommet i forbindelse med dette. Særlig ble materiell og layout og estetikken i dette verdsatt. Informantene her har opplevd at de har hatt muligheten til å lage et lokalt preg med nye bønner. For dem var KRS viktig i en startfase, men nå har de «tydeliggjort» at gruppen som utarbeider messen, ledes lokalt, men at de har en kontaktperson ved KRS. Informantene har ikke opplevd at KRS har hatt problemer med denne arbeidsdelingen. Informantene opplevde at KRS representerer faglig tyngde og «har vært veldig inspirerende». De forsto arbeidet lokalt som en «knoppskyting» av KRS' arbeid på Østlandet.

Evalueringsgruppen har også intervjuet en siste region. Informantene i denne regionen har samisk bakgrunn. Vi velger å ikke anonymisere disse ytterligere, da det i en norsk sammenheng ikke vil gi mening å snakke om «informanter som tilhører et anonymisert urfolk». Informantene har fått lese gjennom dette kapitlet og er gitt mulighet til å komme med kommentarer til gjengivelsen av intervjuet.

Evalueringsens to samiske informanter var svært fornøyde med KRS' innsats i møte med deres lokalsamfunn. Informantene har opplevd KRS som ydmyke i møte med den minoritetskulturelle konteksten, samtidig som de også har ytt konkret bistand, i form av liturgiske impulser til å lage en Messe for verdighet, veiledning for håndtering og opprettelsen

av ISBA-grupper.¹⁴ «Vi var ikke klar over hva vi trengte», er en måte informantene beskrev situasjonen på i et lite lokalsamfunn hvor seksuelle krenkelser har foregått over lang tid uten at – ifølge informantene – politiet og det kommunale apparatet har tatt grep. I denne situasjonen fremsto KRS som en «livbøye» som menigheten kunne kontakte. Informantene opplevde at KRS er en institusjon med autoritet, troverdighet og faglig tygde, og at KRS' engasjement forløste kompetanse i menighetens stab. Informantene beskriver hvordan Messe for verdighet ble gjort samisk, blant annet ved at liturgiske symboler som ikke passet i en samisk kontekst (å ta en perle), ble byttet ut med symboler med tilknytning til samisk kultur: «KRS hadde et språk som vi nå videreutvikler», sier informantene.

For informantene med samisk bakgrunn var det sentralt at KRS var en stemme utenfra som kunne bekrefte opplevelsen av dyp fortvilelse over situasjonen og en vilje til endring. En av informantene sammenlignet KRS med Kripes: «Kompetansen må være samlet. Skal du ha høy kompetanse, er det tre ting som gjelder: mengdetrening, mengdetrening, mengdetrening.» Disse informantene presiserte at en nedleggelse ville bety en «katastrofe».

I svarene i spørreskjemaet til kirkelig ansatte og ansatte i frivillige organisasjoner går det også frem at noen av respondentene har hatt det de karakteriserer som negative erfaringer med KRS i forbindelse med Messe for verdighet, knyttet til følgende: «Litt ovenfra-og-nedholdning / besserwesser-tendenser i arbeidet med å snekre messen.» Dette bekrefter inntrykket fra de kvalitative funnene i noen av regionene som har deltatt i denne evalueringen.

4.5.3 Oppsummering

KRS' ønske om at overgrepsutsatte skal oppleve et landsdekkende kirkelig tilbud, synes å være innfridd i de regionene vi har undersøkt. Kirkelig ansatte og frivillige legger ned et stort diakonalt og liturgisk arbeid. Dette arbeidet har mange ulike former. Med unntak av én oppgir alle regionene at KRS har inspirert dem til å gjøre dette. Alle regionene har hatt kontakt med KRS. Messe for verdighet fremstår i materialet som KRS' fremste regionale «eksportvare». Mange av informantene uttrykte stor tillit til liturgisk materiell som kommer fra KRS, og oppga at de opplever KRS som et sted med faglig tyngde og som svært viktig for overgrepsutsatte og for kirkens evne til å håndtere seksuelle overgrep.

Ut fra materialet kan man spørre om ikke KRS med fordel kunne gjennomtenke relasjonen mellom lokal autonomi og styring fra KRS sentralt. Flere regioner opplever til en viss grad at KRS har forsøkt å overta deres arbeid eller fremstille lokalt arbeid som sitt eget, og i to av

---

¹⁴ «ISBA» står for «Ingen skal bære alene».

regionene lurer informanter på om dette kan ha sammenheng med KRS' behov for å begrunne sin egen eksistens eller fremstå med et høyere aktivitetsnivå enn det de faktisk har. Dette fremstår som uheldig og bidrar for informantene til å usynliggjøre det arbeid som legges ned lokalt. I lys av det kvalitative materialet kan man påpeke at KRS må ta inn over seg at det har blitt satt i gang og drives kirkelig arbeid i møte med volds- og overgrepssutsatte også uavhengig av KRS' initiativ og drift.

Informantene med samisk bakgrunn har en entydig god erfaring med KRS. I møte med dem har KRS klart å balansere initiativ, impulser og kompetanse med en sensitivitet overfor lokale forhold og kultur. Disse informantene opplever seg både sett, hjulpet og respektert av KRS. Her har også KRS' plassering i Oslo bidratt til å gi tyngde til et tema som informantene mener har vært oversett og marginalisert av lokale instanser og institusjoner.

4.6 Fremtidige oppgaver for KRS

4.6.1 Innledning

I dette avsnittet tar vi for oss informantenes syn på fremtiden og veien videre for KRS.

4.6.2 Perspektiver på fremtidige oppgaver

Flere styremedlemmer nevnte sosiale medier og en seksualisert ungdomskultur som fremtidige satsningsområder for KRS. Mye ungdomsarbeid, også innenfor kirken, skjer i rammen av nære fellesskap. Her kan det finne sted grenseoverskridende atferd og overgrep mellom jevnaldrende. Det ble også fremhevet som viktig å se utover den tradisjonelle maktrelasjonen med forskjell i alder, kjønn og status. Et perspektiv som ikke finnes i årsmeldingene, men som ble nevnt av styremedlemmene, er migrantkirkene. Leder fortalte i intervju at forbindelser til migrantmenigheter er opprettet gjennom Norges Kristne Råd og Flerkulturelt kirkelig nettverk.

På spørsmål om hvor de ønsker at KRS skal være om ti år, pekte flere av de ansatte på at de ønsket en bredere satsning mot det flerkulturelle og det flerreligiøse. Men, som en påpekte, å skulle arbeide flerkulturelt vil også utfordre KRS på en grunnleggende måte og innebærer dilemmaer: «Damer fra afrikanske menigheter som jeg tenker hadde trengt Ressurssenteret, har jo en helt annen teologisk profil. Det er ikke sikkert at det for dem å sitte rundt en sandkasse og tenne lys gir religiøs mestring.» Informanten pekte her på hvordan arbeid overfor migrantkirker vil utfordre «det etnisk norske» ved KRS, og viste til at kultur og liturgi i praksis henger svært tett sammen. To ansatte opplevde at KRS i for stor grad vektlegger å

være møtested, og at ressursbruken dette krever, går på bekostning av forebygging. En ansatt mente at KRS burde ansette en person med kompetanse på sosiale medier.

Flere av brukerne ønsket at KRS hadde et mer omfattende tilbud som er åpent flere dager i uken, og et tilbud om «innomstikk». Flere av de nåværende brukerne var særlig opptatt av at KRS ikke måtte bli et sted som drev med undervisning, men at KRS også burde fortsette å være et møte- og bearbeidelsessted for den enkelte. Mennene som ble intervjuet, understreket at de ønsket seg et mer omfattende tilbud bare for menn. Flere var også opptatt av at det burde finnes sentre andre steder i landet slik at flere kunne få gleden av et slikt tilbud. Det ble også trukket frem av brukerne at KRS burde utvide målgruppene og arbeide for å utvikle tilbudet til særlig utsatte grupper som etniske minoriteter og personer som lever i lukkede religiøse miljøer hvor det foregår mer rituelle overgrep. Det ble også nevnt et ønske om at de ansatte skulle ha systemkompetanse, slik at de kunne henvise brukerne videre i hjelpeapparatet, og at de har en oversikt over psykologer som er kristne.

4.7 Alternativ organisering?

4.7.1 Innledning

Kun et fåtall av informantene hadde konkrete synspunkter på spørsmålet om alternativ organisering.

4.7.2 Fra ønske om ingen endring til ønsker om mer regionalisering

Styremedlemmer som ble intervjuet, vektla den symbolske siden ved KRS. I tillegg til å peke på det praktiske arbeidet som drives, ble det også vist til en symbolsk side ved å holde seg med et sted som KRS: «Å legge ned ville ha en veldig dårlig symboleffekt, hvorfor skulle vi ikke lenger trenge dette i kirka?» Denne symbolske dimensjonen vil fortsette inn i fremtiden, og er en grunn til videre eksistens i seg selv. Ingen av styremedlemmene som er intervjuet, fremmet ønsker om alternativ organisering av virksomheten. Det ble vist til at det er en selveiende stiftelse, som likevel mottar tilskudd til drift. En endring støter mot formelle skranker, og ble ikke vurdert som hensiktsmessig. Samtidig erkjente styremedlemmene at en endret fremtidig situasjon kan fordre en alternativ organisering. Hittil har dette i svært liten grad vært et aktuelt tema for styret. Siden KRS fra oppstarten var et felles anliggende for initiativtakerne, var en stiftelse et naturlig valg. Det var også ønske om å bygge opp et tilstrekkelig stort og kompetent fagmiljø som kunne jobbe utelukkende med dette temaet. Dette pekte tidlig i retning av et økumenisk samarbeidsprosjekt. Det var tidligere foreslått å koble seg på helsemiljøer på Lovisenberg. Senere var det samtaler med Modum Bad om

samarbeid, men dette omtales som «sonderinger framfor strategier, og skyldtes krevende økonomi den gang».

Intervjupersonene i styret mente det var fordeler ved å forbli en stiftelse. De oppfattet at en stiftelse er en garanti for en mest mulig selvstendig og økumenisk posisjon. Dette svekkes åpenbart ved å bli lagt inn under Kirkerådet. Økumeniske hensyn brukes av noen som argument mot å knytte KRS til andre institusjoner, for eksempel utdanningsinstitusjoner.

Blant respondentene i den kvantitative spørreundersøkelsen var det flere som skrev om alternativ organisering i de åpne svaralternativene. Flere av disse svarene går på KRS' forhold til det nasjonale planet. KRS oppfordres til å etablere kontor i Bergen og Trondheim. En av respondentene skrev om hvordan det opplevdes å flytte fra Østlandet til Vestlandet: «Som prest i Oslo opplevdes ressurscenteret nært – og vi kunne bruke kompetansen direkte. No på Vestlandet er det litt lengre avstand (...) noko som er utfordrande.»

Men det handler ikke bare om geografisk avstand, det handler også om kulturell avstand. En respondent skriver: «Det kan være et savn at primærgruppa av ansatte er sørfra, og jeg tror at i noen tilfeller kan det være et hinder for en utsatt nordfra, eller for opplevelsen av å 'snakke samme språk'.» Det dreier seg om «lokal kunnskap, lokale tradisjoner (uheldige tradisjoner)».

En annen respondent var opptatt av at så lenge KRS er lokalisert i Oslo, begrenser dette muligheten til å delta for kirkelig ansatte som bor andre steder i landet. Det var også respondenter som reiste spørsmål om økonomi og kostnader ved å bruke senterets tjenester. Spesielt ble kurs og konferanser nevnt. Indirekte ser det ut til at det er ansatte i kirken som ikke kan nyttiggjøre seg KRS' tilbud av økonomiske grunner. «Det går på legitimiteten løs.» Vedkommende foreslo alternativt at KRS utvidet virkemiddelrepertoaret sitt til videoer og mer aktiv bruk av digitale medier.

4.7.3 Oppsummering av fremtidige utfordringer og alternativ organisering

Det som går igjen i alle informantgruppene, er et ønske om at KRS skal nå ut til det flerkulturelle Norge. Det er også verd å merke seg brukernes perspektiv på KRS' dreining mot i større grad å bli et nasjonalt kompetansesenter: De av brukerne som snakker om fremtiden, ønsker i større grad at KRS skal videreutvikles som et sted for bearbeiding av traumer og lage møteplasser og samtalearenaer for dem som har vært utsatt for overgrep.

Blant styremedlemmene synes det som viktig å opprettholde stiftelsesformen, da det i deres øyne er denne organisasjonsformen som best garanterer selvstendighet. Blant de av

spørreundersøkelsens respondenter som har synspunkter på organiseringen av KRS, synes meningene å gå i retning av at KRS i større grad må desentraliseres og regionaliseres. Det er verd å merke seg at stram økonomi trekkes frem som en utfordring for å kunne delta på KRS' kurs og konferanser.

4.8 Oppsummering og drøfting av KRS som organisasjon

Dette kapitlet har hatt som hensikt å besvare den første hovedproblemstillingen: *Hvordan er KRS organisert, hva er forbedringspotensialet, og hva er fremtidens utfordringer?* I denne avsluttende drøftingen vil vi sammenfatte resultater fra alle avsnittene og trekke noen linjer på tvers av de ulike datasettene vi har benyttet.

KRS er organisert som en stiftelse. I intervju fremstår styremedlemmene som sikre på at dette er en god måte å organisere virksomheten på, særlig fordi den gir uavhengighet. Dette standpunktet er forståelig. Samtidig må ønsket om selvstendighet ses i lys av ulike informanternes fortellinger om at selvstendighet medfører en risiko for ikke å kunne opprettholde et robust fagmiljø fordi staben blir for liten. Man kan spørre om styret i KRS opp gjennom årene har tatt nok ansvar for å sikre at den faglige kvaliteten holder et høyt nok nivå. Opprettelsen av Klagerådet og stabsveiledning er eksempler på at styret har tatt et slikt ansvar. Men i lys av leders opplysninger om profilen og innholdet på veiledningen samt det høye antall ulike veiledere, kan det stilles spørsmål til om styret har fulgt tilstrekkelig opp den faglige kvaliteten på stabsveiledningen som gis. Det kan se ut til at stabsveiledningen har hatt liten kontinuitet, og det kan spørres om den ikke kunne rettes mer inn mot kvalitetssikring av de faglige utfordringene de ansatte står i. Styret har heller ikke tatt grep med hensyn til muligheten for en brukerrepresentant eller ansatterepresentant i styret. Fravær av en ansatterepresentant i styret gjør at leder kan bli satt i en vanskelig posisjon hvor hun både må representere seg selv og de øvrige ansatte. Dette er en styrestruktur som innbyr til paternalisme og bidrar til å skjule legitime interessekonflikter på styrenivå mellom leder og øvrige ansatte.

Når det gjelder brukernes syn på brukermedvirkning, ser vi ulike tendenser i materialet. Noen er svært positive, andre svært negative og mener at KRS' måte å drive på opprettholder et skille mellom «oss og dem», og at dette har begrenset en erkjennelse og utvikling av et språk som plasserer overgrepserfaringer innenfor en fellesmenneskelig sårbarhet og utsatthet. Det er interessant at det allerede på et brukermøte i 2012 ble nevnt at brukerne burde hatt en representant i styret. Dette ser ikke ut til å ha blitt fulgt opp. I referater fra brukermøter anes

konturene av et likemannsarbeid ved KRS, ved at brukere selv ønsker å «låne nøkkelen» til huset og arrangere møter på egen hånd. Så vidt vi kan se, har ikke slike initiativ blitt fulgt opp.

Det er også et tankekors at mennesker som har hatt et sterkt ønske om å benytte seg av Klagerådet, ikke har gjort dette fordi leder og KRS fremstår som for tett forbundet. Dermed kan det være vanskelig å stole på organets uavhengighet og evne til å garantere reell anonymitet. Det er verd å merke seg en tidligere ansatts undring på om ikke KRS kunne blitt et enda bedre sted for bearbeiding om man hadde hatt et tilsyn «med et hjerte for saken» som kunne kommet med faglige innspill og bistått de ansatte i pågående faglige utfordringer. Selv om dette ikke nevnes av noen andre informanter, kunne man sett for seg at en referansegruppe bestående av faglig kompetente personer kunne vært en mulighet.

Når det gjelder publiseringen av boken *Det som ikke skulle skje*, skiller evalueringen mellom juss og etikk. En journalist eller forfatter har rett til å bruke saker som allerede er omtalt i media, i sitt arbeid. Men hvis det er noe poeng med å ha et *kirkelig* senter for utsatte for seksuelle krenkelser, må det være viktig med kjennskap til og respekt for forhold som utgjør tilleggsbelastninger i en kirkelig kontekst. Et eksempel på dette er at organisasjonen er preget av små forhold hvor «mange kjenner mange», og at stadig medieomtale dermed er ekstra rammende. Anonymitet i navnet og gavnet er to forskjellige ting. I tillegg burde KRS som en presumptivt traumesensitiv instans forstått hvilken belastning en ny omtale innebærer for den utsatte.

Det er grunn til å spørre om noe av den kritikken mot KRS som fremkommer i dette kapitlet, kunne vært kanalisert inn i KRS' egne strukturer om en hadde arbeidet mer med formelle strukturer for representasjon og brukermedvirkning og søkt å tilhøre et større fagmiljø hvor det arbeides praktisk og teoretisk med spørsmål knyttet til teologi, diakoni og marginalitet.

Når det gjelder KRS' relasjon til kirkelige medarbeidere andre steder i Norge, er det viktig å understreke at mange av disse opplever KRS som en viktig inspirasjonskilde. I dette perspektivet har KRS lyktes i å gi organisasjonen et nasjonalt preg. Imidlertid synes denne relasjonen også å romme problematiske elementer. Det er uheldig at regionale aktører opplever en usikkerhet rundt hva som er KRS' agenda i møte med regionale tiltak. Gitt funn i denne evalueringen om at regionale aktører opplever at KRS noen ganger presenterer deres initiativ og arbeid som sitt eget, bør KRS gjennomtenke hvordan de fremstiller kirkens engasjement for overgrepsutsatte. Regionale aktører må oppleve KRS som et sted som løfter

frem lokalt engasjement og ressursbruk. Det er uheldig at flere informanter opplever at ansatte ved KRS har opptrådt på grensen til det arrogante ved å anta at KRS besitter en helt spesiell kunnskap på feltet, og har tendenser til å gjøre feltet til «sitt» uten å anerkjenne at det er mange andre kirkelig ansatte som legger ned et stort arbeid i møte med den samme problematikken.

Det er verd å merke seg at styrets ønsker om i større grad å favne minoritetskulturer allerede er påbegynt gjennom KRS' involvering og engasjement i samisk kirkeliv. Basert på svar fra våre informanter fremstår denne relasjonen som entydig positiv. Ut fra våre funn har KRS her funnet balansen mellom å ha noe nytt å bidra med og å lytte seg varsomt inn mot en minoritetskontekst.

Kapittel 5: Vurdering av den faglige kvaliteten ved KRS' bearbeidingskompetanse

5.1 Innledning

På sin hjemmeside presenterer KRS seg som et «et kirkelig møte- og samtalested for kvinner og menn som har vært utsatt for vold og seksuelle overgrep med særlig vekt på relasjonsbyggende tiltak». I dette kapitlet skal vi presentere hva intervjumaterialet sier om KRS som møte- og samtalested. Kapitlet besvarer hovedproblemstilling 2.1: *Hvordan vurderes den faglige kvaliteten på KRS' bearbeidingskompetanse?*

Med «møte- og samtalested for konkret bearbeidelse av seksuelle krenkelser» menes de aktivitetene som skjer i KRS' egne lokaler (eller andre steder i Oslo, som Domkirken eller langs pilegrimsleden). I løpet av KRS' 22-årige historie har senteret som møte- og samtalested tilbudt liturgisk samvær (gudstjenester, kveldsgudstjenester og pilegrimsvandring), miljømessig arbeid (sosialt fellesskap ofte knyttet til mat/middag), individuelle samtaler (med prest/diakonal rådgiver/psykolog), grupper samt øvrig praktisk og juridisk bistand. Dette kapitlet er i hovedsak basert på intervjuer med mennesker som har vært og er brukere av KRS fordi de lever med en erfaring av seksuelle krenkelser. Siden KRS har eksistert i 22 år, vil erfaringene gjenspeile ulike faser i KRS' historie. Dette innebærer at nåværende brukere og ansatte ikke nødvendigvis vil kjenne seg igjen i alle forhold som beskrives.

5.2 Et møte- og samtalested for mennesker som har vært utsatt for seksuelle krenkelser – om hva?

I intervju understreket leder at hennes rolle som teolog har vært avgjørende for KRS' profil og virksomhet. I forbindelse med sitatsjekk gir leder følgende supplerende informasjon:

Fra starten av var det viktig at det var en prest og en diakon som sammen med psykologen utviklet virksomheten og tok imot den enkelte som tok kontakt. «Det er gjort i stand et rom» – disse ordene som har sin bakgrunn i Bibelen, har fulgt KRS siden starten. I det legger vi betydningen av at de som betjener rommet har overgrepso- og traumekunnskap, innsikt i hvordan den utsatte trenger å bli møtt og sensitivitet i situasjonen. Den primære målgruppen har vært voksne utsatte med et ønske om et kirkelig tilbud. KRS har også sett det som en primær oppgave å bistå kirken i best mulig ivaretagelse av den utsatte.

Det tegnes med andre ord opp to primære målsetninger: å bistå mennesker som har vært utsatt for seksuelle krenkelser og å dyktiggjøre kirken i møte med utsatte. Dette underkapitlet vil ta

for seg den første primære målsetningen gjennom å undersøke – via brukerinformantenes stemmer – hvordan møtet med KRS har blitt erfart.

Fra evalueringens kvantitative del ser vi at det blant kirkelig ansatte og ansatte i frivillige kristne organisasjoner er stor samstemmighet om at det er positivt for overgrepsutsatte at KRS finnes. Det er imidlertid verd å minne om at respondentene i spørreundersøkelsen er ansatte i kirkelige stillinger og ikke (uten videre) overgrepsutsatte personer som har primærbruker erfaring med KRS. Likevel er det viktig å merke seg at disse er generelt positive til at KRS finnes. KRS viser – ifølge dem – at kirken er opptatt av problematikken og anerkjenner den som viktig. Det kan bidra til å gjøre det lettere for personer med religiøs tro å vende seg til kirken med overgrepsproblematikk. KRS er et sted som kjenner de særlige forholdene «som er knytta til kyrkjeleg arbeid og seksuelle overgrep, sterke ideal knytt til kristen moral, tankar om tilgjeving, (og) respekt for personar i tiltrudde stillingar», skriver en av respondentene. Den symbolske støtten i form av gudstjenester og andre symbolhandlinger er også av verdi for de utsatte. Respondenter i spørreundersøkelsen mener at det kan være en styrke at det finnes et ressurscenter som ikke er knyttet til «nærmiljøet», det være seg arbeidsgiver eller menighet/kirke, og at det kan være enklere for utsatte å ta kontakt med en slik, mer utenforstående, instans enn med andre som er nærmere det daglige livet.

Styremedlemmene som ble intervjuet, var opptatt av denne særegne koblingen mellom religion og seksuelle overgrep. Et styremedlem sa: «Dette er en tilbakevendende diskusjon i styret – hvor er det åndelige? Et sekulært senter vil ikke fange opp hva veldig mye dreier seg om. Senteret representerer at det ble tatt tak i noe som var veldig viktig å ta tak i.» Det ble poengtert at KRS skal være noe annet enn det offentlige helsevesen på spesialistnivå. En annen understreket at berettigelsen ligger i

kombinasjonen av fagdisipliner og kobling mot diakoni og tro og hva religiøsitet betyr i så vanskelige utfordringer som dette. Det er en ekstra belastning at det skjer i kirkelig sammenheng. Det er tro og tillit og overgrep. Det er noe spesielt med denne kombinasjonen. Det har ikke vært så stor åpning i terapi for å snakke om tro. Noen må derfor ha spisskompetanse.

Hvordan skal denne spisskompetansen arte seg i praksis, sett fra de ansattes og brukernes perspektiv? Vi skal i det følgende undersøke dette gjennom et tema som går rett til kjernen av denne spisskompetansen, som skiller KRS distinkt fra terapi i det «offentlige helsevesenet på spesialistnivå». Dette er KRS' arbeid med forholdet mellom gudsbilder og overgrep. At kombinasjonen tro og seksuelle overgrep står sentralt ved KRS, blir tydelig fordi flertallet av brukerinformantene uoppfordret fortalte at fokuset på gudsbilder ved KRS hadde hjulpet dem

videre i bearbeidingen av overgrepene. Flere fortalte at overgrepserfaringene hadde påvirket deres forhold til Gud, ofte på utfordrende måter. Mange av de intervjuede hadde lurt på hvor de skulle «plassere Gud i opplevelsene». De opplevde at gudsbilder var sentralt både i individuelle samtaler, gudsbildegrupper, i liturgier og ulike aktiviteter som turer og lignende. Informantene snakket positivt om innsikten de ansatte ved KRS representerte med tanke på hvordan gudsbilder og tro ble påvirket av overgrep. Mange poengterte hvor verdifullt det hadde vært å få kunnskap om sammenhenger mellom «overgrepshistorier og trosbilde». For de fleste betydde det mye at KRS viser «forståelse for det åndelige aspektet med traumeopplevelser». En informant sa det slik:

(...) jeg visste ikke engang at det hadde en sammenheng, mellom min overgrepshistorie og mitt trosbilde (...) ressurscenteret har vært ålreit både for å bygge opp, og finne tilbake til min tro og gi den på en måte det innholdet den har i dag.

Flere opplevde at det å snakke om overgrep og tro bidro til å «bygge tro» og bearbeide forhold som hadde skapt troskrise. Mange beskrev det som en «nødvendighet» å få bearbeidet gudsbildene. En sa det slik: «(...) for meg var det være eller ikke være», fordi overgrepene skjedde i en religiøs sammenheng og hadde «rotet til gudsbildet mitt nokså ettertrykkelig». En annen sa hun ikke hadde kommet så langt i sin «tilfriskning» uten hjelp til å «rydde». Enda en snakket om å bære på skam, og et «komplisert forhold til Gud», men hadde erfart at «Gud ser meg i min splittethet, ser meg i min uendelige skam». Mange fortalte i tillegg hvor verdifullt det var for dem med det liturgiske språket om «Gud som kommer i møte. Som tåler å se, vite». En del erfarte at styrken ved KRS var å kunne snakke om både tro og overgrep, i motsetning til i det offentlige hjelpeapparatet. En informant fortalte det slik:

Jeg tenker jo at det som styrker ressurscenteret, er nemlig at det er både den kristne biten og overgrepsbiten. Jeg opplevde at jeg ikke kunne snakke om begge deler med helseapparatet. Jeg kunne bare prate om gudstjenester om det var det jeg trengte, eller bare snakke om overgrepet. At de ikke måtte handle om religion i det hele tatt.

Flere hadde i tillegg gode erfaringer med å gå i grupper og snakke om gudsbilder: «(...) så var det interessant å høre de andre sitt bilde på Gud og hvordan de hadde opplevd at overgrepene preget deres gudsbilde, og hvordan det hadde forandret gudsbildet.» De informantene som opplevde det positivt å snakke om gudsbilder, mente gjennomgående at KRS' bidrag var unikt og viktig.

5.2.1 Men hva trenger de utsatte av kirken? Dilemmaer eksemplifisert ved brukernes fortellinger om KRS' arbeid med gudsbilder

Samtidig er dette særpreget ved KRS ikke uproblematisk. Et styremedlem sa: «Et ressurscenter må holde fram religionens gode betydning for mennesket, selv om den misbrukes.» Men hva er «religionens gode betydning» i praksis? Hvem bestemmer hvordan dette skal se ut? Og kan det oppstå en motsetning mellom å være på den «utsattes side» og holde frem «religionens gode betydning»? Dette er selvsagt ikke dilemmaer man kan forvente at KRS kan løse. Men dilemmaene er tydelige i det empiriske materialet, særlig hos de informantene som forteller at de ikke opplevde at de fikk bearbeidet gudsbildene slik de selv trengte det. Enkelte opplevde at de ble møtt med at «du har feil gudsbilde», og savnet å få definere hva gode gudsbilder var for dem selv. En informant sa at hun savnet å få være subjekt i egne prosesser som handlet om tro og gudsbilder, og utdypet det slik:

Å være subjekt og selv føle at man er i den prosessen. Tenkende og følende og velgende. Det er min religiøsitet det handler om. Det er noe med forskjellen på å overbevise og overtale. Jeg følte de prøvde å overtale meg til å skifte gudssyn, men jeg ble ikke overbevist. Det skal gode argumenter til for å overbevise.

Denne informanten etterlyste blant annet foredragsholdere som kunne belyse temaene intellektuelt slik at de kunne tenke og velge selv. En annen sa at hun opplevde at teologien hun møtte på KRS, bidro til å lage «en distanse i forhold til den konkrete gjenopprettelsen av gudsbilder». Hun opplevde ikke at teologien ved KRS hjalp direkte til med å «danne et riktigere bilde av Gud». I stedet søkte hun fellesskap med mennesker med en likere teologisk forståelse som henne selv.

Som vi har sett i 5.2, var det for flere informanter et gode at spørsmål om gudsbilder og bearbeiding var koblet sammen. For andre opplevdes dette motsatt: det kjentes vanskelig at «det kristne» var «innvevd» i hjelpen. En informant sa:

Det som ble vanskelig for meg etter hvert, var tilbudet med det kristne. Det var så innvevd i den andre hjelpen jeg fikk. Jeg fikk hjelp til å dele min historie og bli forstått på den. Men den biten om den religiøse angsten måtte jeg få hjelp til i kommunen. Noen som forklarte at Gud ikke var der likevel.

Hun opplevde at de prøvde å gi henne et nytt gudsbilde, men at hun heller trengte å «være helt fri fra det». Det ble en opplevelse av at de prøvde å «lure innpå ett nytt gudsbilde». Hun ønsket i stedet at KRS hadde hatt en ansatt som kunne ivareta dem som trengte et «fristed», et sted hvor man skulle kunne føle at «målet ikke er at man skal få en sunn gudstro (...), men hvor man kan fristilles helt, så man kan velge etterpå, når man er kvalifisert til å velge». Informanten sa at en slik ansatt «måtte være en god person man kunne få tillit til, og som var

synlig i miljøet». Denne informanten etterlyste en mer lydhør tilnærming til brukerne. Hun etterlyste i tillegg kartleggingsprosesser for å finne ut av hva folk trengte når det gjaldt gudsbilder. Mye tyder altså på at bearbeidelsesprosesser der gudsbilder var involvert, har vært utfordrende for enkelte.

Det er interessant å se at i spørreskjemaet dukker en beslektet kritikk opp. Det er nemlig også respondenter blant de kirkelig ansatte og ansatte i frivillige organisasjoner som ut fra sine (indirekte) erfaringer også viser til at utsatte ikke bare har hatt gode erfaringer med KRS. De viser til mennesker som har opplevd møtet med KRS som «skadelig», at møtet med KRS har gjort situasjonen vanskeligere for dem – uten at respondentene konkretiserer disse erfaringene nærmere.

5.2.2 Oppsummering

Slik det fremkommer i kapitlet om tidligere kunnskap om kombinasjonen seksuelle krenkelser og overgrep (kap. 3), er det ingen tvil om at denne kombinasjonen krever en særlig faglig oppmerksomhet og innsikt. KRS som møte- og samtalested er et eksempel på et forsøk på å representere og forvalte en slik faglig innsikt. Men hvordan skal denne fagligheten se ut? I dette avsnittet har vi eksemplifisert dilemmaer knyttet til å være en diakonal aktør som ønsker å være «på den utsattes side», ved å se på hvordan brukere opplevde KRS' arbeid med gudsbilder. De fleste av dem som ønsket å bearbeide overgrepene gjennom et fokus på gudsbilder, opplevde at de hadde fått god hjelp til dette ved KRS. Mange av brukerne fortalte at en slik bearbeidelsesprosess var avgjørende for at de hadde fått det bedre etter overgrepene. Flere opplevde at KRS hadde et unikt bidrag. Det var få andre steder informantene kunne snakke om både tro og overgrep, og om kompleksiteten i erfaringene knyttet til denne kombinasjonen. Dette funnet bekrefter påstanden fra styremedlemmene og leder samt svarene fra spørreundersøkelsen om at det trengs et særskilt diakonalt tiltak for mennesker som har erfart seksuelle overgrep, og at man på KRS har lyktes i å skape dette.

Samtidig var det enkelte som fortalte at arbeidet med gudsbilder hadde blitt vanskelig. Noen beskrev erfaringer med lite sensitivitet i møte med hva de selv opplevde var viktig for dem. Blant informantene med negative erfaringer ble det gjennomgående etterlyst mer lydhørhet, ulike oppfatninger av hva som er «gode» gudsbilder, og ulik teologi. For noen fremsto det som om det var viktigere å gjenopprette en sunn gudstro enn å bearbeide overgrepene.

5.3 Metoder for et diakonalt samtale- og møtested for mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser

5.3.1 Innledning

I dette kapitlet blir KRS' metoder nærmere vurdert, basert på resultater fra hvordan brukerinformanter opplever enkeltsamtaler, gruppetilbud, liturgi, miljøskapende arbeid og øvrig bistand.

5.3.2 Individuelle samtaler ved KRS

Tidlig i KRS' historie ble det ansatt psykolog. Leder anser dette som et viktig og avgjørende grep i oppstartsfasen¹⁵. Ansettelsen handlet om å styrke KRS' troverdighet. En av de psykologfaglige ansatte beskrev at behovet for psykologfaglig kompetanse kjentes stort fordi kombinasjonen religiøs tilhørighet/kontekst og seksuelle krenkelser potensielt innebærer en betydelig risiko for tilleggsbelastning; den utsatte erfarer at «den virkelighet som jeg tror på, og som jeg ellers kunne hentet styrke fra og hatt som alliert i en situasjon hvor jeg følte meg utsatt og skadet, forsvant som mulighet og ble en motkraft eller rett og slett et negativt fortegn». Ansatte med psykologfaglig kompetanse har følt seg ønsket og verdsatt.

Siden 2011 har det ikke vært ansatt psykolog ved KRS. Ifølge intervju med styremedlemmer var dette et viktig veivalg. Beslutningen var et resultat av diskusjoner over tid i styret som innebar en dreining fra primært å være et bearbeidelsessted til å bli et kompetansesenter. Det skulle henvises til spesialisthelsetjenesten DPS for et terapeutisk tilbud. Siden DPS driver med traumebehandling, ble det ikke lenger oppfattet som avgjørende å ha psykolog ansatt ved KRS.

Noen ansatte som ikke selv er psykologutdannede, uttrykte en lettelse over at det på det nåværende tidspunkt ikke er psykolog ansatt. De påpekte at denne ressursen var et vanskelig gode å forvalte i møte med brukerne. En ansatteinformant mente at det kommer færre brukere til KRS nå fordi man ikke lenger tilbyr gratis psykolog. I intervju begrunnet leder bortfallet av psykolog med at denne kompetansen nå finnes andre steder (eksempelvis ved DPS), og at psykologer er «dyr arbeidskraft».

Av brukerne av KRS som er intervjuet, var det fem som oppga at de har hatt samtaler med psykolog. Det kom ikke konkret frem hvor mange eller hvor lenge de hadde hatt samtaler. For noen hadde det pågått over flere år. Noen hadde gått i samtaler hos flere psykologer som

---

¹⁵ Leder ønsker å supplere: «leder forteller i intervju at det var et bevisst valg å ansette psykologer og gi psykologfaglig kunnskap en sentral plass i utvikling av et kirkelig tilbud til voksne utsatte».

hadde vært ansatt ved KRS. Noen fortalte at de også hadde fortsatt å gå i terapi hos psykologen etter at vedkommende hadde sluttet ved KRS.

Erfaringene med individuelle samtaler med psykologer ansatt ved KRS var svært delte. Noen var veldig fornøyd, andre var svært misfornøyd. En av dem som var fornøyd, uttalte:

Det var kanskje det aller beste Ressurssenteret har gitt meg. Kontakten med henne (psykologen) gjorde at jeg fikk utrolig god traumeterapi. Hun var kjempeflink. En stund fikk jeg det også gratis eller redusert. Jeg tenker jo nå at det at jeg kunne gå hos (navn på psykolog) på Ressurssenteret, er grunnen til at jeg ikke endte som psykiatrisk pasient.

En annen uttrykte at hun hadde tillit til psykologen og opplevde å bli møtt med en forståelse som ingen andre hadde møtt henne med tidligere. Den psykologiske kompetansen som psykologene hadde, bidro til å gjøre KRS til et traumesensitivt sted, med høy faglig kompetanse på traumer forskjellig fra andre tiltak hun hadde kontaktet.

Et par av informantene var spesielt tydelige på betydningen av psykologisk kunnskap i møte med det som av styremedlemmene trekkes frem som KRS' spisskompetanse, nemlig kombinasjonen tro og overgrep. En informant fortalte om en psykolog ved KRS som hadde

forståelse for hvordan gudsforholdet og tro kommer inn i overgrep (...). Hennes (psykologens) evne til å få inn psykologien i troen som var så viktig, så hun forsto veldig det (...) det gjør det enda vanskeligere med overgrep og kirke.

Informanten utdypet det med at det handlet om psykologens fagkombinasjon med «bakgrunn i traumebehandling og den forståelsen av hvordan tro kan påvirke en gjennom livet, også knyttet til overgrep», noe som var helt unikt. Flere informanter påpekte at samtaler om gudsbilder og tro også var en del av samtaler med psykologene. En beskrev det slik: «Hun (psykologen) hadde ikke det strenge bildet om at du må være frelst, men Gud er for alle. Det ble liksom mer en trygg Gud enn det gudsbildet jeg hadde.» En annen bruker trakk frem at hun i ettertid hadde gått hos en terapeut som ikke var kristen, og der opplevde hun at hun ikke fikk rom til å dele det som var vanskelig knyttet til tro og overgrep.

Informantene med negative opplevelser av psykologtilbudet ved KRS knyttet dette til psykologens kompetanse og psykologens livssyn. En fortalte at hun i ettertid hadde tenkt at de samtaler med psykologen hadde vært direkte skadelige for henne. Hun opplevde ikke at psykologen hadde nok avstand til det hun fortalte eller til henne, og at hun ikke fikk beholde kontrollen på det hun skulle fortelle. Hun opplevde seg brukt av psykologen. Det kan også synes som at psykologens tilbud om samtaler har vært et knapphetsgode som det oppsto en konkurranse om. En bruker stilte seg uforstående til at hun ikke fikk tilbud om samtaler med

psykolog, mens andre fikk et slikt tilbud. En annen var skeptisk til en terapiform som psykologen brukte. Flere nevnte psykologens livssyn. En annen opplevde at psykologen blandet sammen gudstro og psykologisk kunnskap på en negativ måte. Hun mente at psykologen utga seg for å ha kunnskap om teologiske spørsmål, noe informanten mente at hun ikke hadde.

På nåværende tidspunkt tilbyr KRS samtaler med prest og diakonal rådgiver. En ansatt beskrev innholdet i samtale som «å jobbe med gudsrelasjonene hos personer som er utsatt for overgrep». De ansatte som har samtaler som en del av arbeidet sitt, beskrev dette som svært meningsfullt og som noe de mente brukerne verdsetter.

Mens noen av brukerinformantene var svært tydelige på hvordan de har opplevd de individuelle samtale med ansatte psykologer ved KRS, var det mindre tydelig hvordan brukerne vurderte og erfarte de individuelle samtale med andre ansatte. Det kom heller ikke tydelig frem i intervjuene hvor lenge de hadde hatt samtaler, og hvilket innhold og hvilken målsetning samtaler med andre ansatte ved KRS hadde hatt. At informantene ikke tok opp samtalenes spesifikke temaer, kan fremstå som forståelig for de av informantene som ble intervjuet i grupper, men dette kan ikke forklare hvorfor brukere som ble intervjuet individuelt, ikke snakket spesifikt om slike samtaler.

Et unntak fra dette bildet er en av informantene, som i et individuelt intervju fortalte at hun hadde gått til individuelle samtaler hos en ansatt teolog som selv var åpen om at hun hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Hun brukte begrepet sjelesorg om de samtale hun hadde med henne. Teologens åpenhet om egne overgrepserfaringer bidro til at hun fikk tillit til henne, og hun hadde stort utbytte av samtale. De hjalp henne i hennes prosess med å komme ut av offerrollen. Informanten opplevde seg forstått, og hun kunne kjenne seg igjen i den ansattes erfaringer.

Det at brukerne ikke konkret gjenga hvem av de øvrige ansatte de snakket med, om hva og hvor lenge, trenger ikke bety at dette ikke har vært eller er viktige samtaler. Det kan tolkes som at de individuelle samtale med de andre ansatte har gått inn som del av en helhetlig opplevelse av stedet. En sa:

Jeg ble tatt imot på en veldig fin og respektfull måte der hele tiden, det var på mine premisser. Jeg kunne få det akkurat som jeg ville det, sånn at de presset meg akkurat nok.

Flere understreket at de opplevde seg møtt med en grunnleggende respekt, og at det har vært avgjørende for den betydning som KRS har fått for dem. En opplevde at de ansatte hadde kompetanse til å forstå hva hun trengte. Som hun sa det:

Så jeg følte nok at her tar de det på alvor. Selv om det var skummelt, så skjønte jeg at jeg trengte det. Jeg følte at jeg for første gang kom til et sted som kunne romme det, da. Som jeg ikke rommet selv enda. Det var fint og viktig.

En annen informant fortalte: «Men den måten Ressurssenteret har tatt imot meg på, har jeg aldri opplevd noe annet sted.» Hun hadde vært bruker av andre sentre mot seksuelle overgrep, og opplevde at de ansatte ved KRS hadde en annen «inderlighet». Hun opplevde både at hun ble møtt med en aksepterende holdning, men også med kunnskap om overgrep. En beskrev at da hun gikk ut fra møter på KRS, følte hun seg normal: «Jeg kjenner når jeg går ut herfra, så setter jeg bena i bakken og kjenner styrken og tenker at jeg er ålreit, ikke perfekt selvfølgelig, men ålreit.»

5.3.3 Gruppetilbud

KRS har siden starten hatt ulike gruppetilbud. Noen av gruppene har vært lagt opp som samtaler om ulike temaer, eksempelvis «kropp og nærvær». Andre har hatt et mer terapeutisk innhold og mål. Noen av gruppene har arbeidet med innhold i liturgiske samlinger.

De ansatte som arbeider/har arbeidet med grupper, trakk frem dette arbeidet som avgjørende for KRS. Dette handler både om at det er svært ressurskrevende å skulle tilby enkeltsamtaler til alle, men også at erfaringen av å møtes og samtale sammen i seg selv er meningsfull.

De aller fleste av informantene hadde deltatt i grupper eller deltok i grupper da de ble intervjuet. Noen hadde deltatt bare ett semester, mens andre hadde deltatt i mange ulike grupper over tid. En informant sa at hun hadde gått i grupper i nesten hele den perioden KRS har eksistert.

En annen sa at hun hadde deltatt i en gruppe som hun opplevde som svært positiv og bra.

Flere fortalte om at det var betydningsfullt å møte andre som hadde vært utsatt for overgrep i gruppene. Det syntes som de i liten grad bearbeidet overgrepet direkte i gruppene, men at de skapte et fellesskap, og at deltakerne snakket om ulike temaer. En fortalte:

At noen visste at vi slet, og visste at jeg også slet. At vi kunne snakke, uten at vi skulle snakke om hva som hadde skjedd med hverandre, selv om noen hadde veldig lyst til å snakke om det når vi ikke var i gruppe. (...) Men å dele litt mer dagligdage erfaringer ut fra det man har opplevd, det kunne jeg synes var fint.

En av de intervjuede som har gått i mange ulike grupper, fortalte at hun lærte mye om sine egne følelser og hvordan hun skulle forholde seg til dem. Hun beskrev KRS som en treningsarena, som et sted der hun fikk dele og lære og utfordre seg selv på ulike måter.

I gruppen er det hverandre vi lærer av. Du har masse rare tanker og følelser i hodet ditt som du tror du er helt alene om, så sitter det plutselig en og sier en variant av det samme, da skjer det noe i en selv.

Det var viktig at de som ledet gruppene, hadde den riktige kompetansen, men også at de var mange nok til å ivareta hver enkelt av deltakerne. De som hadde erfaring med at gruppene ble ledet av en psykolog og en teolog, fremhevet at det var viktig at begge perspektiver ble ivaretatt. Hvis det var mange i gruppene som hadde mange ulike behov, kunne det være krevende å være i gruppene. De kunne ha ulike følelsesmessige behov, men de kunne også være i ulike faser i livet. En kvinne fortalte at for henne var det ikke aktuelt å delta i en av gruppene fordi de andre var så vidt mye eldre enn henne. Det var vanskelig å identifisere seg med deres behov.

En av informantene som var kritisk til mye ved KRS, var også kritisk til gruppene, som hun opplevde la lokk på en del samtaler, og i for liten grad lot brukerne komme til orde med sin forståelse.

5.3.4 Mannsarbeid og kjønnsdelte grupper

ADAM – KRS' mannsarbeid – har gjennom mange år vært en del av KRS' profil. I 2002 utredet KRS første gang mulighetene for å opprette et kirkelig tilbud for menn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. To år senere kom den første pilotgruppen, og i 2005 ble ADAM første gang lansert. I 2008 ble den første mannlige fagpersonen ansatt i 100 % stilling. Året etter ble det arrangert en fagkonferanse om menn som ofre for seksuelle krenkelser, og samme året kom den første mannsgruppen i ordinær drift. Siden 2011 har ADAM hatt et samarbeid med Støttesenter mot incest (SMI) Oslo (nå: SMISO) og Senter for seksuelt misbrukte menn (SSMM) om en årlig helgesamling. Ifølge KRS' brukerprogram for høsten 2018 (http://www.kirkeligressurscenter.no/uploads/4/0/7/2/40726611/brukerprogram_2018_høst.pdf, 19.12.2018) ble det også arrangert en lørdagssamling i samarbeid med de samme organisasjonene. ADAM tilbyr også individuelle samtaler med KRS' ene mannlige ansatte.

Alle de intervjuede mennene som deltok i KRS' mannstilbud, uttrykte at det var svært viktig med et slikt eget tilbud for menn. En mann sa at «jeg hadde kommet hjem». I gruppene opplevde de stor grad av gjenkjennelse, og de kunne uttrykke støtte til hverandre. I

gruppetilbudet som flere hadde deltatt i, hadde de arbeidet med utgangspunkt i deltakernes ønsker og systematisk jobbet med de temaene de hadde prioritert. Noen av gruppene de hadde hatt tidligere, hadde vært mer terapeutiske.

Behovet for et særegent mannsarbeid ble støttet av den mannlige ansatte fagpersoner på feltet. Denne informanten reflekterte på følgende måte over forskjellen på blandede og kjønnsdelte grupper:

Menn er mer (...) rett på sak. Mer galgenhumor. (...) De er veldig opptatt av å støtte hverandre og bekrefte hverandre. Men de har mye fokus på ressurser og være det for hverandre som de ikke har fått tidligere.

Informanten beklaget at KRS ikke i større grad har valgt å prioritere å fortsette å drive mannsgrupper, og mente at man har kastet bort ressurser på å investere i å bygge opp et nettverk som så ikke blir fulgt opp fordi andre prosjekter vurderes som mer inntektsbringende.

5.3.5 Oppsummering

Felles for brukerne vi har intervjuet, er at møtene med de ansatte er viktige. Mange som har vært utsatt for seksuelle overgrep, opplever at de har blitt møtt med manglende forståelse og kunnskap, og at dette fører til en ytterligere belastning. KRS har mye kompetanse, og mange brukere opplever at de har blitt godt ivaretatt av de ansatte. Imidlertid gjelder ikke dette alle. Det som kommer tydelig frem av intervjuene, er at ikke alle samtalene med psykologene som har vært ansatt ved KRS, har bidratt til bearbeiding.

I hovedsak synes erfaringene med å delta i grupper på KRS å være gode, men det er også noen som har kritiske kommentarer til hvordan gruppene har blitt drevet, sammensetningen av gruppemedlemmer og til kompetansen hos dem som har drevet gruppene. De som hadde erfart at gruppen ble ledet av en teolog og en psykolog, fremhevet det som viktig, da både det psykologiske og det teologiske ble ivaretatt. Kjønnsdelte grupper blir av de mannlige informantene fremhevet som viktig.

5.4 Erfaringer av liturgi ved KRS

5.4.1 Innledning

Dette avsnittet tar for seg informantenes vurderinger av liturgi ved KRS som en del av bearbeiding av seksuelle krenkelser. Liturgier refererer i denne sammenhengen til den liturgiske delen av månedlige samlinger ved KRS, årlig Messe for verdighet og øvrige samlinger som har et liturgisk element (eksempelvis pilegrimsvandringer). Kapitlet er organisert slik at hvert enkelt ledd av KRS' mest sentrale liturgiske nyskaping er løftet frem,

og drøftet i lys av de ulike informantene. Kapitlet avsluttes med informantenes tanker om fordeler og ulemper ved kontekstuelle liturgier.

Den mest avgjørende måten KRS skiller seg fra det offentlige helsevesen og interesseorganisasjonenes arbeid på, er at KRS er et sted hvor liturgi forstås som en sentral del av det å bearbeide seksuelle overgrep. Å utvikle liturgier har siden oppstarten vært en sentral del av KRS' virksomhet. Liturgi ble av leder trukket frem som avgjørende for KRS: «Det bærende i liturgien er å synliggjøre de vonde erfaringene og tilrettelegge formuleringer.» KRS ønsker å stå for en liturgisk praksis som skal være hjelpsom og meningsfull.¹⁶

Mange av de ansatte var svært positive til den liturgiske praksisen og mente at KRS har skapt en liturgisk praksis som er bærekraftig, og som har betydd mye for hele Den norske kirke. En ansatt sa: «Det er noe av dette ordløse som kommer frem i dette. Noen kan kalle det et skrik innenfra, noen kan kalle det min indre Gud.» Flere trakk frem det legende ved den liturgiske virksomheten og fremhevet leders særegne talent knyttet til å utvikle liturgi. Den liturgiske virksomheten som foregår på KRS, ble av en ansatt omtalt som «verkstedet». Å ha et slikt verksted er avgjørende for å kunne ha noe å bidra med inn i Messe for verdighets «store rom» og for å inspirere det regionale arbeidet. Brukerinformanter snakket uoppfordret om liturgi når de ble bedt om å vurdere KRS. Felles for alle brukerinformantene er at ingen var likegyldig til liturgiens betydning og rolle i KRS' arbeid.

5.4.2 Liturgisk nyskapning ved KRS

Trosbekjennelsen

Sammen med brukerne har KRS laget en trosbekjennelse, som også brukes ved Messe for verdighet. Teksten kalles en «trostekst».

L: Alt som skjer, berører Gud.
       Våre liv angår Gud.
       La oss derfor dele vår tro.

---

¹⁶ I forbindelse med sitatskjekk ønsker leder å føye til (notat mottatt fra leder 19.12.2018): «Leder sier at noe av det første som møtte henne og KRS, var sterke uttalelser og dyrekjøpte erfaringer om at den utsatte ikke kunne ta med seg sine overgrepserfaringer inn i kirkens rom. Det ble derfor viktig å gi overgrepserfaringene plass og anerkjenne erfaringenes berettigelse i møte med Gud og fellesskapet. Den liturgiske praksis har til hensikt å være respektfull og støttende for den enkelte og åpne opp for den enkelte og samtidig gi kirken innblikk i erfaringer og virkning som tidligere har vært usynlig og ordløse i kirken. Dette føyer seg inn i en helt naturlig sammenheng der kirken har et ansvar for at liturgiske rom og det kristne fellesskap skal romme det enkelte menneskes livserfaring. Også i det liturgiske rommet sies ordene: 'Det er gjort i stand et rom, her kan du være med hele deg'.»

A: Jeg tror på en Gud som kommer menneskene i møte.
Jeg tror på en Gud som tåler å se, høre og vite.
Jeg tror på Jesus som ble utsatt for overgrep og svik.
Jeg tror på Jesus som gir oss del i sin seier over ondskaper og døden.

Jeg tror på Den Hellige Ånd som håper for oss når vi ikke håper selv.
Jeg tror på Den Hellige Ånd som frigjør oss til å handle og å hvile.

Vi tror at kirken trenger å høre vår stemme.
Vi tror at kirken vil kjempe mot urett.

Brukere reflekterte ikke spesifikt over trosteksten i intervjuene, men ordene fra trosteksten gjenfinnes i informantenes egne refleksjoner over hva møtet med KRS har betydd for dem. Dette gjøres uten at de eksplisitt siterer trosteksten, noe som tyder på at de har gjort ordene til sine egne i en slik grad at de fremstår for informanten som hennes/hans eget språk:

Jeg tror på en Gud som kommer menneskene i møte. Jeg tror på en Gud som tåler å se. (...) Han tåler å høre på det og. Plutselig er det en Gud som står der mektig og tar imot alt. For jeg har aldri klart å være barn fordi jeg har blandet overgriper og Jesus siden overgriperen var den snilleste snille. Det er det som har gjort at jeg har følt en vemmelse som barn og aldri klart den biten. Men her er en Gud som står så traust og tåler meg sånn som jeg er.

At Gud er en «som tåler å se og tåler å vite», er en setning som gikk igjen hos informantene. For dem som refererte til dette, fungerer disse ordene frigjørende og legende, og ser ut til å bygge en bro mellom egne vonde erfaringer og egen tro.

Nattverdsfeiringen ved KRS

Få av informantene snakket om nattverden. De som gjorde det, trakk frem ulike sider ved KRS' nattverdsfeiring som frigjørende. En trakk frem at nattverden på KRS feires ved at man sender rundt brød og vin og gir til hverandre. Det gjør at riten ikke føles som en «maktopplevelse», men heller en erfaring av likeverd, fellesskap og myndiggjøring. Ingen av brukerne snakket eksplisitt om KRS' utdelingsord, «velsignet brød» og «velsignet vin». Dette betyr ikke at det ikke var viktig for dem. Man kan se KRS' alternative utdelingsord i sammenheng med noen av brukernes tanker om at KRS er et sted som tar bort «tilgivelsesbyrden». Mens de tradisjonelle utdelingsordene aksentuerer synds- og tilgivelsesdimensjonen ved nattverden, tolkes nattverdensriten som en handling som bidrar til mot og stryke når den feires med «velsignet brød» og «velsignet vin».

I KRS' nattverdsliturgi settes de tradisjonelle innstiftelsesordene ved siden av teksten om Elia i Første Kongebok.¹⁷ En informant opplevde denne sammenstillingen som svært positiv:

Det med den skyggeløse busken, og det å lage et måltid som gir mot og krefter på veien, altså den type metafor som de har brukt, har vært viktigere for meg, og det kjenner jeg at jeg fremdeles kan like som et bilde. Der er progressivt å trekke fram en fortelling der helten egentlig gjør noe suicidalt, for det er ganske suicidalt å sette seg i ørkenen under en skyggeløs busk. Det ble ikke så tematisert da, men det rommer den virkelig vanskelige livserfaringen.

For informanten blir sammenstillingen av Første Kongebok og nattverdets tradisjonelle ord en måte å synliggjøre og artikulere «den virkelig vanskelige livserfaringen» på, uten at dette må knyttes til en bestemt levende persons tanker eller følelser. Bibelteksten blir en bærer av ord og erfaringer som skaper gjenklang i menneskelivet, som en del av den fellesmenneskelige erfaringen som også «heltens» liv kan romme.

5.4.3 Liturgiske symboler ved KRS

Et kjennetegn ved KRS' liturgiske arbeid er en spesifikk og utstrakt bruk av nyutviklede symbolhandlinger. Noen av disse symbolhandlingene gjenfinnes i større liturgiske rom, som Messe for verdighet. En bruker ved KRS fortalte at symbolhandlinger er en måte «å snakke med Gud på, på en annen måte enn med ord».

Lystenning

Lystenning praktiseres ved at deltakerne på kveldsbønnen tar et lys og former voks av ulike farger rundt lysene. Lysene som brukes liturgisk ved KRS, er ikke telys, men små, hvite stearinlys på 20–30 cm. Lysenes materialitet gir derfor lystenningen et mer eksklusivt preg enn det som er vanlig i kontekster hvor det tenes mye lys i gudstjenestesammenheng, eksempelvis Kirkens Bymisjon. Lystenningsriten innledes med:

L: Her er lys. Her er farger.
Vi kan forme våre lys og tenne dem fra Kristuslyset.
Vi kan også tenne lyset slik det er.
Lysene kan synliggjøre oss selv
og det vi vil legge fram for Gud.

---

¹⁷ «Selv gikk han en dagsreise ut i ørkenen. Han kom til en gyvelbusk, satte seg under den og ba om å få dø. 'Nå er det nok, Herre!' sa han. 'Ta mitt liv! For jeg er ikke bedre enn fedrene mine.' Så la han seg ned og sovnet under gyvelbusken. I det samme rørte en engel ved ham og sa: 'Stå opp og spis!' Og da han så seg om, fikk han øye på en brødleiv, bakt på glødende steiner, og en krukke med vann ved hodet sitt. Han spiste og drakk og la seg igjen. Men Herrens engel kom en gang til, rørte ved ham og sa: 'Stå opp og spis! Ellers blir veien for lang for deg.' Da sto han opp og spiste og drakk. Og styrket av maten gikk han førti dager og førti netter til han kom til Guds fjell, Horeb» (1 Kong 19:4–8, Bibel 2011).

Følgende fortelling fra et fokusgruppeintervju kan trekkes frem som et eksempel på hvordan lystenningen fungerer på en god måte i møte med KRS' brukere. Fortellingen er fortalt av en eldre kvinne som er aktiv i annet kristent arbeid:

(På) min første lystenning da fikk vi delt ut de hvite og svarte lysene. Da satt jeg i stillhet. Jeg kjente ingen. Så fikk vi beskjed om at vi kan velge lys. Jeg tenkte «jeg tar det svarte lyset». Så fikk vi de strimlene vi skulle forme rundt. Så tenkte jeg inne i meg «alt er bare møkk». Og jeg hadde ikke ord på noen ting. Vi satt i kapellet og jeg tente lyset og sa «Jesus, her har du all møkka mi. Alt jeg ikke har ord på, det er bare ekkelt og møkk». Så så jeg alle de andre lysene som kom rundt. Så tenkte jeg at jeg er ikke alene. Og for første gang så var jeg i et fellesskap og Jesus i midten. (...) Så var det ikke skammen, det var verdigheten jeg fikk høre om. Og det var døråpneren for meg å komme. Og det bærer jeg med meg.

Blant de informantene som spesifikt nevnte symbolhandlinger, var lystenning det liturgiske symbolet som fikk en utelukkende positiv omtale i materialet. Dette tyder på at symbolet oppleves å ha et spesifikt innhold, men at det samtidig er tilstrekkelig åpent for tolkning til at informantene selv kan legge sine egne erfaringer inn i handlingen.

Perlen

Et annet gjennomgående symbol hos KRS er perlen. Perlesymbolet har vært ledsaget av teksten: «I ditt mørke gir jeg deg skatter, på hemmelige steder skal du finne hvile», en bearbeidet versjon av en bibeltekst fra Jesaja 45:3a: «Jeg gir deg skatter som er skjult i mørket, og rikdommer gjemt på hemmelige steder». Perlesymbolet finnes som materiell størrelse i to former: som små perler med ulik farge og fasong til utdeling ved ulike liturgiske samlinger, og som store, hvite og glatte perler. Ved tiårsjubileet for KRS ble tre eksemplarer av den store perlen sendt til alle sogn i Den norske kirke. Da var de små perlene til utdeling allerede blitt en del av KRS' liturgiske praksis.¹⁸

I KRS' nåværende kveldsbønn er den direkte koblingen til bibelverset ikke uttalt. Her blir perlen heller brukt som et mer allment symbol, knyttet til brukernes opplevelse av verdighet eller mangel på verdighet:

L: Her er det merke som viser ditt verd.
Du kan velge deg en perle.
Den skal minne deg om at du er verdifull.
Du eier en verdighet.

---

¹⁸ Opplysningene er gitt i notat til evalueringsgruppen 14.12.2018.

Den er din og ingen kan ta den fra deg.
Vonde ting som skjer kan forstyrre og ødelegge.
Men du bærer alltid verdigheten med deg.
Perlen kan minne deg om det.

I KRS' pilegrimsvandring blir det å motta perlen knyttet til utsendelsesdelen:

Må veiene åpne seg for deg, min venn, og vinden blåse bak deg. Må solen skinne på ditt ansikt og regnet falle mildt på dine marker. Inntil vi møtes igjen. Må du hele tiden være i Guds hånd. Gå sommeren i møte, styrket og med mot og verdighet.
(Ta gjerne med deg en perle som tegn på din verdighet).

I Messe for verdighet i Oslo er perlen gjort til en del av bønnevandringen. I agenden til menigheten blir perlen forklart på denne måten:

I døpefonten ved Maria-skulpturen finnes perler. Om du vil, forsyn deg med en perle, som du kan ta med deg hjem, som et tegn på din verdighet.

Hvordan opplevde informantene så perlesymbolene? Perlen var for brukerinformantene et langt mer tvetydig symbol enn lyset. Flere hadde gode opplevelser. Disse informantene oppfattet at perlen var et symbol på deres verdighet. Flere av de kvinnelige informantene fortalte også at de laget smykker av perlene.

Mange hadde imidlertid et mer ambivalent forhold til perlen som symbol. En fortalte: «Verdighet er alltid verdifullt. Men akkurat det med perlen som sådan har ikke den helt store verdien for meg.» Her er det nettopp manglende sammenheng mellom liv og symbol som er mest fremtredende for informanten. For en annen informant blir denne sammenhengen derimot nettopp bekreftet, men med et destruktivt fortegn og som en symbolsk bekreftelse på hennes egen elendighet:

Jeg har egentlig aldri likt perler. Det er fordi jeg aldri har følt meg som en perle. Jeg kan liksom ikke se sammenligningen. Likheten mellom meg og en perle... Kanskje (det) at den ligger på havets bunn fordi det er der den tilhører. Ikke oppe for å skinne. Men på havets bunn og er lukket slik at alle slipper å se meg.

En annen sa:

Jeg fniser litt når perla skal frem for jeg tenker også at det er et kvinnespråk. Det er litt slemt sagt, men det er sant. Jeg synes verdighet er et plyndret ord. Jeg tenker mer ut ifra verdi. (...) Og det opplever jeg som vesensforskjell fra den verdighetstenkingen.

Den sterkeste kritikken av perlesymbolet (og mer generelt: KRS' bruk av liturgiske symboler) ble formulert av en informant som selv har teologisk kompetanse. Hun fortalte:

Jeg husker vi snakket om disse skjellene som åpner og lukker seg. Det er fordi skjellet er irritert at det begynner å kapsle inn sandkornet. Og så blir det til en perle. (...) Når man oppdager styrken i en sånn metafor, og så begynner man å si det som en påstand. Da er det noe som blir borte på veien. (...) KRS banaliserer visdomstekster.

Informanten etterspurte om den liturgiske bruken av perlen/Jesja-teksten og det teologisk-terapeutiske narrative «fra skam til verdighet» klarer å holde på enhver teksts og ethvert symbols åpenhet. Hvis dette ikke skjer, hevdet informanten, blir tekster og symboler «banale», fordi det flertydige og u-endelige ved dem forsvinner.

Perlesymbolens ambivalens reflekteres også i intervju med de ansatte. Leder fremhevet her perlens sentrale betydning i KRS' liturgiske repertoar. Hun knyttet perlen til skapelsesteologi og at Gud bekrefter alt som er skapt og blir skapt gjennom en prosess. Det er viktig at det ikke kun skal være rosa perler, men at perlene skal ha alle farger for slik å gjenspeile det mangfoldet som mennesker er. Leder var klar over tvetydigheten i perlesymboler og at ulike brukere har forskjellige erfaringer. I forbindelse med sitatsjekk ønsket leder å presisere (notat mottatt 19.12.2018):

I tillegg til å forholde seg til kirkens liturgiske praksis har også KRS fokusert på utvikling av meningsbærende symboler. Perlen er ett av disse. Symboler har den iboende kraft at de «har et overskudd av mening» eller er «mettet med ulikt innhold» som gjør at de tolkes ulikt fra person til person. Slik har perlesymboler mange muligheter, men også sin begrensning. Tolkningen av symbolene skjer derfor primært hos den enkelte som også må ha mulighet til å velge den tolkningen og det symbol som passer for seg. Denne åpenhet overfor den enkelte handler om respekt for den enkelte og er viktig for KRS å vektlegge. Samtidig har det vært viktig at symbolene blir ledsaget av tolkningsmuligheter som blir presentert gjennom tekster og introduksjoner i rammen av gudstjenestefellesskapet. Et eksempel på dette er følgende tekst brukt over tid i KRS om perlen: «Perlen minner om verdigheten fra Gud. Den blir aldri borte, men kan bli overskygget av vonde hendelser. Perlen er også historien om forvandling. Perlen vokser rundt det som volder smerte, som en beskyttelse og en hjelp til å leve.» Denne teksten synliggjør også det tvetydige i symbolet. Slik er det siden det er et symbol. Som redegjort over er det viktig med et åpent rom og mulighet for å velge selv. Vi er kjent med brukernes ulike oppfatninger av perlen og vil uttrykke det naturlige og legitime i nettopp det. Det er hele tiden behov for å videreutvikle symboler og liturgier. I KRS' korte historie har noe blitt utviklet. Det regionale samarbeid og Messe for verdighet gir også et tilfang av symboler og ny praksis.

Også blant de øvrige ansatte var det ulike syn på perlen. En av de ansatte uten teologisk skolering uttrykte frustrasjon over at perlen kan tolkes så ulikt, og delvis destruktivt eller kontraproduktivt. Kan ikke «teologene bli enig om hva perlen skal bety», spurte vedkommende. En annen ansatt trakk frem andre problematiske sider ved perlesymboler:

Hva er det med den perlen? Vi har hatt en faglig samtale om (den). Det er to forklaringer. Både at perlen ikke blir skadet og ligger fast og er omsluttet og

uknuselig. (Og) er et bilde på at perlen blir skapt av forurensing i skjellet. Det er noe som kapsles inn. Men at noe blir kapslet inn som er vondt høres ikke umiddelbart ut som verdighet. I USA er dignity-begrepet koblet til en konservativ høyreside. (...) Kanskje det kunne vært noe som i større grad kunne vært noe det var mer kraft i. Mer mørke og litt mer aggresjon. Faen heller! (...) Motstand. «Se på deg, du lever, du trodde aldri du skulle klare dette.» Og ikke bare for at vi skal komme ut av en vanskelig situasjon som et verdig offer! Jeg ser gudbilledhet mer enn «du er verdig».

Brukernes ambivalens gjenspeiles derfor i de ansattes syn på perlesymbolet. Det som står på spill i denne ambivalensen, er symbolenes flertydighet og dilemmaer knyttet til denne flertydigheten. I tillegg kommer, slik vi særlig ser i det siste sitatet, spørsmålet om perlesymboler makter å formidle den kraft og myndighet som ligger i å leve et liv som et voksent menneske med overgrepserfaringer («Faen heller!», «Se på deg, du lever, du trodde aldri du skulle klare det»), eller om perlesymbolet bidrar til å skape en fortelling som tar bort fokus på den utsattes egne krefter og evner.

5.4.4 Andre symbolhandlinger og liturgiske praksiser ved KRS

Det er viktig å understreke at selv om perlen og lystenning i dag er «tunge» symboler i KRS' liturgiske strategi, har KRS' nyskapende og erfaringsbaserte liturgiske praksiser også bestått av andre liturgiske elementer, praksiser og motiver. En brukerinformant som ellers var svært negativ til erfaringer ved KRS generelt, trakk frem nettopp liturgisk dans i en av KRS' gudstjenester som positivt. Håpstreet, hvor man henger biter av knust glass på et tre av stål, ble også nevnt av to informanter som et viktig liturgisk symbol. Håpstreet finnes også i Olavskirken på Modum Bad. En av informantene trakk frem at det er positivt å finne det der. KRS arrangerer også pilegrimsvandring for brukere. Et av de nyere tilskuddene er liturgisk bruk av Den stille hage ved Lovisenberg sykehus, hvor brukernes egne tekster knyttes til ulike steder og symboler som finnes i hagen.

KRS laget også en hustavle i 2012 som er oversatt til nynorsk, lulesamisk, nordsamisk og engelsk. Ingen av brukerinformantene refererte eksplisitt til denne teksten, men hustavlen var en del av liturgien under Messe for verdighet i Oslo i 2017.

5.4.5 Messe for verdighet

Et av de sentrale ritualene som er knyttet til KRS' virksomhet, er Messe for verdighet. Dette er et gudstjenestekonsept som er videreutviklet av KRS, og som i dag identifiseres med senteret. Navnet «Messe for verdighet» stammer fra Trondheim, hvor det ble brukt for første gang i en gudstjeneste som inneholdt elementer fra KRS' liturgiske praksis. I 2013 bearbeidet

KRS dette konseptet og igangsatte et arbeid for å etablere Messe for verdighet som en årlig temagudstjeneste i landets domkirker.¹⁹

Messe for verdighet feires i 2018 på mange steder i landet som en årlig temagudstjeneste. Det er en gudstjeneste rettet særlig mot mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser, men den har også et solidaritetsmoment. Messe for verdighet har hatt et stort gjennomslag i menigheter – særlig domkirkemenigheter – i Den norske kirke.²⁰ Liturgien for Messe for verdighet i Oslo finnes som vedlegg til denne rapporten. Hvordan Messe for verdighet ser ut i praksis, varierer geografisk. I den kvantitative spørreundersøkelsen svarte 20 % av respondentene at de på et tidspunkt hadde deltatt på Messe for verdighet, enten som medvirkende eller som vanlig deltaker. Dette er et høyt tall. At 20% av respondentene har deltatt på Messe for verdigheten – i konkurranse med alle andre temagudstjenester og øvrige gudstjenester - med eller annen form for deltagelse kan tolke som at arbeidet med å tematisere seksuelle krenkelser i en liturgisk form har falt «i god jord».

Et drivende element i Messe for verdighet er at messen ikke feires i et lukket og skjermert rom. Den feires i et offentlig kirkerom hvor alle er velkomne. Fortellingen om seksuelle overgrep er flyttet ut av et lukket rom og inn i et stort og offentlig rom. En ansatt beskrev den teologisk-terapeutiske rasjonalen bak denne forflytningen fra det lille til det store kirkerommet:

De (mennesker med overgrepserfaringer) har følt seg så uverdige i kirka. Det er denne skammen som er påført. «Hvis jeg bare hadde rømt», «hvis jeg bare hadde skreket», «hvis jeg bare ikke hadde blitt med på den festen». Kirka (...), de er for uverdige til å være der. Hvis du likevel er med, så tenner du lys og går opp til alteret. Dette er så mektig.

Den ansattes fortelling er en fortolkning av hvilken betydning KRS' liturgi kan ha når den praktiseres i et offentlig kirkerom. Ifølge den ansatte er kirkerommet et symbol på «det verdige», det vil si det som overgrepsutsatte har følt seg ekskludert fra på grunn av overgrepserfaringen. Ved at nettopp denne erfaringen bringes inn i det store og offentlige kirkerommets liturgiske midte, skjer det en forskyvning mellom rommet og forventningen til hva dette rommet kan inneholde. Når rommet brukes på en slik annerledes måte, utløses et diakonalt potensial ved kirkerommet som ikke er til stede når rommet kun brukes av dem som ikke setter spørsmålsteget ved sin eksistensielle rett til å bruke rommet. Når nettopp kirkerommet gjøres gjestfritt og åpent for mennesker som har opplevd at rommets symbolske

---

¹⁹ Opplysningen stammer fra notat til evalueringsgruppen, sendt 14.12.2018.

²⁰ Lokale særpreg er tatt opp i kapitlet om regionalisering.

kraft ekskluderer dem, blir kirkerommet et arkitektonisk, estetisk og kroppslig språk som kan bidra til å styrke menneskers egenverdi. Blant de brukerinformantene som snakket om Messe for verdighet, finnes stemmer som bekreftet den ansattes tolkning: å eksplisitt tematisere noe som har vært skambelagt i et samfunnsmessig anerkjent og prestisjetungt rom, tilfører en kvalitet til kirkens bidrag til bearbeidelse som sekulære aktører ikke kan oppnå. Fra en region hvor brukere selv leser egne tekster om erfaringer av seksuelle krenkelser som «stemmer» i Messe for verdighet, fortalte en:

Du står der ikke bare som representant for seg selv. Det er noe annet som holder deg oppe. Det er en funksjon du har. Og dermed kan du hente veldig mye kraft og næring fra akkurat det. Både i forhold til å være en stemme for de stemmeløse, men også fordi du kan hente kraft fra det å være der. Du har Gud bak deg i det du gjør.

Informanten viser her hvordan nettopp en liturgisk kontekst bidrar med en tilleggsdimensjon til en bearbeidelsesprosess. Den autoriteten som det å tale i en gudstjeneste representerer, brukes til å snu opp-ned på sosiale hierarkier av berettigelse og anseelse. Dette skjer når den som taler, er et menneske som ikke trodde seg i stand til eller velkommen til å tale. På denne måten bidrar Messe for verdighet med noe unikt både til bearbeidelsesprosessen, men også til Den norske kirkes mangfold av gudstjenestepraktiser. Andre informanter trakk frem den konstruktive spenningen mellom den liturgiske virksomheten på «det lille rommet» på KRS og domkirkenes/øvriges store rom:

Det er en annen kommunikasjon i Messe for verdighet. Det skal være en solidaritetsgudstjeneste hvor hele menigheten er med. Du blir løftet ut av det lille rommet eller senteret. Og menigheten blir bevisst på at dette er hele kirka sitt ansvar å rette opp i. I Messe for verdighet sier menigheten en syndsbejelse som går på at vi så, men vi så ikke. Dette med at vi gjorde ingenting, vi bare dyttet det bort. Det er sterkt for mange å høre at menigheten sier at vi har ikke hjulpet deg og støttet deg som vi skulle. Det gjør noe med skyldpakken mange drar på fordi de føler det er deres skyld. Det er få som opplever at overgriper tar skylda si og ber om tilgivelse, så det at menigheten da gjør det.

Denne informanten tolket forflytningen fra et lite til et stort rom som kirkens anerkjennelse av skyld i møte med seksuelle krenkelser. Men å forstå Messe for verdighet som menighetens skyldserkjennelse er et tveegget sverd, noe to andre informanter påpekte. De hadde deltatt på en Messe for verdighet hvor det var svært få folk til stede. Refleksjonen hos informantene i etterkant handlet både om at få fremmøtte innebærer at de utsatte som kommer, blir svært synlige. Men det handler også om at solidaritetsaspektet svekkes eller blir regelrett kontraproduktivt; en glissent besøkt Messe for verdighet blir en bekreftelse på at

menigheten/kirken ikke bryr seg. Dette aspektet viser hvor avgjørende lokalt engasjement og lokalt eierforhold til Messe for verdighet er.

To interessante funn angående Messe for verdighet peker på andre aspekter ved dette gudstjenestekonseptet. I den kvantitative spørreundersøkelsen var det anledning til å komme med egne kommentarer. I en slik kommentar peker en respondent på layouten på programmet for Messe for verdighet i Oslo.

Estetisk har de flere blindsoner som avslører mangel på godt faglig gangsyn. For eksempel er det grafiske materialet i (forbindelse med) Messe for verdighet preget av shabby-Chic (altså med assosiasjonsfelt til «hjemmekoselig»/privat sfære) og nærbilde av et barn, hvor fotografen tar oss med (altfor tett) inn i ansiktet på et sårbart barn; vi som møter materialet ser barnet altså med overgriperers blikk – grenseoverskridende nært og beskyttelsesløst. Til sammenligning vil dere se skarp kontrast til andre, sekulære ressursstres sentres grafiske og estetiske profil, og hvordan de også gjennom denne plattformen kommuniserer gode, trygge grenser.

Informanten problematiserer hvordan valg av estetisk profil står i forhold til temaet, og mener at dette trenger å gjennomtenkes på nytt.

Et annet overraskende og viktig funn er en fortelling fra en brukerinformant som kjente forrettende prest på Messe for verdighet fra kirkelig ungdomsarbeid da hun selv var 15–16 år gammel:

Jeg hadde en veldig uverdlig opplevelse da jeg var på leir. Han var da prest i XX bispedømme. Temaet var seksualitet og grensesetting. Jeg hadde en venninne som het XX. Vi hadde våre første seriøse kjærester. Og han sa at hvis vi fikk dårlig samvittighet etter at han hadde snakket (så kunne vi) komme og snakke med ham på kontoret og bekjenne. Vi snakket sammen og fant ut at vi hadde ikke holdt de grensene. (...) Hvis du berørte brystene, det var forlovelsesstadiet. Derfor kunne det være greit med en sånn BH-regel, ikke innenfor BH-en. Og trusekanten var det ikke snakk om en gang, liksom. Men det var noen grenser med undertøyet, og så skulle man si nei. Det var ikke så lurt å kysse, for da kunne man få lyst til mer. Vi skulle gå sammen (for å snakke med ham). Når vi kom til ham, så opplevde vi at han var veldig grenseoverskridende i forhold til hva han snakket om. Han gikk i detalj om hva som kunne skje, så han hadde en horny-talk (...). (Jeg) ble veldig sinna på ham, som både klarte å skape den tilliten, fikk oss til å komme å si noe som var veldig seriøst for vår del.

KRS kan selvsagt ikke lastes for hvilke kirkelig ansatte som forretter ved Messe for verdighet i landets domkirker og øvrige kirker. Men sitatet viser hvor innvevd en samtidig og etisk kirkelig respons på seksuelle krenkelser (som KRS) er i Den norske kirkes historiske (og dels samtidige) manglende evne til å føre og leve ut en klok samtale om seksualitet.

5.4.6 Liturgi ved KRS som erfaringsbasert og kontekstuell

KRS' liturgier er *erfaringsbaserte og kontekstuelle*. Det betyr at de er laget sammen med brukere ved KRS, og at de er blitt til med en bevisst tanke om at de skal brukes i denne konkrete settingen. Leder beskrev tilblielsesprosessen som en dialog med brukerne, en dialog som var både «formalisert» og «indirekte».²¹ KRS kan ses på som Den norske kirkes bidrag til en rituell, kristen fortolkning av erfaringer av seksuelle krenkelser.

Mange av brukerne satte pris på nettopp det kontekstuelle ved KRS' liturgier. En bruker fortalte at på KRS' liturgiske samlinger blir man – i motsetning til i høymessen – «sett som det mennesket man er», og at «gudstjenesten (har) en ramme som er så vid at til og med jeg kan få plass». En annen bruker beskrev opplevelsen av hva det betyr at liturgier ved KRS har vokst frem av erfaringer:

Det at ordene faktisk berører livet mitt og ikke bare er en teoretisk størrelse. Ikke misforstå, jeg har ingenting imot en søndagsgudstjeneste. Men det er viktig at ordene på ressurscenteret sier noe om det jeg har opplevd, og hvordan vi tenker.

Andre brukere trakk også frem fraværet av et fokus på synd og tilgivelse som en kontrast til Den norske kirkes ordinære liturgier. Med andre ord ble det erfaringsbaserte ved KRS' liturgier verdsatt av mange brukere, og opplevd som positivt og livgivende.

Kontekstualitet som premiss for KRS' liturgiske praksis er ikke udiskutabelt. Å ønske å arbeide kontekstuellt med liturgi reiser spørsmål som: Går det en rett linje fra erfaringer (som seksuelle overgrep) til hvordan liturgi skal utformes? Hvordan skal en liturgi utformes som er basert på «å gi det erfaringsbaserte stor plass» og la «kunnskap om konteksten (hvordan det er å være utsatt for overgrep) veie tungt», når kunnskapen om hva det betyr å være utsatt for overgrep, og tolkningen av erfaring er ulik fra person til person? Flere av informantene fra ulike informantgrupper tok uavhengig av hverandre opp disse spørsmålene. Blant ansatteinformanter fant vi en ambivalens til det kontekstuelle ved KRS' liturgier. Denne ambivalensen har flere nivåer, fra det ressursmessige til det teologiske. En ansatteinformant mente at KRS bruker for mye ressurser på Messe for verdighet (både i Oslo og regionalt), og at dette går på bekostning av forebygging. Informanten hevdet at man ikke kan ta for gitt at mennesker med en kristen tilhørighet opplever at gudstjeneste/liturgi er et meningsfullt språk i

---

²¹ I notat 14.12.2018 mottatt i forbindelse sitatsjekk ønsker leder å supplere: «Leder sier at prosessen med å utvikle liturgiske tekster og praksis er et eksempel på hvordan KRS gir det erfaringsbaserte stor plass og kunnskap om konteksten (hvordan det er å være utsatt for overgrep) veier tungt. Dette har blitt til i både formelle og uformelle fora som i liturgigrupper og i samtaler i forbindelse med liturgiske samlinger.»

møte med traumatiske hendelser, og at det derfor heller bør satses på enkeltsamtaler og gruppesamtaler. Andre ansatte var kritiske på faglig grunnlag, men kombinerte dette med en verdsettelse av KRS' liturgiske arbeid. I disse tilfellene handlet kritikken om å påpeke iboende faglige og etiske dilemmaer i kontekstuell bruk av liturgi. Bidrar det å skape særegne rom for overgrepssutsatte til å gjøre erfaringen mer annerledes enn den trenger å være? En ansatt spurte hvor det blir av den liturgiske tradisjonen i en liturgi som først og fremst skal ha en terapeutisk effekt. En annen ansatt reflekterte over om KRS' liturgiske praksis bidrar til å privilegere overgrepserfaringer tydelig høyere enn andre menneskelige erfaringer. Dette kan bidra til å holde mennesker fast i en offeridentitet. Informanten mente at KRS' liturgier er preget nettopp av en offerretorikk.

Jeg var hele tiden redd for at noe i verste fall kunne bli en forsterkning av traumer, og at en sånn offeridentitet ble opprettholdt. (...) At en vanlig gudstjeneste i lokalmenigheten kunne bli snakket om som om det var en maktdemonstrasjon og overgrep. Krenkelse var et ord som ble brukt forferdelig mye. Krenkende og krenkelse, at andres atferd var krenkende. Det mener jeg, at de (brukerne) måtte fått hjelp til å komme ut av dette.

Informanten mente at krenkelsesretorikken er noe KRS har gitt brukerne, og noe som brukerne gjør til sitt eget. En annen informant var kritisk til at KRS' liturgier har en «preferanse for en viss type estetikk», og mente at denne monopoliseringen fører til en ekskludering av brukere som ikke føler seg hjemme i dette.

Også brukerinformanter problematiserte det kontekstuelle ved KRS' liturgier. En pekte på at risikoen ved å skape partikulære fellesskap for overgrepssutsatte i praksis kan forsterke utenforskap og stigmaer.

Det er noe med at har man opplevd overgrep, så trenger man å få bekreftet at man hører til blant menneskene. Og ikke få høre at man skal lage spesialfellesskap. (...) Jeg er veldig usikker på det å ha egne gudstjenester for overgrepssutsatte. Jeg går ikke på dem (eksempelvis Messe for verdighet). Jeg mener at styrken av gudstjenestene er at vi samles på tvers. Å lage spesialgudstjenester for den eller den erfaringen kan lett være med på å stigmatisere. Jeg opplevde det som overdose av defineringer.

Andre informanter var mer opptatt av at innholdet i det som presenteres som «erfaringsnært», blir for snevert. En etterspurte andre symboler og temaer enn det som finnes i KRS' repertoar:

Hva med vekst? Hva med Virginia Woolf og Oprah Winfrey, hva med de som har sittet i konsentrasjonsleir eller gisler? Hvorfor snakker vi ikke om dem? Hvorfor sier vi ikke at vi er i slekt med dem? Hvorfor skal vi senke blikket og skamme oss i de pusete formingsøvelsene?

Denne informantens utsagn har to dimensjoner. For det første spør informanten hvorfor liturgier som hevder å være «erfaringsbaserte» med utgangspunkt i erfaring av seksuelle overgrep, ikke i større grad plasserer erfaringen inn i en kontekst av mennesker som har overlevd ulike traumer og ekstreme hendelser med politisk brodd (konsentrasjonsleir, rasisme og antisemittisme). For det andre spør informanten om ikke fokuset på skam paradoksalt nok kan bidra til å forsterke skam som noe som utsatte for seksuelle krenkelser blir fortalt av KRS at særlig angår dem, istedenfor å fokusere på skam som et allmennmenneskelig fenomen. En annen informant tenkte i de samme baner da hun problematiserte at KRS ikke har syndsbejennelser i sine liturgier.

I ressurscenterets liturgier skulle det ikke være syndsbejennelse, for «det var ikke min skyld». Overgrepsofferet skal ikke bli pålagt å bejenne noen synd. (Men) jeg har rett på å gjøre feil. Jeg har rett på å synde. Jeg har rett på å trække på andre. Jeg er ikke bare et offer. Å være menneske er å være begge deler.

En annen etterlyste at KRS' liturgier kunne romme mer kraft. Hun skulle ønske at man kunne lage en symbolhandling hvor man kaster brostein gjennom kirkevinduer. Da hun ble bedt om å utdype hva hun mente, svarte hun:

Kirkevinduene representerer samfunnet. Orden. De representerer kulturen. Denne kulturen har ikke beskyttet meg. Den har skapt veldig mange feige voksne. (Denne feigheten har) disse kirkevinduene gitt beskyttelse til. Den har laget en kultur der man er mer opptatt av å vippe sin egen lille sjel inn i himmelen enn å skape trygge oppvekstvilkår og høre hva barn sier. Det må vi ødelegge.

Andre informanter var mer direkte avvisende til symbolspråket overhodet. På spørsmål om symbolenes betydning ved KRS svarte en informant at «det hjalp meg ingenting. Det ble jeg bare provosert av. Man skulle lage ting. Jeg liker ikke når det blir for mye føleri». Flere brukere beskrev symbolhandlingene som «for søtt og pent» og «pusete». En mannlig bruker trakk frem at KRS' symboler er blitt til «i en kvinnelig kultur av kvinner og for kvinner. Og når det kommer mannsarbeid, har det ikke skjedd noe videreutvikling eller omforming». En annen informant sa at det er lenge siden hun opplevde KRS som et liturgisk kreativt miljø, og etterlyste mer refleksjon og videreutvikling av liturgien.

5.4.7 Oppsummering av KRS og liturgi

Brukerinformantene har i stor grad positive erfaringer med KRS' liturgiske nybrottsarbeid. KRS' liturgiske virksomhet har vært en pionervirksomhet som har forsøkt å arbeide frem liturgier som er genuint kontekstuelle. Brukerne har ulike erfaringer med dette: Noen verdsetter det partikulære, mens for andre blir dette en påminnelse og bekræftelse på utenforskap.

5.5 Brukernes vurdering av betydningen av miljøskapende arbeid ved KRS

5.5.1 Innledning

Miljøskapende arbeid i egne lokaler er en sentral del av KRS som møtested. Dette har vært gjort på ulikt vis opp gjennom årene. Våren 2018 er det eksempelvis middag og middagsbønn én gang i måneden. Dette fellesskapsbyggende arbeidet skjer innenfor en tydelig estetisk og gastronomisk ramme. Alle som har vært innom KRS' lokale, vil bli slått av stedets særegne estetiske profil. Deltakende observasjon ved KRS' samlinger (middag og kveldsgudstjeneste, pilegrimstur) bekrefter inntrykket av et sted som har en svært gjennomtenkt holdning til det materielle og estetiske. Mat servert ved KRS holder en høy standard, langt utover det som kan forventes ved offentlige institusjoner.

5.5.2 Stemmer fra det empiriske materialet

Hvordan beskrev og vurderte ansatte og brukerne den sosiale og estetiske dimensjonen ved KRS' miljøskapende arbeid? Blant ansatteinformanter finner vi en stor vektlegging av at de ulike elementene ved KRS skal spille sammen til en helhet: En gjennomtenkt estetisk profil, sosiale fellesskap og god mat skal gi en erfaring av verdighet. En ansatt sa:

En ting som har slått meg etter jeg kom hit, er hvor mange av disse menneskene som er ensomme. Både fordi de velger isolasjon, fordi det er måten de beskytter seg på, eller fordi de har blitt utstøtt av familien. Det å være med i fellesskap er for mange noe av det de ikke får tilgang til, så jeg tror (fellesskap) er så uendelig viktig. Fellesskapet deres er viktig og. Én ting er at de er utsatt av overgrep, men de sitter her rundt et måltid, og de spiser sammen. «Smak på den og den.» «Den var god.» «Er ikke det vakre blomster?» Mat er en normalitet. Det er ikke å invitere dem som klienter, men som medmennesker. Her har vi et fellesskap. Vi er like, og vi nyter å spise. Dette er noe de kan fortelle at de har fått. De trenger ikke si at «det var på ressurscenteret», men «jeg var på middag og da fikk jeg...». Så jeg tror det er med på å gi normalitet på noe som oppleves som både skummelt og vanskelig hvor de møter andre i samme situasjon. De blir ikke så skrøpelige.

Helheten av mat, estetikk og fellesskap blir en måte å operasjonalisere abstrakte ideer om likeverd, normalitet og verdighet på. Blant de ansatte finnes derfor en sterk forståelse av og et ønske om å bidra til denne helheten. De ansatte ønsker å videreføre KRS' vektlegging av å bygge gode fellesskap.

Et flertall av brukerne har gode opplevelser av den sosiale dimensjonen i KRS' egne lokaler. *Samtlige* brukere i det empiriske materialet trakk frem som positivt opplevelsen av å bli møtt av rom som så tydelig «er gjort i stand». KRS er «litt gjestebud», som «et hjem». Ulike brukere forteller:

(Det er) en annen inderlighet på KRS. Det var alltid utrolig god mat, de har brukt mye tid og ressurser (på det).

Det som er så sterkt at når vi kommer når det åpner klokka halv fem, så er lysene fremme og det er dekket på. Også på kjøkkenet står te og kaffe, masse frukt og nøtter og sjokolade. Det er utrolig sterkt. Og det er også utrolig sterkt på middagene. Da er det frivillige som lager. Når du kommer, har de dekket et fantastisk bord. For meg med all skammen og alt mørket... Så blir man tatt imot som om de dekker til fest.

Det var høyt under taket, og det var store gode rom og... ja, mye plass. Det var en stue med stort spisebord tilknyttet til kjøkken. Det var litt som å komme hjem til en stue. Litt sånn personlig. Litt sånn for seg selv.

Selv informanter som var svært kritiske til andre aspekter ved KRS' virksomhet, talte i varme ordelag om det materielle og estetiske aspektet. En sa: «Det var veldig hyggelig der. (...) Utrolig pent innredet, fikk virkelig godfølelse av å være der inne. Nystekte rundstykker. Så det var ikke bare dritt.»

Hva fylles den gode maten og den estetiske skjønnheten med? Flere av informantene trakk frem fellesskapet som skapes rundt bordet, og de tente stearinlysene som svært viktig.

Fellesskapet «gir verdighet til mitt liv», som en sa. Fellesskapet handler om å dele erfaringer. Disse erfaringene trenger ikke å verbaliseres:

Man trenger ikke kline alt ut. Når man er sammen med andre som har fortellinger som er «like» i gåseøyne, så har man en større forståelse i møte med hverandre. Det er fellesskapsfølelsen.

Når du kommer hit, føler du deg ikke alene. Vi som er brukere av stedet, kaller det en felles plattform. (...) Vi sitter ikke og snakker om hva vi har vært gjennom, men det er en samstemthet blant de som er her når vi snakker.

Du kommer med hele bagasjen. I andre sammenhenger i kirka og på retreat så er det så mye av meg selv jeg setter igjen på utsiden, (og) så går jeg inn som den glade og aktive. Gjør alt jeg skal gjøre. Da har jeg lagt meg selv bort. Men her kan jeg komme med hele meg i et fellesskap som er helt spesielt.

Det var imidlertid også kritiske røster til KRS' miljøarbeid, både blant ansatte og brukere. Ansattes kritiske refleksjoner rundt KRS' vektlegging av sosiale fellesskap handler både om prioritering av ressurser og om selve innholdet i de fellesskapene som skapes. Flere ansatte påpekte at de som benytter seg av KRS som møtested, i praksis er – tallmessig sett – få brukere. Det er lite nyrekruttering. De som kommer, har vært der lenge. Dette kan gi samlingene «litt menighetspreg», som en ansatt sa. Et annen kritisk innvending fra de ansatte handler om at vektlegging av sosiale fellesskap er svært tidkrevende. Det er viktig å understreke at informanten i utgangspunktet var positiv til KRS' matprofil, men pekte på dilemmaer ved denne arbeidsformen:

Mat er et tema her på denne jobben som jeg på ingen måte har noe negativt å si om. Men vi bruker faktisk en del tid på å lage mat og lage måltider. Enten det er avslutning for noen som skal slutte, eller bursdag eller konferanse (...). Lage mat, handle, det skal ordnes, det skal ryddes, det skal planlegges. Vi har for eksempel middag. Det er frivillig på mandag, men da skal jeg planlegge sammen med henne hva vi skal ha. Jeg skal handle inn òg. (...) Da er det omtrent en dag på å lage mat. En dag på å handle, og etterpå rydde.

En annen ansatt pekte på at i større organisasjoner kan man bestille mat fra et profesjonelt kjøkken, slik at de ansattes arbeidskapasitet ikke bindes opp i å handle, lage mat og rydde.

Også brukere pekte på det skape sosiale fellesskapets tvetydighet:

Det var noen ganger jeg opplevde at ting som utspilte seg i det miljøet, ikke ble godt håndtert. Det tror jeg var litt av grunnen til at jeg sluttet å komme. Det er krevende, fordi mange som kommer der, er i dårlige perioder.

Jeg tror nok at jeg noen ganger tenker at det skulle ha vært flere ressurser, at det skulle vært flere som jobbet der. Som hadde mer tid til å følge opp de som var der. Det tror jeg nok hadde gjort noe med hvordan det sosiale utviklet seg (...). (Når) miljøet i hovedsak blir preget av dem som egentlig har det ganske dårlig, så blir det også et annet sted å være enn om de hadde klart å legge til rette sånn at det var et miljø som var mer sammensatt.

Jeg opplevde (det) som veldig utfordrende å møte andre som har samme erfaringer. Det var ikke bare greit. (...) Jeg følte ofte det at mange gikk inn i en offerrolle. (...) Det var veldig skremmende å se at det fanget dem fullstendig. Så derfor så ble det naturlig for meg å kutte det ut. Når jeg var i det miljøet og gikk på gudstjeneste eller hva det var, så ble hele tiden det trigget, disse vonde tingene, så jeg måtte velge å kutte det ut.

Ulikt syn på det miljøskapende arbeidet ved KRS følger til en viss grad alder. Mens noen av de yngre brukerne uttrykte at de kun hadde brukt KRS for en kort periode, kom det frem at de eldre brukere hadde andre og til dels mer omfattende behov. De eldre brukerne syntes i større grad å stå utenfor skole og arbeidsliv. Det kan også se ut til at denne forskjellen har sammenheng med utdanning: Flere av de yngre brukerne har enten høyere utdanning eller er under utdanning.

5.5.3 Oppsummering av miljøskapende arbeid som metode for bearbeiding ved KRS

Fra referatene på brukermøtene ser vi at mange som deltok på disse møtene, ønsket mer aktivitet i KRS' egne lokaler i form av sosial aktivitet. Den positive vurderingen av miljøarbeidet blir bekreftet av våre resultater: Svært mange brukere hadde en positiv opplevelse av den estetiske, materielle og gastronomiske rammen for KRS' fellesskap. Dette opplevdes som en måte å praktisere verdighet på. Slik sett bekreftet brukerne de ansattes

ønsker om at KRS skal formidle verdighet og likeverd gjennom å utvise gjestfrihet og holde en høy standard på mat og estetikk.

Det er likevel ikke til å komme utenom at mange brukere også hadde tosidige erfaringer av det sosiale fellesskapet. Spennet i synet på hvorvidt partikulære eller allmenne fellesskap er best for overgrepssatte, går igjen i både materialet om liturgi og i synet på sosiale samlinger. Noen brukere verdsatte og fant trygghet i skjermede fellesskap hvor «alle deler en historie». Erfaringen tenkes da som en felles «plattform» som «alle» kan møtes på. Andre opplevde at slike fellesskap blir en tilleggsbelastning og en forsterkning av et sosialt og identitetsmessig utenforskap. En viktig del av bearbeidelsen blir derfor å ikke delta i slike fellesskap («jeg kuttet ut», «jeg sluttet å komme»). Innenfor den andre posisjonen forstås ikke overgrepserfaringen som en privilegert posisjon i forhold til andre aspekter ved et menneskes liv (eksempelvis utdannelsesnivå, sivil status og alder). Å leve med en overgrepserfaring forstås derfor ikke som noe som nødvendigvis binder mennesker sammen i en erfaring, men en erfaring hvis fortolkning formes av andre aspekter ved livet.

Dette synliggjør viktige problemstillinger i diakonalt arbeid: Hvordan være et møtested som tilbyr en «egen kontekst» for mennesker med en spesifikk erfaring, uten at denne erfaringen forutsettes å skulle overskygge andre egenskaper/identiteter? Hvordan forhindre at det å skape åpne rom for sårbarhet og «det å ha det dårlig» blir en bekreftelse nettopp på at mennesker som har vært utsatt for overgrep, har det dårlig? Fagligheten ved et «ressurscenter» handler ikke om å løse, men heller å erkjenne, reflektere og drøfte disse dilemmaene. Ut fra de sist beskrevne informantenes stemmer kan man spørre om ikke disse dilemmaene i for stor grad kan ha vært ikke-erkjent og uartikulert ved KRS. Det er også verd å merke seg at mange ansatte påpekte at KRS' miljøskapende arbeid er svært ressurskrevende, og – i praksis – når få mennesker. Dette betyr ikke at det ikke er viktig for dem som kommer, men at knappe ansatteressurser må vurderes opp mot ulike behov.

5.6 Annen oppfølging og bistand ved KRS

Flere av de intervjuede nevnte at de ansatte ved KRS har bistått dem på ulike konkrete måter. Mange fortalte om støtten de har fått til å gå tilbake til organisasjonen der overgrepet skjedde, og konfrontere enten overgriper eller organisasjonen. En fortalte hvordan en ansatt på KRS bisto i å konfrontere organisasjonen. Dette innebar at overgriperen mistet stillingen sin. For en annen betød støtten at de hadde møter med kirkelig overordnede og leverte skriftlige klager. En beskrev dette som en «enorm støtte». En annen bruker sa: «Det jeg tror jeg satte mest pris

på, var den juridiske tydeligheten. Dette med at det ikke er lov, og dette følges opp. Jeg visste at (navn) fulgte noen opp i rettssaker og konfrontasjoner.» For denne informanten betød dette at hun fikk hjelp til å snakke med familie og konfrontere ansvarlige voksne. En annen som også hadde fått hjelp til å konfrontere ansatte i menigheten der overgrepet skjedde, opplevde at den ansatte ved KRS sin kunnskap var avgjørende for oppgjøret med organisasjonen. Hun beskrev den ansatte slik: «Her har du en person som vet hva det dreier seg om.»

I flere av intervjuene kom det frem at de ansatte arbeider utradisjonelt og fleksibelt sammen med brukerne. Blant annet kom det frem at de ansatte har vært med på psykologtimer med brukere utenfor KRS. En bruker fikk hjelp til å opprette kontakt med hjelpeapparatet, mens en annen fikk hjelp til å opprette en ansvarsgruppe, som en av de ansatte satt i.

5.6.1 Oppsummering

Informantene er svært positive til den praktiske bistanden og oppfølgingen de har fått. De ansatte har hatt kompetanse både om overgrep og om kirken/de kristne organisasjonene. Denne kompetansen finnes ikke hos noen andre tiltak eller organisasjoner.

5.7 Vurderinger av den faglige kvaliteten ved KRS fra andre aktører på feltet

5.7.1 Innledning

Vi var også interessert i et blikk på den faglige kvaliteten ved KRS' bearbeidingskompetanse fra eksterne fagpersoner og interesseorganisasjoner. Åtte tiltak – DIXI, Reform, Støttesenter mot incest og seksuelle overgrep Oslo (SMISO), Utsatt mann, Nadheim, Pro Senteret, MiRA senteret og Oslo Krisesenter – ble kontaktet på e-post for å delta i et fokusgruppeintervju om erfaringer med samarbeidet med KRS. Fem tiltak svarte skriftlig. Ingen av dem hadde mulighet eller kunne prioritere å stille på et intervju. De fleste oppga at de hadde begrenset kontakt med KRS, og at det var få hos dem som hadde kjennskap til KRS og innholdet i deres tilbud. Et av tiltakene hadde hatt kontakt og samarbeidet med KRS om blant annet Messe for verdighet. Vi valgte deretter ut fire tiltak og foretok et telefonintervju med leder eller en erfaren medarbeider. Målet var å få en noe mer inngående forståelse av deres kontakt med KRS og deres vurdering av samarbeidet. De som ble intervjuet på telefon, var DIXI, Senter for seksuelt misbrukte menn, Reform og Støttesenter mot incest og seksuelle overgrep Oslo. Vi intervjuet også en psykolog hvis klienter var brukere ved KRS.

Alle de fire tiltakene mente i liten grad noe om KRS som arena for bearbeidning og har i liten grad kunnskap om hvordan KRS jobber. Imidlertid har de hatt noe samarbeid med KRS. De

hadde samarbeidet om Messe for verdighet, temakvelder, fagdager, deltakelse på internasjonale konferanser, utvikling av tilbud til menn og om Rød knapp-kampanjen.

Informantene som hadde samarbeidet med KRS, beskrev dette som godt og fruktbart og fremholdt at de ansatte ved KRS var gode, vennlige og pålitelige samarbeidspartnere. Særlig ble samarbeidet rundt menn utsatt for seksuelle overgrep trukket frem som viktig og positivt, da det ble fremhevet at det er viktig at det er flere tiltak som gir et tilbud til denne målgruppen. Bortsett fra én informant visste ikke informantene om konkrete brukere som hadde brukt deres tilbud samtidig som de brukte KRS, men de trodde at noen av brukerne ved deres tiltak også brukte KRS. Ingen opplevde at tilbudene konkurrerte. Blant annet ble det trukket frem at tilbud om måltider og «innomstikk» ved ressurscenteret ved KRS var viktig for flere i målgruppen.

Alle de intervjuede mente at KRS er et viktig tilbud. De trodde at brukerne har behov for å snakke om tro, noe deres tilbud ikke har tilbud om. Videre nevnte flere at seksuelle overgrep er tabu i hele samfunnet og kanskje enda mer i kirken, og at det derfor er viktig å ha en organisasjon som arbeider spesifikt med dette.

Vi har også hatt ett intervju med en fagperson som hadde samarbeidet med KRS over noen år. Han har hatt ulike roller knyttet til undervisning, veiledning og samarbeid om brukere. Denne fagpersonen er svært kritisk til den faglige kompetansen som KRS har for å arbeide med personer som har vært utsatt for traumer og seksuelle overgrep. Han opplever at de har vært lite lydhøre i sin kontakt med andre fagmiljøer som arbeider med samme problematikk. Videre er informanten kritisk til hvordan KRS er organisert med hensyn til hvilke ressurser de besitter for å kunne tilby bearbeiding. Etter hans mening er fagmiljøet for lite, og det er for lite organisatorisk støtte og strukturer rundt den faglige virksomheten. Informanten mener dette er svært bekymringsfullt med tanke på de etiske og faglige utfordringene knyttet til arbeidet. Blant annet er informanten kritisk hvordan KRS' klageråd var organisert, og generelt hvordan eierne fører faglig tilsyn med KRS. Dette arbeidet krever ifølge informanten en kontinuerlig faglig oppdatering og veiledning, noe KRS ikke synes å prioritere innenfor de rammene de har. Informanten sa videre at det hadde vært vanskelig å etablere en dialog knyttet til utviklingen av stedet og faglige perspektiver på arbeid med overgrepsutsatte.

5.7.2 Oppsummering

Ut fra svarene fra andre tiltak fremkommer det at mange har positive erfaringer med KRS. Disse samarbeider med KRS og opplever at KRS ikke konkurrerer med dem, men har noe

egget å komme med. Psykologen er imidlertid betydelig mer kritisk, og opplever at KRS er et for lite og for lukket fagmiljø til i praksis å kunne tilby faglig forsvarlig bearbeidelse av seksuelle overgrep. Denne informanten har opplevd KRS som lite lydhøre for kritikk og er skeptisk til at det ikke finnes noe eksternt faglig tilsyn med KRS utover biskopen.

5.8 Oppsummering og drøfting av KRS som sted for bearbeidning av seksuelle overgrep

Dette kapitlet har hatt som mål å besvare følgende hovedproblemstilling: *Hvordan vurderes den faglige kvaliteten på KRS' bearbeidingskompetanse?* Kapitlet har vært bygget på erfaringer med KRS som samtale- og møtested for bearbeidning av seksuelle overgrep, sett gjennom øynene til ansatte, brukere, kirkelig ansatte og ansatte i frivillige kristne organisasjoner (gjennom spørreskjemaet) samt øvrige aktører.

Samlet sett verdsetter brukerne KRS høyt som arena for bearbeidning av seksuelle overgrep. Funnene bekrefter at den unike kombinasjonen av tro og seksuelle overgrep, som ble fremsatt som KRS' spisskompetanse i kapitlet om organisasjon, er en kompetanse som er etterlyst og verdsatt.

Dette betyr imidlertid ikke at det er uproblematisk å skulle være et diakonalt tiltak for mennesker som har opplevd seksuelle overgrep. Å stå ved «den utsattes side»²² - slik KRS visjon uttrykker og samtidig bedrive en normativ religiøs praksis – som liturgi – er ikke en enkel balansegang. Kanskje det den utsatte trenger fra kirken er sammenfallende med KRS' liturgiske og symbolske språk. Eller kanskje det den utsatte trenger fra kirken, er et annet type språk enn det KRS har utviklet, som å knuse kirkevinduer eller å identifisere overgrepserfaringen med mer politiske offererfaringer, slik to brukerinformeranter beskriver det. Eller kanskje det den utsatte trenger, *er friheten til å forlate troen og gudsbildene*, som en tredje informant beskriver. Å finne en vei som et diakonalt tiltak mellom disse svært ulike behovene, er ikke lett. Ut fra stemmene til informantene kan det fremstå som viktig å erkjenne disse dilemmaene og adressere dem på en måte som kommuniserer med brukerne.

KRS har ikke lenger psykolog i staben. Det kan være gode grunner til dette. Funnene fra forrige kapittel knyttet til størrelse på stab kan peke i retning av at det å ha én psykolog i en stab er for lite for at vedkommende skal kunne oppleve faglig fornyelse og faglig fellesskap.

---

²² <http://www.kirkeligressurscenter.no/om-kirkelig-ressurscenter.html>

KRS' liturgiske praksiser blir i stor grad verdsatt. Ut fra funnene i denne evalueringen kan man si at noen av KRS' liturgiske praksiser har større appell hos noen brukere enn andre. I tillegg er metode et spørsmål for informantene: Erfaringsbaserte liturgier demokratiserer den liturgiske makten, men den vil – og kan – aldri bli helt utjevnet. Informantene setter ikke spørsmålstegn ved legitimiteten i denne makten, men ønsker at makten skal bli synlig og artikulert. Både spørsmålet om metode og hva som skal være innholdet i en kontekstuell liturgi for overgrepsutsatte, peker på større dilemmaer for kontekstuell liturgi. KRS skal selvsagt ikke lastes for at det finnes slike dilemmaer. Spørsmålet er heller hvordan slike dilemmaer blir håndtert på en liturgifaglig og sjelesørgerisk klok måte.

Lystening med voks får utelukkende positive vurderinger. Selv om mange brukere også har gode erfaringer av perlen og verdighetsretorikken, er perlen og fra-skam-verdighet-retorikken mer problematisert i materialet, både av ansatte og brukere. Perlen inngår også mer direkte enn lyset i den setningen som kan minne om et uuttalt motto for KRS' virksomhet, «Fra skam til verdighet». Disse ordene inngår ikke bare i liturgien, men også i KRS' øvrige tekstlige materiale, eksempelvis tittelen på boken «Fra skam til verdighet» produsert av KRS (2007). Man kan spørre om ikke dette henger sammen med en fortolkningsmessig kobling mellom en helende/terapeutisk prosess og en bibelsk/teologisk påstand om at alle mennesker er bærere av en «verdighet». Når en slik kobling legges til grunn, kan utfallet av en terapeutisk/eksistensiell prosess hos den enkelte låses til en normativ påstand om at den utsatte skal gå fra «skam til verdighet». Når dette «liturgifiseres» gjennom liturgiske praksiser, finnes det en risiko for at teologien brukes til å legitimere en slik normativitet. Dette kan gjøre at rommet for menneskelivets kompleksitet forsvinner. Å ta inn over seg en slik kompleksitet handler om å stille spørsmål om - som noen brukere gjør - skam og verdighet alltid må forstås som motsetninger. Finnes det ikke verdighet i skam? Blir ikke skammen «skammeliggjort» hvis den alltid skal fordrives til fordel for verdighet? Makter perlen som symbol å formidle utsattes egen kraft til å leve et liv, og egen motstand mot å bli krenket igjen? Eller blir perlen en tilbakevending til en passiviserende avhengighetsdiskurs hvor den utsatte bli fortalt av en hjelper at hun/han er verdig? Man kan spørre om KRS' liturgier i tilstrekkelig grad tilbyr sine brukere alternative narrativer om erfaringer enn dem som kan tolkes gjennom «skam til verdighet», og et gitt sett med symbolhandlinger. Aksept av dette narrative og disse symbolene fremstår som en forutsetning for at deltakelse skal fremstå som meningsfull. Så lenge KRS innehar en liturgisk og teologisk posisjon som Den norske kirkes fremste redskap for å fortolke vanskelige erfaringer med seksualitet og overgrep, kan man

spørre seg om ikke KRS med fordel kunne utvikle et liturgisk språk som er mer mangfoldig og slik kan fange inn mer av menneskelivets kompleksitet. Ut fra graden av problematisering av kontekstualitet som premiss for KRS' liturgier synes det som om det ikke i stor nok grad har blitt ført åpne samtaler ved KRS om den faglige og sjelesørgeriske veien fra «erfaring» til «liturgi».

KRS er Den norske kirkes spydspiss for liturgisk arbeid og faglig samtale om seksuelt krenkende atferd og hevder å arbeide kontekstuellet med liturgi og teologi med utgangspunkt i seksuelle krenkelser. Gitt KRS' posisjon kan man spørre om ikke KRS i større grad burde søke å inkludere et bredere spekter av erfaringer og måter å bearbeide disse på, liturgisk og teologisk. KRS bør søke å være ikke bare et sjelesørgerisk samtale- og møtested for erfaringer av overgrep, men også et faglig sted for å samtale om *hvordan man skal være* et møte- og samtalested for utsatte for seksuelle krenkelser. Dette metanivået synes avgjørende for at den kritikken som er reist av flere brukerinformanter, skal kunne møtes på en adekvat måte.

Siden oppstarten av KRS i 1996 til i dag har tilbudet til utsatte for seksuelle overgrep blitt utvidet, og det finnes i dag flere tilbud til denne gruppen. Det er derfor viktig å se nøye på hvilken rolle KRS skal ha i dag. Selv om det offentlige tilbudet til utsatte for seksuelle overgrep er bygget ut, betyr ikke det nødvendigvis at de som har vært utsatt for seksuelle overgrep, opplever at de har god nok tilgang på støttesamtaler, terapi eller andre tjenester. Spørsmålet er om og hvordan KRS i fremtiden skal fortsette å være en samtale- og møteplass for mennesker med en religiøs tilhørighet som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

Kapittel 6: Vurdering av den faglige kvaliteten på KRS' håndteringskompetanse

6.1 Innledning

Dette kapitlet omhandler den faglige kvaliteten på KRS' håndteringskompetanse, og besvarer hovedproblemstilling 2.2: *Hvordan vurderes den faglige kvaliteten på KRS' håndteringskompetanse?*

Oppbygging av håndteringskompetanse for overgrepssaker i kirkelige miljøer har en historie som strekker seg tilbake til før KRS ble opprettet. I 1995 nedsatte bispemøtet for Dnk et utvalg for å utarbeide retningslinjer for håndtering av anklager mot vigslede medarbeidere. Kontaktpersonordningen, som ble avviklet i 2018 (se nedenfor), ble etablert. Dette betyr at Den norske kirke siden 1996 har hatt retningslinjer og en struktur for håndtering av anklager om seksuelle overgrep rettet mot en av sine vigslede ansatte – og fra og med 2014 har dette også gjeldt frivillige. Også i 1996 anbefalte Norges Kristne Råd sine medlemskirker å utarbeide retningslinjer. I 2004 ble Samarbeidsrådet for overgrepsfeltet i Dnk etablert (SRO), og i 2007 ble det laget felles retningslinjer for de to arbeidsgiverlinjene i Dnk. I 2008 inngikk KA, Bispemøtet og Kirkemøtet den første felles avtalen. I mai 2018 ble kontaktpersonordningen lagt ned, og partene Kirkerådet, Bispemøtet, KA og KRS inngikk en avtale som la ansvaret for håndtering entydig på arbeidsgiver, med eventuell rådgivning fra KA. Det ble opprettet en veiledningsordning med et veiledningsteam for å følge opp og implementere ordningen.

KRS har siden opprettelsen vært en del av disse prosessene på ulikt vis. Det er viktig å understreke at KRS også har arbeidet økumenisk, og slik sett hatt et bredere fokus enn kun Den norske kirkes strukturer. I gjeldende langtidsplan for KRS (2017–2020) forstås håndteringskompetanse som at KRS vil

bidra til at kirker og kristne organisasjoner håndterer overgrepssaker på en slik måte at de overgrepsutsatte blir best mulig ivaretatt. Utvikle og besitte håndteringskompetanse som kirkelige enheter trenger for å stå i prosesser med mistanke og anklage om seksuell utnyttning og misbruk av makt og tillit fra medarbeidere i betroede posisjoner.

Siden 2008 har KRS' årsrapport inneholdt en egen kategori om veiledning på saker knyttet til håndtering, og det oppgis at man har hatt et ganske høyt antall saker/samtaler. Årsmeldingen for 2017 oppgir for eksempel veiledning til lokale håndteringsansvarlige i 20 saker gjennom 53 samtaler, dette i tillegg til veiledning til lokale utsatte. I den nye strukturen etablert i mai

2018 er rollen til KRS å *oppnevne veiledningspersonene* etter drøfting med de andre aktørene, å være *sekretariat* for veiledningsteamet og å være *faglig ressurs* for dette teamet.

Hvordan har ulike aktører erfart KRS' håndteringskompetanse, og hvordan bedømmer de den? Selv om avtalen som ble signert mai 2018, endrer KRS' rolle i retning av å være en ressurs for veiledningsteamet, er det likevel interessant å spørre hvordan KRS gjennom sin 22-årige historie har bidratt til ulike kirkers og kristne organisasjoners håndtering av seksuelle overgrep og krenkelser.

6.2 Kjennskap til KRS som håndteringsaktør – kvantitative funn

Spørreskjemaundersøkelsen gikk til kirkelig ansatte og ansatte i kristne frivillige organisasjoner (se tabeller i vedlegg 6). Dette er en gruppe som omfattet dem som i første linje fanger opp behov for å håndtere saker om seksuelle overgrep, og som har et ansvar for å delta i håndteringen av dem. I spørreskjemaundersøkelsen har vi blant annet analysert hvor utbredt det er å be om hjelp fra KRS til å håndtere seksuelt krenkende atferd. Utgangspunktet for kontakten med KRS vil for mange av respondentene være at de kjenner til tilfeller av seksuelt krenkende atferd – begått av kirkelig ansatte eller andre. I undersøkelsen regner vi også med at dette gjelder mange andre kirkelig ansatte enn dem som har kjennskap til og eventuelt har vært i kontakt med KRS. Av dem som deltok i undersøkelsen, svarte nesten 400 av de 1054 at de, fra sin jobbsammenheng, kjente til tilfeller av seksuelt krenkende atferd begått av kirkelig ansatte (se for øvrig tabell 12). Det utgjør mellom 35 og 40 % av respondentene. Det viser at selv om disse kanskje ikke kjenner til mange tilfeller, så er det likevel så mange som kjenner til minst ett tilfelle at seksuelt krenkende atferd begått av kirkelig ansatte ikke er et sjeldent fenomen. Det er likevel verd å ta forbehold om respondentenes representativitet for alle kirkelig ansatte som fikk forespørsel om å delta i undersøkelsen. Det kan tenkes at det er større sjanse for at ansatte som på en eller annen måte har hatt kontakt med slik atferd – og altså særlig med KRS – har hatt større tilbøyelighet til å svare enn de som ikke har vært i kontakt med problemet.

Når det gjelder dem som har kjennskap til problemet fra sin jobbsammenheng, – hva vet de om hvordan tilfellene har blitt behandlet? Her er vi særlig ute etter om, og i tilfelle hvordan, KRS har vært involvert. Blant dem som svarte, oppga vel halvparten at KRS hadde bistått (Tabell 13). Av de bistandstiltakene fra KRS som respondentene visste om, og som ble spesifisert i spørreskjemaet, var veiledning til arbeidsgiver det vanligste (se Tabell 14). I svært liten grad handlet det om hjelp til politianmeldelse. Hva denne fordelingen skyldes, er det

vanskelig å vite bare ut fra spørreskjemaundersøkelsen. Svarfordelingen speiler både hva KRS faktisk gjorde, og hva respondentene visste (og på undersøkelsestidspunktet husket).

Lokaliseringen av KRS og dets begrensede kapasitet gjør det rimelig å tro at våre respondenter ville kjenne til seksuelt krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte som ikke ble håndtert med hjelp fra KRS. Svarfordelingen i undersøkelsen viser at nesten halvparten av de aktuelle respondentene kjente til slike saker. Det var færre som kjente til seksuelt krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte der KRS ikke hadde vært involvert, enn som visste om handlinger der senteret hadde bistått (se Tabell 15). Respondentene ble også spurt om hvordan sakene der KRS ikke hadde vært involvert, ble håndtert. Den vanligste reaksjonen i disse tilfellene var politianmeldelse. Denne reaksjonsmåten utgjorde mellom en femdel og en firedel av svarene. To andre reaksjonsmåter nevnt av respondentene var at den anklagede ble innkalt til overordnet (17 %), og at vedkommende ble sagt opp (14 %). Flere detaljer er vist i Tabell 16. Sammenligner vi med svarfordelingen i Tabell 14, ser vi at politianmeldelse synes mer vanlig i saker der KRS ikke var involvert, enn i de tilfellene der senteret bisto.

Fra beretninger i media kjenner vi også til at mange seksuelt krenkende handlinger begås uten at det blir reagert. Det må vi også vente gjelder tilfeller der kirkelig ansatte har begått handlingen. Av de 390 som svarte på spørsmålet, oppga 89, altså vel 20 %, at de kjente til slike tilfeller (Tabell 17). Interessant nok var det en klart større del av respondentene fra Østlandet (vel 30 %) som visste om slike tilfeller enn blant respondentene fra Sørlandet (vel 10 %) – med det forbehold at det var relativt få personer fra Sørlandet som svarte på spørsmålet (N = 26).

Med den økende oppmerksomheten seksuelt krenkende atferd har fått i offentligheten, inkludert i media, kan vi kanskje tenke oss at det er sjans for at manglende reaksjoner var vanligere tidligere enn i de siste årene. Vi spurte hvor lenge det var siden hendelsene det ikke ble reagert på, fant sted. Tendensen i svarfordelingen bekreftet teorien (se tabell 18). Hovedtyngden av sakene skjedde for lenge siden; vel 40 % av tilfellene skjedde for mer enn ti år siden. Det er helt i samsvar med det vi ventet.

6.3 KRS som håndteringsaktør ifølge det kvalitative intervjumaterialet

Her følger materiale fra undersøkelsens intervjuer. Dette omfatter to informanter som har hatt erfaring med KRS som håndteringsaktør, og én informant som har hatt erfaring med og innsikt i KRS' håndteringsarbeid i kraft av sitt arbeid.

Informant A: Informanten er prest i en menighet i Den norske kirke på Østlandet. Presten opplevde at en frivillig voksenleder utviste grenseoverskridende seksuell atferd på en lederweekend. Presten var ikke selv vitne til episoden, men ble orientert om hendelsen av andre voksenledere. Presten hadde tidligere vært på kurs hos KRS og kjente lederen fra andre profesjonelle sammenhenger. Hun valgte da å ringe leder ved KRS fra leiren for å få veiledning i hvordan hun skulle håndtere situasjonen. Hendelsen resulterte i samtaler mellom den utsatte og voksenlederen hvor det ble gitt tydelig beskjed om at dette var uakseptabel oppførsel. Voksenlederen ble på et senere tidspunkt bedt om å slutte, da det i sjelesorgsamtaler fremkom flere anklager mot vedkommende. I etterkant ble grenseoverskridende seksuell atferd tatt inn i menighetens ledererklæring og tematisert i lederopplæringen. Informanten fortalte at hendelsen hadde vært en stor belastning for henne og menigheten, og at den var utslagsgivende for at hun valgte å bytte jobb i etterkant.

Informanten hadde en svært positiv erfaring av KRS i denne prosessen. Hun hadde mange samtaler med senteret underveis, og opplevde dem som profesjonelle og konstruktive. For henne representerte KRS «erfaring og kompetanse» som var uvurderlig for henne i den konkrete situasjonen og i den påfølgende oppfølgingen. Hun fortalte at KRS fulgte henne opp og var svært tilgjengelige for henvendelser. Informanten fortalte også at KRS innhentet juridisk kompetanse fra eget styre for å vurdere menighetens rolle og ansvar. På spørsmål om hvorfor informanten ikke gikk tjenestevei i den aktuelle situasjonen, fortalte informanten at i en situasjon hvor mye sto på spill, kontaktet hun dem hun anså som mest kompetente, og som raskest ville gi henne råd. Dette var KRS, ikke sogneprest og prost. Informanten hadde i etterkant fått kritikk for dette av overordnede, men fortalte i intervju at hun fortsatt sto for denne vurderingen. Ressurspersonen i det aktuelle bispedømmet var ikke involvert i den videre prosessen i menigheten. Dette tok informanten selvkritikk for, og KRS har i evalueringen av saken også påpekt at dette burde vært gjort.

Informant B: Den andre som ble intervjuet om KRS' håndteringskompetanse, har erfaring fra «den andre siden av bordet». Informanten er en mannlig prest som ikke har vært utsatt for seksuelle krenkelser, men som har blitt anklaget for seksuelt krenkende atferd. Anklagen er – slik vi forstår det – ikke fremsatt av en person som mente seg utsatt for seksuelt krenkende atferd, men av en annen prest på bakgrunn av informasjon gitt av en kvinne i en sjelesorgsamtale. Vi har valgt å inkludere denne informanten i det empiriske materialet fordi dette viser en anklaget persons erfaringer med KRS. Vi velger her å gjengi informantens

versjon av historien; fremstillingen bygger kun på hans opplysninger. Forholdet har verken resultert i dom, politianmeldelse eller oppsigelse, men i en tilsynssamtale hos biskopen.

Informanten var kritisk til at KRS overhodet ble involvert i saken, da relasjonen mellom ham og kvinnen, slik han beskrev det, var et langvarig kjæresteforhold mellom to voksne parter som ikke hadde sitt utspring i en jobbrelasjon eller en sjelesorgrelasjon. Informanten påpekte at forholdet ble avsluttet, og at kvinnen da tok kontakt med en prest med forespørsel om sjelesorgsamtale. Denne presten og den mannlige presten hadde vært i en langvarig arbeidskonflikt på et lite sted. Presten valgte da ifølge informanten å bryte taushetsplikten og involvere KRS og biskopen. Informanten mente at KRS ikke maktet å skille mellom frivillige seksuelle relasjoner mellom voksne mennesker som ikke er gift, og seksuelle relasjoner i en maktasymmetrisk relasjon hvor den ene partens integritet blir krenket. Informanten mente at dette viser en svakhet i KRS' faglige skjønn, og bidrar til å stakkarsliggjøre voksne kvinner. Han fremhevet videre at presters taushetsplikt uthules innenfra hvis KRS og biskopen i praksis aksepterer at denne brytes utover de rammer som loven setter (ved forvaltningslovens § 13 og straffelovens § 144). Informanten påpekte videre at KRS har manglet et nyansert språk for å skjelne mellom juss og etikk, det vil si mellom konflikter mellom voksne mennesker etter et samlivsbrudd og forhold som er rammet av loven eller yrkesetikken. Informanten mente at han i prosessen aldri fikk mulighet til å legge frem sin versjon av historien i møte med KRS, og at KRS opptrådte som et domstollignende organ uten at domstolens prosedyre for å lytte til begge parter ble overholdt. Informanten beskrev videre at saken har vært en stor belastning. Informanten opplyser at biskopen i samtaler i etterkant har bekreftet at saken ikke har handlet om asymmetri eller overgrep.

Informant C: Det er også foretatt intervju av en person som har fulgt KRS gjennom mange år og samarbeidet om både retningslinjer og strukturer for håndtering. Informanten mente at KRS ikke har anerkjent at også andre aktører både ønsker å ta og tar det ansvaret som arbeidsmiljøloven pålegger arbeidsgiver å ta, både med hensyn til håndtering og forebygging. Informanten nevnte særskilt at KRS har vært misfornøyd med at informantens organisasjon har hatt kurs om overgrep uten at KRS var invitert til å delta. Slike holdninger gjør at det kan fremstå som om KRS ser på og forstår seg selv som den institusjonen/organisasjonen i kirken som har monopol på kunnskap på dette feltet. Informanten har i kraft av sin stilling håndtert noen titalls overgrepssaker de siste 30 årene. Informanten mente at KRS har blandet sammen mange innfallsvinkler og utvist en manglende forståelse for de juridiske og spesielt de

arbeidsrettslige sidene ved overgrepfeltet. Dette har i informantens oppfatning gjort at KRS har bidratt til saksbehandlingsfeil og ytterligere uklarhet.

Vi presiserer at erfaringene til informant A og B i dette avsnittet er presentert for å utdype og illustrere dilemmaene og den krevende skjønnsutøvelsen som knytter seg til håndteringens ulike faser, og vi vet ikke noe om hvorvidt disse er representative for praksisen til KRS. Erfaringene og vurderingene til informant C representerer i større grad et helhetlig og bredt fundert perspektiv, men dette er også begrenset og basert på skjønn. Samtidig må dette innspillet vurderes som verdifullt, og det bør tillegges større vekt enn enkelterfaringer i en samlet vurdering.

6.4 KRS som håndteringsaktør, basert på spørreskjemaets åpne spørsmål

Som omtalt i metodekapitlet inneholdt spørreskjemaet også åpne spørsmål, der respondentene kunne formulere egne svar. Noen av svarene herfra rettet seg mot KRS som håndteringsaktør. En respondent uttalte usikkerhet om de ansatte (ved KRS) forstår «de juridiske og arbeidsrettslige grenser for hva som er mulig i en sak». En av respondentene mente å se «et uklart skille mellom sjelesørgerisk ivaretagelse av overgrepsutsatte og den formelle (evt. juridiske) oppfølgingen av saken og den anklagede for overgrepet».

Flere respondenter var opptatt av tvilstilfeller og muligheten for partisk/upartisk tilnærming til saker. Mye dreier seg om at en sak kan ha (minst) to sider. En respondent uttrykte det slik:

Ressurssenteret står noen ganger i fare for å bli så enøyd på den utsattes vegne at de ikke ser situasjonen helhetlig. Det er for så vidt ikke deres forpliktelse, men med sin store innflytelse og tillit må senteret også være svært bevisst på egen makt.

En annen kritiserte KRS for å være for overgrepfokusert, og mente «at det lukkar for ein samtale om gråsonetilfelle som ikkje handlar om overgrep, men om å vera preventivt ærleg på følelsar og skapa gode rutinar lenge før overgrep skjer». Tilsvarende viste en av respondentene til et tilfelle der ungdommer hadde sex på en leir, sex som synes å ha vært frivillig fra begge parters side, og der KRS, ifølge respondenten, «lente seg på at historien viser at guttene er overgriperne», og ikke var mottakelig for forsøk på nyansering.

Et forhold som flere respondenter nevnte, er at KRS ikke synes å være nok opptatt av personer som med urette blir anklaget for overgrep – «overgrep den andre veien». Det er særlig én type slike situasjoner eller anklager som blir nevnt, nemlig der «en varsling blir brukt som et maktmiddel mot andre uten at noe overgrep har blitt begått», situasjoner der personer «har benyttet senteret for å ramme ansatte i kirken». Det kan være vanskelig for

KRS å håndtere slike situasjoner; det viktige er at senteret ikke må «bli del av en hevnaksjon for å ramme kirkelig medarbeidere».

6.5 Oppsummering og overgangen til den nye veiledningsordningen

Dette kapitlet frembringer kunnskap om KRS som viser frem utfordringer og dilemmaer. Informant A har utelukkende positive erfaringer med KRS. KRS bidro helt konkret til å håndtere en episode av seksuelt krenkende atferd innenfor rammen av Den norske kirkes virksomhet, på en etisk betryggende måte. KRS utviste en tilgjengelighet utover det man kan forvente av en profesjonell instans (tok telefonen i helgen), og stilte opp for informanten i menighetens videre arbeid med å styrke oppmerksomheten rundt seksuelle krenkelser (innarbeidet tema i ledererklæring og lederkurs). Informanten tenkte praktisk da hun i den konkrete situasjonen skulle vurdere hvem hun skulle ta kontakt med: KRS eller gå tjenestevei. Informanten erkjenner at hun ikke gikk tjenestevei i den aktuelle situasjonen (og har fått kritikk for dette i etterkant). Valget hennes fremstår som forståelig, gitt situasjonens prekære karakter.

I kontrast til dette står perspektivene fra informant C. Han var kritisk til at KRS' håndtering historisk sett har operert utenfor formell tjenestevei, og påpekte at dette kan skape og skaper utydelige ansvarlinjer og saksbehandlingsfeil, samtidig som det underkommuniserer det juridiske ansvaret arbeidsgiver har i slike saker. Selv om denne informanten også fullt ut anerkjente KRS' viktige rolle historisk sett, mente han at tiden nå er inne for at den formelle arbeidsgiverstrukturen i Den norske kirke må kunne forutsettes å ta ansvar for håndtering av seksuelt krenkende atferd, noe den nye avtalen må sies å ta høyde for. Disse to informantenes erfaringer med KRS peker i ulik retning.

Når det gjelder informant B, er det, kun basert på denne informantens historie, vanskelig å trekke konklusjoner om KRS' rolle i møte med en mann som blir mistenkt for seksuelt krenkende atferd. Slik historien fremstår i denne personens versjon, kan det stilles spørsmål ved om KRS i dette konkrete tilfellet har maktet å skjelne tilstrekkelig mellom konfliktfylte relasjoner mellom voksne mennesker, og relasjoner hvor det finnes en asymmetri og ufrivillighet som gjør at relasjonen rammes av loven eller av etiske grenser som følger av aktørens profesjonelle roller. Denne forskjellen handler om å skille mellom seksualetikk, profesjonsetikk og juss. Fortellingen løfter frem noen viktige dilemmaer. Gitt KRS' tunge symbolske rolle synes det viktig å forvalte denne skjønnsutøvelsen på en måte som gjør at uheldige konsekvenser unngås, samtidig som vernet av de utsatte ivaretas.

Dilemmaene omkring juss, omsorg og vern av utsatte i håndtering har fulgt arbeidet på dette feltet så lenge KRS har eksistert. I intervjuene med styret er dette blitt fremhevet. De pekte på den nye veiledningsordningen, som avløste den tidligere kontaktpersonordningen. Styret vektlegger klarlegging av arbeidsgiveransvaret, og viktigheten av at gruppen frivillige er inkludert i den avtalte strukturen: «Vi sier eksplisitt at det er arbeidsgiveransvar å ta hensyn til den utsatte i håndtering av situasjoner. Også overfor frivillige.» Nåværende styreleder sa i intervju: «Dette handler om ordsetting – vi må definere misbruk som en konflikt. Man behandler seg ikke ut av en konflikt. Den løses ved bruk av rettsregler for å sette ting på plass. Du kan ikke behandle deg ut av en situasjon som krever at man setter navn på ting og fordeler skyld. Da må man først definere det som en konflikt for å bruke de riktige redskapene.»

Endringen som oppstår som en følge av avtalen inngått i mai 2018, oppfattes av partene som en styrking av arbeidet for utsatte, og det er grunn til å tro at arbeidsoppgavene for KRS kan endres som følge av avtalen, på den måten at det kan bli mindre direkte håndteringsvirksomhet. I stedet vil KRS' ressurser i tillegg stå til tjeneste for veiledningsteamet med faglig kompetanse og sekretariatsfunksjoner.

Kapittel 7: Vurdering av den faglige kvaliteten på KRS' forebyggingskompetanse

7.1 Innledning

Dette kapitlet tar for seg KRS som et nasjonalt kompetansesenter for forebygging av seksuelle krenkelser. Det besvarer hovedproblemstilling 2.3: *Hvordan vurderes den faglige kvaliteten på KRS' forebyggingskompetanse?*

I dette kapitlet er vi interessert i å undersøke hvordan denne dimensjonen ved KRS' arbeid ser ut, sett fra KRS' ledelse og dem som mottar bistand fra KRS. Det empiriske materialet som ligger til grunn for dette kapitlet, er individuelle og fokusgruppe-intervjuer med styremedlemmer, leder, samarbeidspartnere og en spørreundersøkelse til ansatte i Den norske kirke og andre kirker og organisasjoner.

7.2 Styremedlemmer og ansatte om KRS og forebyggingskompetanse

I kapitlet om organisering fant vi i årsmeldinger og i intervju med styremedlemmer en bevisst dreining mot at KRS skal gå fra å være samtale- og møtested til å bli et kompetansesenter for forebygging: «For lenge var Ressurssenteret en møteplass for mange som hadde kommet til ressursenteret og blitt godt mottatt, og så forble de der». Styret har staket ut en retning for senteret hvor utviklingen skisseres slik av styreleder:

Fra et samtalesenter for utsatte har vi i styret fått til en organisasjon som støtter og øker kompetansen utad i det offentlige rom og til de kirkene vi er satt til å arbeide med. Viktig at det blir et ressursenter i ordets rette forstand, hvor menighetene og kirkesamfunnene kan hente ressurser for arbeidet de skal gjøre. Det er nok den største forskjellen mellom begynnelsen og nå.

Flere av styremedlemmene synes å ha et sentralt mål: at kirkesamfunnene og organisasjonene gir overgrepstematikken såpass mye oppmerksomhet at det blir utarbeidet formelle retningslinjer for å komme til rette med problemet, og at det skjer en kontinuerlig forebygging: «Målet er å unngå slike saker så langt det er mulig. Det er langt nede på agendaen i kirkesamfunnene. Regler må på plass.» Målet er altså nulltoleranse for vold og overgrep, og at antall saker skal reduseres mest mulig: «Vi vil skape trygge rom for den oppvoksende slekt.» Dette er en form for institusjonalisering:

Ved oppstarten var det veldig lite kunnskap i alle miljøer om hvordan seksuelle overgrep forekom i kirken. Nå er dette en mer erkjent og reell problemstilling som flere miljøer arbeider med. Tidligere ble det hysjet ned, folk sluttet og forsvant i stillhet. Slik løste man det. Det var ikke smertefritt å si at dette skal opp i dagen, ryddig, og si 'vi skal ta ansvar'.

KRS har virkeliggjort styrets visjon vedrørende forebygging på mange og ulike vis. Mye dette er knytte til trosopplæringsreformen. Eksempler er som følger

- 2008 – Ressursheftet *Hva kan vi gjøre for barna*
- 2009 – Samarbeidsprosjekt med Det teologiske fakultet, UiO, for å utvikle og gjennomføre et etterutdanningskurs (10 stp.), ”Grenser, kjønn og dømmekraft”, for kirkelig ansatte som jobber med barne- og ungdomsarbeid
- 2010 – boken *Grenser som skaper*
- 2013 – boken *Trygge rom*
- 2014 – «Sunt og sant om seksualitet og rus» – lansering og seminar på Trosopplæringskonferansen
- 2015 – «Sunt og sant om seksualitet og rus» – nettside/opplegg
- 2016 – *Kirkens samtaler med barn og unge*, hefte
- 2017 prosjektmidler fra trosopplæringsreformen for å bistå kirken og organisasjonene i å be om politiattest av frivillige.
- 2018 – Tryggere trosopplæring med politiattest og egenerklæring (bl.a. inkl. produksjon av film)
- 2019 – kurspakke om seksualitet for unge ledere

Ifølge styremedlemmene som er intervjuet, brukes de ansatte ved KRS i rådgivning og konsultasjon, og roses for samarbeidsvilje og evne til formidling av kunnskap og relevant informasjon. Intervjuede styremedlemmer som representerer organisasjonene, roste KRS for arbeidet med å forebygge; «nå har de fleste (organisasjonene) en handlingsplan og beredskap hvis det skjer noe». Dette inntrykket bekreftes av intervjuer med de ansatte: En ansatt oppgir å bli mye brukt i foredragssammenheng. Et noe overraskende funn er at ansatte ved KRS også har kurs for andre aktører, som ANSA, Norges Jeger- og Fiskerforbund og Senterungdommen.

En hovedsatsning i forebyggingen har vært arbeidet inn mot de ulike delene og nivåene i Den norske kirke, med omfattende tilstedeværelse ved Kirkemøtet, Ungdommens kirkemøte og så videre. Dette har også omfattet tilstedeværelse på stevner, leirer med mer. Funn i denne studien tyder på at det er ønske om mer av dette fra målgruppene.

7.3 Samarbeidspartnere om KRS som kompetansesenter

For å etablere kunnskap om forholdet mellom KRS og dem som KRS ønsker å være kompetansesenter for, har vi benyttet oss av både kvalitative og kvantitative metoder. Den

kvalitative metoden består av et fokusgruppeintervju og et individuelt intervju med representanter fra kirker og frivillige kristne organisasjoner og en diakonal helseorganisasjon som har mottatt bistand fra KRS for å utarbeide retningslinjer, og som har vært deltakere på kurs. Den kvantitative metoden består av et spørreskjema til kirkelig ansatte i Den norske kirke og andre kirkesamfunn, samt prester i én diakonal og flere frivillige organisasjoner. Detaljene ved metoden er beskrevet i metodedelene.

Et hovedspørsmål i spørreundersøkelsen var hvorvidt KRS er kjent blant ansatte i kirkesamfunn og organisasjoner. Spørsmålet vi stilte, var om respondentene hadde hørt om senteret. Svarfordelingen er vist i vedlegg 6, tabell 5. Svaret viste at bare 10 % av respondentene ikke hadde hørt om KRS. Generelt kan vi tenke oss at siden følgebrevet til respondentene gjorde det klart at undersøkelsen de ble bedt om å delta i, handlet om KRS, har det ført til at mange som ikke kjente til senteret, ikke svarte i undersøkelsen. Fordelt på kjønn viser det seg at det var en større del av de kvinnelige enn av de mannlige respondentene som hadde kjennskap til KRS. Annet var ikke å vente siden KRS' arbeid primært angår problemer kvinner opplever, og slik sett handler om hjelp til kvinner.

Av dem som hadde kjennskap til senteret, oppga mer enn halvparten at de først hadde fått kjennskap til KRS på jobben. Deretter kommer omtale i media og menigheten/kirken som primære kilde. Mange svarte også at de fikk kjennskap til KRS i utdanningen, enten det skjedde formelt gjennom utdanningsinstitusjonen og undervisningsopplegget eller mer uformelt. Stort sett handlet det om de teologiske fakultetene (primært) og Diakonhjemmet Høgskole (sekundært). Mer detaljert er svarfordelingen vist i tabell 6. En nærmere undersøkelse av svarfordelingen etter kjønn viser at betydningen av ulike informasjonskanaler var forskjellig for kvinnelige og mannlige respondenter. Mens en klart større del av kvinnene oppga studiet som kilde til første kjennskap til KRS (20 % mot 11 %), var det omvendte tilfelle når det gjaldt medias betydning (10 % for kvinner mot 18 % for menn).

7.3.1 Hva besto kjennskapet til KRS i, og hvordan ble dette vurdert av informantene?

I dette underkapitlet tar vi for oss hva kontakten og kjennskapet KRS besto i, og hvordan dette ble vurdert av respondentene.

7.3.2 Kurs, råd og veiledning

Svarfordelingen (tabell 8) viser at nær tre firedeler av de aktuelle respondentene hadde vært på kurs (den førstnevnte formen for kontakt), mens en langt mindre del (under en firedel) hadde hatt direkte kontakt med senteret på andre måter blant de tre alternativene de ble

presentert for i spørreskjemaet (se vedlegg 4). Nærmere analyse av svarfordelingen viste også at en større del av de kvinnelige respondentene enn av de mannlige hadde vært på kurs i regi av KRS. Det var å vente av tilsvarende grunn som at en større del av de kvinnelige enn de mannlige respondentene hadde hørt om senteret. Inkludert i spørreskjemaet var også et spørsmål om hvordan de respondentene som hadde vært i kontakt med KRS for å få hjelp i form av råd, veiledning eller på annen måte, syntes hjelpen hadde vært. Av hele utvalget på 1054 personer svarte 361 at de hadde vært i direkte kontakt med KRS (tabell 7). Av disse bidro 327 personer med sin vurdering. Av de 327 uttrykte mer enn 85 % at de var godt eller svært godt fornøyd med råd og veiledning (tabell 19). Det er gode tall for KRS.

Vi kjenner ikke detaljene i hvordan informantene som hadde vært på kurs hos KRS, vurderer den faglige kvaliteten på dette. Derfor har vi gjennomført to intervjuer med til sammen fire personer som har hatt en relasjon til KRS som kompetansessted for arbeid mot å forhindre seksuelle overgrep i kirkelige miljøer i Norge. Samarbeidet besto i å delta på kurs i regi av KRS, av at ansatte ved KRS har vært brukt som foredragsholdere på kurs i regi av egen organisasjon, av å få hjelp til å utarbeide retningslinjer for håndtering av seksuelle krenkelser og holdningsskapende arbeid for forebygging, samt av å ha samarbeidet med KRS om tenkning rundt arbeidsgiveransvar.

Alle disse informantene hadde positive erfaringer med kontakten med KRS. De som har brukt KRS som undervisere på sine kurs, omtalte sin organisasjon som «strålende fornøyd» med KRS. KRS har «høy troverdighet». To av informantene tilhørte kristne frivillige organisasjoner som har hatt bistand fra KRS til å utarbeide retningslinjer, én tilhørte et kirkesamfunn utenfor Den norske kirke som har mottatt tilsvarende bistand, mens den siste tilhørte en profesjonell helseorganisasjon med diakonal forankring. En informant beskrev kontakten som å «gi oss en innføring i problematikken og hvordan vi burde jobbe videre». Denne informanten opplevde at samlinger i regi av KRS hadde vært svært positive: «På en vennlig og god måte har (KRS) gått inn i temaet, tatt inn humor så det ikke blir for tungt og trist.» Høy faglighet og pedagogiske grep hadde for denne informanten gjort at tematikken ikke ble for tung. Andre var også svært positive, og ga uttrykk for at KRS hadde et rykte for å være «faglig dyktige og imøtekommende». En av disse informantene beskrev grensen mellom frivillige og ansatte som ofte flytende – «en frivillig for oss er ofte en ansatt i kirken» – og mente at dette gjorde at arbeidsrettslige forhold fort ville gjøre seg gjeldende. En av informantene pekte på viktigheten av at KRS er selvstendig i møte med kirkebyråkratiet. Informantene nevnte også tekstmaterialet fra KRS, som boken *Trygge rom*, som relevant for

dem. Dette er materiale de har brukt i sine sammenhenger. Blant informantene fantes også noen med et teologisk ståsted som dogmatisk og kirkepolitisk sett ligger et stykke unna Den norske kirke. Også disse har opplevd KRS som en god samarbeidspartner som de har kalibrert seg opp mot.

De fire informantene ga uttrykk for at KRS har spilt en viktig rolle i å bistå kirkelige og frivillige aktører i å utarbeide retningslinjer for forebygging. Informantene hadde en svært positiv opplevelse av samarbeidet med KRS. Det er viktig å understreke og berømme at KRS har lyktes i å nå ut og skape troverdighet i møte med kirker med et annet teologisk ståsted enn dem selv.

7.3.3 Nyttien av det publiserte materialet fra KRS

Vi var også interessert i å vite hvor mange av dem som kjente til KRS, som hadde gjort bruk av materiell utviklet av senteret. Tabell 9 viser at vel 40 % av dem som svarte på spørsmålet, oppga at de hadde brukt slikt materiell. Det betyr at en stor del av dem som hadde hørt om KRS, også hadde dratt nytte av det gjennom å gjøre bruk av materiell som senteret har stått bak. De som hadde gjort bruk av materialet, – hvor stor nytte syntes de at de hadde hatt av det? Mer enn halvparten av respondentene svarte at de hadde hatt stor eller svært stor nytte av materialet de hadde brukt, mens under fem prosent syntes de hadde hatt liten eller svært liten nytte av materialet. At hele 40 % oppga å ha hatt middels nytte av materialet fra KRS, viser at det er store muligheter for forbedringer og trolig bedre tilpasning til respondentenes behov (se ellers tabell 10).

7.3.4 Vurdering av KRS' betydning for kirken

Spørreskjemaet omfattet også til slutt åpne spørsmål, altså spørsmål som fordret tekstsvare. De åpne «spørsmålene» eller oppgavene på slutten av skjemaet som var knyttet til betydningen av KRS for kirken, var følgende:

1. Hvilken betydning har det for kirken i Norge, dvs. kirkesamfunnene og organisasjonene, at Ressurssenteret finnes?
2. Skriv her det du synes vi trenger å vite for å kunne evaluere Ressurssenteret på en god måte, men som vi ikke har stilt spørsmål om.

Rent metodisk er svarene på disse spørsmålene behandlet kvalitativt, det vil si i rapporteringen av svarene er vekten først og fremst lagt på å få frem spennvidden i svarene, og ikke hvor mange som svarer det ene eller det andre. Målet er å gi KRS et oversyn over

måter respondentene tenker på om senteret og deres vurderinger ut fra tenkemåten, med håp om at dette kan være til nytte for senteret i det videre arbeidet.

Hva betyr det for kirken i Norge at KRS finnes?

Innledningsvis passer det med et sitat fra en av respondentene. Sitatet sammenfatter innholdet i mange av svarene på dette spørsmålet.

Det er veldig viktig at kirkens ansatte og frivillige kan søke råd og veiledning med noen som de føler er nær, og som har forståelse og kjennskap til kirken og kirkens liv, slik at de råd og den rådgivning som gis er relevant for de spesifikke forhold.

Kunnskapen om at KRS finnes, og det arbeidet senteret gjør i kirken, bidrar til å bevisstgjøre medarbeiderne om at trakassering og overgrep også foregår i kirken, og at det er noe som de kirkelige medarbeiderne må være åpne for å møte i kontakten med mennesker. KRS' tilbud om kursing, oppfølging og veiledning gir kirkelige medarbeidere større trygghet i møte med problematikken, et område som det fortsatt delvis er tabu å snakke om. Dessuten er senteret et sted å vise utsatte til.

Respondenter svarer at KRS har bidratt til å skjerpe holdninger og rutiner hos medarbeiderne i kirken når det gjelder overgrep. Før senteret ble etablert, var det lite fokus på kirkens ansvar, medarbeiderne hadde liten oppmerksomhet på trakassering og overgrep og i liten grad et relevant språk for det. Problemet var også i liten grad teologisk bearbeidet. Slik sett har KRS' arbeid med å utvikle liturgiske former og praktisk kirkelig materiale vært viktig.

På et litt mer overordnet plan har KRS' eksistens og arbeidet det har gjort i kirken, hatt betydning for kirkens integritet og troverdighet i samfunnet.

Men respondenter er også opptatt av at KRS driver oppsøkende arbeid rundt om i hele landet, slik at det ikke bare blir «et av mange 'Oslo-prosjekt'». Særlig for kirkelige medarbeidere i deler av landet som befinner seg langt unna kompetente fagmiljøer, er det viktig å få kursing og annen opplæring, og å få hjelp til å håndtere vanskelige situasjoner.

Det finnes også respondenter som setter spørsmålstegn ved i hvor stor grad KRS' medarbeidere er faglig oppdatert. Det området som spesielt trekkes frem, er kunnskap om vold og traumer, slik den kommer til uttrykk i materiale som sendes ut til menighetene. Det blir også stilt spørsmål om hva slags teologi som ligger bak de oppleggene KRS bruker.

Utdypende spørsmål, kommentarer til og vurderinger av KRS

Det siste respondentene ble bedt om å gjøre i spørreskjemaet, var følgende: «Skriv her det du synes vi trenger å vite for å kunne evaluere Ressurscenteret på en god måte, men som vi ikke har stilt spørsmål om.» Ikke alle svarene var knyttet til KRS' rolle i forebygging. Noen av svarene har eksempelvis handlet om forhold som kunne blitt plassert under kapitlet om KRS som sted for bearbeiding. Vi har likevel valgt å plassere dem her fordi dette materialet er fremkommet i en samlet kunnskapsinnsamling.

Informantene har tolket oppgaven ulikt, noe svarene er tydelige tegn på. Nedenfor har vi gruppert dem tematisk. Svarene vi har forsøkt å gruppere, lar seg ikke nødvendigvis plassere under ett enkelt tema, noe som henger sammen med at temaene delvis overlapper hverandre.

Målgruppe

Svarene dreier seg både om at det i dag er uklart hvem KRS har som sin primærmålgruppe, og de dreier seg om mulig endring av tilbudet, gjerne formulert i spørsmålsform. Det første punktet ble konkretisert blant annet i spørsmålet: «Hvor går grensen for om en livssituasjon er 'ille nok' til at man kan ta kontakt med senteret?» En annen kommentar er at det synes som om retningslinjene handler om forholdet ansatte–frivillige, og ikke mellom frivillige.

Dessuten skrev en respondent:

Det kunne vært nødvendig å gi oppmerksomhet også til at kirkelig ansatte kan bli utsatt for overgrep av legfolk i menigheten. Det virker som om fasit er lagt, at det alltid er den kirkelig ansatte som har skylden ut fra sin ansettelse.

Det andre punktet ble konkretisert på to måter i form av spørsmål: For det ene om det trengs et eget tilbud for menn, og for det andre om KRS kunne utvide målgruppen sin til også å være «en støttespiller for mennesker som opplever krenkelser av ulike slag». Når noen kritiserer opplegg fra KRS for at «det nok passer best for parten som er utsatt for overgrep/grenseoverskridende atferd», er det rimelig å se slikt opplegg som i samsvar med KRS' prioriteringer.

Kompetanse og faglig avgrensning

Svarene dreier seg om rolleforståelse og egenkompetanse hos de ansatte ved KRS. Et spørsmål er om de ansatte «har tilstrekkelig kompetanse til å ta seg av traumatiserte personer: Vet de når de bør få psykologer og psykiatere inn på banen?»

En annen kommenterte oppleggene senteret har laget i forbindelse med trosopplæringen og for konfirmanter, slik:

Etter å ha sett presentasjonen av noen av oppleggene til trosopplæring og konfirmanter er jeg også i tvil om det er Ressurssenterets oppgave å formidle så konkret inn i samfunnsspørsmål, og ta en moralsk vinkling på det, og ikke en teologisk eller samfunnskritisk tilnærming?

Andre respondenter var også opptatt av at KRS bør avgrense oppgaven til sin «primæroppgave» og ikke engasjere seg kirkepolitisk «i betente teologiske diskusjoner som f. eks. samlivsetiske spørsmål».

Kommunikasjon med omgivelsene – form, innhold og organisering

Respondentene nevnte flere forhold, blant annet opplæringstiltak, både muntlige, skriftlige og nettbaserte.

Når det gjelder kommunikasjon rettet mot ungdom, kan følgende sitat stå som en oppsummering av responsen:

Jeg skulle ønske meg et sterkt ressurscenter med tydelig fokus og lettfattelig språk, med kurs og veiledninger i en språkdrakt som ikke er klein eller for påtatt ung.

I kommentarene fra respondentene kommer det frem at innhold i foredrag rettet mot ungdom har blitt opplevd provoserende av noen kirkelig ansatte som har vært til stede. En kalte det «lite grensesensitivt overfor dem de snakket til», men uten å konkretisere nærmere.

Av råd til KRS mer generelt – og konkret – har vi følgende når det gjelder presentasjon av KRS og senterets utadrettede aktiviteter:

- Vær «mer aktive i å presentere seg selv allment og for kirkelig ansatte», blant annet ungdomsledere i kirken; utenfor kirken for eksempel «vis-à-vis kommuner, helsesøstre, skoler osv.».
- «Dra på arbeidsplasser og informer om hvordan (kirken) takler slike ting som vold og seksuelle overgrep hos barna og ungdommer.»
- Utarbeid «konkrete brosjyrer som (gir) veiledning og hjelp til (kirkelig) ansatte».
- «Gjør materiellet dere leverer ut lettere tilgjengelig, spesielt språkmessig. Vi har brukt noe av deres materiell i menighet/stab. Oppsettet er til dels rotete og språket til tider dårlig, men innholdet er så viktig at vi har jobbet oss igjennom det.»
- Vær «tydelige i kurssammenhenger: Hva gjør dere, hva bør vi vite/gjøre. Praktisk tilnærming, ikke bare overordnede mål og strategier».
- Vær løsningsorientert, «få frem at det er løsninger og spor for oppfølging og bistand som senteret kan bidra til, (...) slik at ledere og enkeltpersoner som har kjennskap til

senteret, har inntrykket at 'de kan bidra, de er sterke i faget og tanken og kan peke meg riktig vei'».

Presentasjoner på nettet:

- «Hent inn noen som er gode på kommunikasjon på nettet, og presenter stoffet på en litt mer innbydende måte.»
- Gjør sidene «litt mer innbydende og lettlesle. Hele sider med liten, grå tekst kommuniserer ikke så godt på nettet. Fanen som er beregnet for de som er utsatte, er også ganske administrativ og litt byråkratisk i formen».

Ellers blir Novemberkonferansen nevnt som viktig. Det blir uttrykt klart ønske om at denne og tilsvarende arrangementer blir opprettholdt.

Eksternt samarbeid:

Respondenter nevnte at KRS burde ha samarbeidsavtaler med eksterne aktører for å øke kvaliteten i arbeidet og i hjelpen utsatte får. Av aktuelle samarbeidspartnere nevnes barnevern, BUPA og barneombudet. Med tanke på å gi utsatte hjelp av høy kvalitet er det respondenter som uttrykte det som viktig at Ressurssenteret er «åpen for å bli sett og evaluert av andre eksterne aktører i samfunnet som jobber med samme problematikk, f.eks. Dixi ressurscenter eller Landsforeningen mot seksuelle overgrep». Det er også de som spurte om KRS og de utsatte som senteret får kontakt med, ville kunne tjene på å knytte seg nærmere opp mot «Bymisjonen, Diakonhjemmet eller andre kompetanse-miljøer».

Spesielt: Kontakten med hierarkiet i Den norske kirke

Vi har alt behandlet temaet «Eksternt samarbeid». I dette avsnittet avgrensers vi oss spesifikt til det som gjelder KRS' forhold til Dnk. Noe av det respondentene var opptatt av, og som de «syns vi trenger å vite for å kunne evaluere Ressurssenteret på en god måte, men som vi ikke har stilt spørsmål om», er i hvilken grad senteret når ut til menigheter og organer i Dnk. Av det som ble etterlyst, er bedre «informasjon om Ressurssenterets arbeid til menighetene». Et konkret forslag til hva som bør gjøres, er «i samarbeid med Kirkerådet, utarbeide gudstjenestemateriell og konfirmantopplegg som er egnet for bruk i gudstjenester og konfirmantarbeid». Mer indirekte kom det frem forslag om at KRS i større grad enn i dag bør «søke å tilby veiledning for menigheter som ønsker å lage strategier for forebygging og tiltak». At dette i praksis ikke er uten problemer, kommer frem i følgende synspunkt:

Samarbeidet med ressurscenteret er preget av at vi jobber på helt forskjellig «plan» – jeg opplever noen ganger at de kommer med mange forventninger og ideer om ting vi skulle sette i gang, som ikke er realistiske.

Ikke bare menighetsnivået er aktuelt som fokus for bedre kontakt og samarbeid. Respondenter trakk også inn bispedømmenivået i denne sammenhengen, spesielt bispedømmekontorene. I den sammenhengen ble det pekt på at KRS bør bli mer bevisst om de to arbeidsgiverlinjene i Dnk. Et konkret forslag fremmet av en av respondentene var dette: «Hvert bispedømme og råd burde ved ny rådsperiode blitt tilbudt besøk av en repr(resentant) fra organisasjonen – en proaktiv holdning som omsettes i handling ved 12 besøk – kunne gitt bedre resultater.» Et lignende forslag er at «Kirken opplyser om at dere finnes» ved hver ny ansettelse, «ev. at det lages en varslingsmulighet à la ‘MOBBEKNAPPEN’».

7.4 Oppsummering

Målet med dette kapitlet har vært å undersøke KRS' rolle som diakonalt og nasjonalt kompetansesenter for forebygging av seksuelle overgrep. Målet har vært å besvare hovedproblemstilling 2.3: *Hvordan vurderes den faglige kvaliteten på KRS' forebyggingskompetanse?*

Som det kom frem av intervjuene med styremedlemmer, var dreiningen mot et nasjonalt fokus og en vektlegging av forebygging på bekostning av individuell bearbeiding et uttalt mål. Denne felles virkelighetsforståelsen ble også bekreftet i intervju med leder.

At kun 10 % av respondentene ikke hadde hørt om KRS, må kunne sies å være et uttrykk for at KRS har lyktes i sitt mål om være et «nasjonalt diakonalt kompetansesenter». Blant dem som hadde kjennskap til senteret, oppga mer enn halvparten at de først hadde fått kjennskap til det på jobben. Nærmere 40 % av respondentene som hadde hørt om KRS, hadde hatt direkte kontakt. Nær tre firedeler av disse hadde vært på kurs i regi av senteret. En stor del av dem som hadde hørt om KRS, hadde også dratt nytte av det gjennom å gjøre bruk av materiell som senteret har stått bak. Mer enn halvparten av de aktuelle respondentene svarte at de hadde hatt stor eller svært stor nytte av materialet de hadde brukt. Når det gjaldt hvordan respondentene vurderte den mer direkte hjelpen de hadde, uttrykte mer enn 85 % av dem som svarte, at de var godt eller svært godt fornøyd med råd og veiledning. Denne positive vurderingen av KRS ble entydig støttet av de fire informantene som i intervjuform ble spurt om sin erfaring med KRS som kompetansested.

Ifølge informantene som har svart på spørreundersøkelsen, bidrar kunnskapen om at KRS finnes, og det arbeidet som gjøres i dets regi, til å bevisstgjøre medarbeiderne om at

trakassering og overgrep også foregår i kirken. Og videre at dette er noe som de kirkelige medarbeiderne må være åpne for å møte i kontakten med mennesker. Kunnskapen bidrar også til å skjerpe holdninger og rutiner hos medarbeiderne i kirken når det gjelder overgrep. Respondenter var også opptatt av at KRS må drive oppsøkende arbeid rundt om i hele landet, slik at det ikke blir noe som foregår bare i Oslo. I et ganske åpent spørsmål om respondentenes tanker om KRS og ideer til endring var svarene knyttet til kommunikasjonen med omgivelsene, ikke minst kontakten med hierarkiet i Dnk.

Kapittel 8: Sammendrag og anbefalinger

8.1 Innledning

Denne evalueringen av KRS er basert på et stort kildemateriale, som omfatter tekster fra KRS' drift, intervjuer, observasjoner og spørreskjemaer. Etter en nærmere analyse av evalueringsspørsmålene ble disse reorganisert til en struktur med fire deler, som starter med 1) å se på organisasjonen, dens sterke og svake sider, og fremtidsperspektiver – og som deretter omfatter en evaluering av senterets funksjoner inndelt i tre: 2) bearbeiding, 3) håndtering og 4) forebygging. Materialet har på denne måten blitt både omfattende og sammensatt, og det er ikke entydig hvor de ulike delene av materialet skal plasseres i disposisjonen. Materiale som har relevans for flere av evalueringens målområder, kan fremkomme i samme kapittel. Dette har vi forsøkt å skape orden i ved å vurdere hva som er de ulike elementenes primære relevans, men også ved oppsummeringer underveis, og ikke minst i den sluttdrøftingen som nå følger.

8.2 Organiseringen av KRS

Gitt oppstarten til senteret var stiftelsesformen en naturlig organisering. Ingen av intervjupersonene fra styringsstrukturen gir uttrykk for et ønske om å endre dette. Det er også vår vurdering at det kan være hensiktsmessig for KRS å være organisert som en økumenisk instans og med et mandat som gir et profilert arbeidsfelt.

En slik autonom organisering utelukker imidlertid ikke at det inngås forpliktende samarbeidsavtaler med andre. Behovet for et slikt samarbeid mener vi kommer til uttrykk i våre observasjoner av at KRS har utfordringer knyttet til fagmiljøets omfang og utforming, og dermed fagmiljøets robusthet. Dette begrunner vi med at flere informanter peker på dette. I tillegg ser vi at kontekstuell teologisk og diakonalt arbeid med ulike former for marginalitet innebærer mange dilemmaer som det er viktig å erkjenne og reflektere åpent rundt, også sammen med brukere. Det er på denne bakgrunnen mulig å se for seg at KRS inngår et forpliktende samarbeid med en egnet diakonal organisasjon, eksempelvis Modum Bad, Sjelesorginstituttet, Kirkens Bymisjon eller en diakonal utdannings- og forskningsinstitusjon. Dette kan bidra til at de ansatte blir del av en større faglig sammenheng som vil gjøre fagmiljøet mer robust og bærekraftig på lang sikt, og by på relevant faglig veiledning. Dette kan både gjøres innenfor rammen av å bestå som egen stiftelse, eller å fusjonere med et større fagmiljø. En slik utvikling kan også være naturlig sett i lys av KRS' utvikling fra gründervirksomhet til normal drift.

Når det gjelder praksisen med rekruttering av styremedlemmer på grunnlag av deres kjennskap til og posisjoner på kirkefeltet, kan det sies å ha vært et godt valg med tanke på å sikre KRS legitimitet i kirkekonteksten. Vår studie viser at KRS har lyktes med å etablere en sentral posisjon og er kjent for kirkelige organisasjoner og aktører. Dersom vår anbefaling om tydeligere tilknytning til andre fagmiljøer søkes realisert, vil det være naturlig at det reflekteres også i styremedlemmenes kompetanse og bakgrunn, på den måten at styret også bør bestå av fagpersoner innen vold og seksuelle overgrep. Muligheten for å opprette en referansegruppe bør også overveies.

HMS-plan, tillitsvalgt og en faglig forankret stabsveiledning bør utvikles og ansattrepresentant i styret bør vurderes sterkt.

I evalueringen ovenfor kommer det frem materiale som viser at mange brukere er godt fornøyd med brukernes stilling og deres muligheter til medvirkning og medbestemmelse ved KRS. Materialet inneholder også kritikk og problematiseringer av noen sider ved brukermedvirkningen. På denne bakgrunnen kan det anbefales at det tas grep med hensyn til brukerrepresentant i styret for KRS. Vi gir KRS anerkjennelse for å ha opprettet et klageråd, men vi vil anbefale at KRS arbeider videre med dilemmaer knyttet til anonymitet og personvern for klager. Det er viktig at KRS anerkjenner at den spesifikke kirkelige konteksten som senteret arbeider innenfor, gjør at spørsmål om anonymitet kan være ekstra presserende: Miljøet er lite, og «mange kjenner mange». Presentasjon på hjemmesidene bør oppdateres og gjennomtenkes.

Når det gjelder KRS' forhold til lokale kirkelig ansatte, vil vi anerkjenne utviklingen av ISBA og foreslå at KRS utvikler sin regionale tilknytning ytterligere. Vi vil anbefale at KRS gjennomtenker forholdet mellom lokal autonomi og KRS, slik at lokale krefter ikke opplever seg overstyrt, men heller løftet frem.

Når det gjelder minoritetsgrupper, er det verd å merke seg at KRS får svært gode skussmål av informantene med samisk bakgrunn i denne evalueringen. I dette perspektivet er det viktig å understreke at KRS allerede arbeider med minoritetsgrupper, og at dette arbeidet har vært vellykket. Når det gjelder slikt arbeid som går utover møtet med en kristen nasjonal minoritet, er det grunn til å spørre om dette i praksis kan bevege seg forbi elite-nivået (som kontakt med Norges Kristne Råd) uten en større faglig og organisatorisk enhet. Det er vanskelig å se for seg at en liten stab vil kunne gå med full tyngde inn i såpass komplekse og store problemstillinger – både teoretisk og praktisk – som disse temaene reiser. Det er likevel gode

grunner til at KRS i fremtiden skal arbeide med minoriteter, flerreligion og seksuelle overgrep og vold. Å være et sted for faglig kunnskap og utøvende religiøs praksis som tar inn over seg de særlige problemstillingene som er knyttet til vold/overgrep og religion, kan nettopp være en måte å fylle ut det offentlige hjelpeapparatets arbeid ved å skape et rom og et språk for å leve med erfaringen av *både* tro og overgrep. Det er imidlertid viktig at et slikt arbeid bygges på kunnskap om at det å tilhøre en religiøs minoritet eller majoritet vil forme slike erfaringer svært ulikt. I et slikt arbeid kan de regionale kirkelige dialogsentrene bli viktige samarbeidspartnere for KRS.

Seksuelle overgrep skjer i dag ikke bare gjennom fysiske møter, men også via sosiale medier. Derfor bør enhver fagperson som arbeider med seksuelle overgrep, være allment oppdatert på den digitale verden. Men når det gjelder digitalisering og overgrep, er det vanskelig å se for seg at KRS skal spille en særlig rolle. Vi kan ikke se at KRS som en liten stab kan eller bør spesialisere seg på overgrep i det digitale rom.

Funksjon 1: Bearbeiding

Samlet sett verdsetter brukerne KRS høyt som arena for bearbeiding av seksuelle overgrep. Den unike kombinasjonen av tro og oppmerksomhet mot seksuelle krenkelser som ble fremsatt som KRS' spisskompetanse i kapitlet om organisasjon, er etterlyst og verdsatt. Det er verd å merke seg at fra brukerundersøkelsen i 2012 (omtalt i kapitlet om organisering) ble nettopp det eksplisitt religiøse ved KRS trukket frem som viktig av respondentene. Dette betyr imidlertid ikke at det er uproblematisk å skulle være et diakonalt tiltak for mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser. Som vist i kapittel 3 har det siden slutten av 70-tallet vokst frem en større forståelse av hvilken betydning vold og seksuelle overgrep har for den utsatte. Kunnskap om traumer og langtidsvirkninger av overgrep bidro til at det vokste frem ulike tiltak for å bistå utsatte for vold og seksuelle overgrep. Overgrepsmottak, krisesentre, barnehus, traumebehandling og sentre mot seksuelle overgrep utgjør noen av disse tiltakene. Da KRS ble opprettet, så tiltakslandskapet annerledes ut enn nå i 2018. Det var færre tiltak, og det var mindre kunnskap om seksuelle overgrep enn det er i dag. KRS har på mange måter tilpasset seg disse endringene ved blant annet å avslutte sitt terapitilbud med psykolog som de hadde de første årene. På bakgrunn av denne undersøkelsen mener vi at det har vært en riktig beslutning. KRS har dermed blitt mer lik de andre støttesentrene mot seksuelle overgrep, som heller ikke har ansatt psykolog som gir terapi. Men KRS skiller seg også fra de andre sentrene ved at de har fagkompetanse på sjelesorg, teologi og diakoni.

Som beskrevet i kapitlet om kunnskapsgrunnlag har brukerne av sentre mot seksuelle overgrep vært svært fornøyde med det tilbudet de har fått ved disse sentrene (Smette et al., 2017). Det at brukerne er så fornøyde, kan være knyttet til metodiske valg ved undersøkelsen eller at man i undersøkelsen ikke har nådd de brukerne som ikke har vært fornøyde og dermed avsluttet kontakten med sentrene. Når brukerne i denne evalueringen er mer kritiske enn hva brukere av de andre sentrene mot seksuelle overgrep synes å være, kan det skyldes at vi i denne evalueringen har et noe annet utvalg av brukere. Vi har intervjuet både nåværende og tidligere brukere. Gjennom å rekruttere tidligere brukere kan vi ha fått inn noen flere kritiske røster.

En annen grunn til at brukernes erfaring er noe mer sammensatt enn ved de andre støttesentrene, kan være at mer står på spill når både tro og overgrep er i fokus. Støttesentrene mot seksuelle overgrep har først og fremst fokus på seksuelle overgrep, men mange opplever at de kan komme med hele seg og bli ivaretatt (Smette et al., 2017). De seksuelle overgrepene de har vært utsatt for, har vært inngangsporten til å ta kontakt med ett av støttesentrene. Ved KRS kommer brukerne fordi de både har vært utsatt for et seksuelt overgrep og de har en tro som har blitt påvirket av overgrepet. Det kan enten være fordi overgrepet har foregått innen en religiøs organisasjon/sammenheng, eller fordi overgrepet har påvirket deres tro. Mange viktige dimensjoner ved livet er dermed i spill når brukerne møter KRS. Dette innebærer at de ansatte ved KRS kan ha mer utfordrende og krevende roller enn ved de andre sentrene. En annen årsak kan være at KRS som et kirkelig senter også representerer den institusjonen hvor noen av overgrepene har foregått. De ansatte teologene og diakonene besitter derfor en makt i spørsmål om forvaltning av spørsmål om tro som ansatte ved de andre sentrene ikke har. Det gir KRS et dobbelt ansvar for å forvalte denne makten på en etisk og sjelesørgerisk god måte.

Når det gjelder liturgi, er det all grunn til å berømme den nyskapende liturgiske virksomheten som har preget KRS siden oppstarten. Å arbeide kontekstuellet med liturgi er ingen lett oppgave, og det er viktig å anerkjenne det pågangsmot som kreves for å gjøre dette. I lys av de ulike erfaringene i denne evalueringen kan man spørre om det etter tjueto års drift kanskje er på tide å ta et skritt tilbake og spørre om KRS kunne utvide sitt liturgiske og estetiske repertoar. Dette innebærer å tilby sine brukere andre symboler og liturgiske narrativer enn de som kan tolkes gjennom «skam til verdighet» og et gitt sett med symbolhandlinger. Per i dag fremstår aksept av et gitt sett med narrativer og symboler som en forutsetning for at deltakelse skal være meningsfull. Så lenge KRS innehar en liturgisk og teologisk rolle som Den norske kirkes spydspiss i arbeidet med seksuelle overgrep, kan man spørre seg om ikke KRS med

fordel kunne utvikle et mer mangfoldig liturgisk språk, for slik å kunne fange inn menneskelivets kompleksitet. En del av dette er å være i kontinuerlig erkjennelse av at det ikke går noen rett linje fra «erfaring» til «liturgi», og av at «erfaringsbasert» arbeid med liturgi også bygger på en gitt seleksjon og gitt tolkning av en erfaring. Erfaring i liturgisk kontekst er aldri entydig. Dette betyr at KRS i enda større grad bør søke å være ikke bare et sjelesørgerisk samtale- og møtested om erfaring av overgrep, men også et faglig sted for å samtale om *hvordan man skal være* et møte- og samtalested for utsatte. Dette metanivået synes avgjørende for at den kritikken som er reist av flere brukerinformanter og ansatteinformanter, skal kunne møtes på en adekvat måte. For å gjøre dette kan man spørre om KRS trenger å inngå i et større teologisk/diakonalt fagmiljø, særlig med teologiske fagpersoner som arbeider praksisrettet og faglig med ulike former for marginalitet. Det er verd å merke seg den ansattes/tidligere ansattes idé om at KRS i tillegg til styret kunne trenge en referansegruppe «med hjerte for saken» som kunne bidra med faglige samtaler, inspirasjon og korrektiv til de ansatte.

Messe for verdighet innebærer en forflytning av erfaringer fra det lukkede rom til et offentlig rituelt rom. Gjennom Messe for verdighet har KRS levert et svært viktig bidrag til utsatte menneskers bearbeiding, og til Den norske kirkes gudstjenestemangfold. Mange av dilemmaene som er skissert i avsnittet ovenfor, gjelder også Messe for verdighet. Vi støtter KRS' initiativ til nasjonal nettverkssamling for lokalt kirkelig ansatte som er involvert i Messe for verdighet. Et slikt nettverk kan bidra til en faglig kvalitetssikring av Messe for verdighet regionalt ved å legge til rette for læring og erfaringsutveksling mellom kirkelig ansatte og utsatte involvert i arbeidet med messene, og å synliggjøre teologiske og sjelesørgeriske dilemmaer som diakonal-liturgisk respons på seksuelle krenkelser innebærer.

KRS har ikke lenger noen psykolog i staben. Det er gode grunner, blant annet økonomi, til ikke å tilby individuell terapi. Vi ser imidlertid at KRS kan ha nytte av å ha psykologisk kompetanse uten at denne brukes til å gi individuell terapi. Å skulle drive faglig forsvarlig bearbeiding av seksuelle krenkelser på et høyt nivå forutsetter tverrfaglig kompetanse på å møte utsatte for traumer. Denne kompetansen kan også komme til nytte i stabsveiledning av de ansatte som har samtaler med utsatte. Videre kan denne kompetansen brukes inn i gruppene og i undervisning. Dette perspektivet bidrar også til, i likhet med det som er nevnt ovenfor, at man kan spørre om KRS ikke bør inngå i en større helhet for å kunne opprettholde et faglig godt tilbud for bearbeidelse av seksuelle krenkelser.

Noen grupper i samfunnet er særlig utsatt for seksuelle overgrep og vold. Det er personer med funksjonsnedsettelse og personer med psykiske helseutfordringer og rusproblematikk. Også etniske minoriteter er særlig utsatt for noen typer vold. Disse gruppene er underrepresentert ved det ordinære tjenesteapparatet. Grunnen til dette antas å være at de har noen særlige barrierer mot å søke hjelp. Det samme kan gjelde menn som utsettes for seksuelle krenkelser.

Under overskriften «Dobbel sårbarhet» lanserte KRS i 2017 sitt prosjekt som omfatter tilrettelegging av forebyggende verktøy for mennesker som er døve. Tiltaket var lansert i kombinasjon med lignende tiltak for samer, med utgangspunkt i disse gruppenes felles status som språklige minoriteter. KRS har hatt en satsning på menn utsatt for vold, ADAM. Alle disse satsningene anser vi som viktige fordi de er rettet mot grupper som har ekstra sårbarhet og barrierer mot å søke hjelp. Det er ikke mulig for KRS å nå alle grupper, og det vil ta tid å bygge opp kontaktnett og kompetanse. Hvilke utsatte grupper som skal prioriteres, kan ikke denne evalueringen ta stilling til, men vi vil understreke at satsning krever tid. Det er verd å merke seg stemmene fra evalueringens mannlige brukerinformeranter og KRS' samarbeidspartnere. Disse trekker begge frem mannsgupper som KRS' unike bidrag. Grupper har alltid vært sentralt i arbeidet for dem som har vært utsatt for seksuelle overgrep og vold (Smette et al., 2017). Grupper gir en mulighet for gjenkjennelse og identifisering som ikke finnes i individuelle samtaler. Ut fra disse tilbakemeldingene kan man spørre om ikke KRS burde prioritere å etablere egne faste mannsgupper og prioritere mannsarbeid generelt.

Funksjon 2: Håndtering

Dilemmaene omkring juss, omsorg og vern av utsatte i håndtering har fulgt arbeidet på dette feltet så lenge KRS har eksistert. Materialet til dette punktet berører det å skille mellom seksualetikk, profesjonsetikk og juss. Gitt KRS' tunge symbolske rolle synes det viktig å forvalte denne skjønnsutøvelsen på en måte som gjør at uheldige konsekvenser unngås, samtidig som vernet av de utsatte ivaretas.

I intervjuene med styret er dette blitt fremhevet, og de peker på avtalen som medførte innføring av den nye veiledningsordningen, som avløste den eksisterende kontaktpersonordningen. Styret vektlegger klarlegging av arbeidsgiveransvaret, og viktigheten av at gruppen frivillige er inkludert i den avtalte strukturen. Den nye avtalen, som ble inngått 2. mai 2018 mellom Kirkerådet, Bispemøtet, KA og KRS, legger ansvaret for håndtering entydig på arbeidsgiver med eventuell rådgivning fra KA, og ordningen omfatter eksplisitt frivillige. Det opprettes en veiledningsordning med et veiledningsteam for å følge

opp og implementere ordningen. I denne strukturen er rollen til KRS å *oppnevne veiledningspersonene* etter drøfting med de andre aktørene, å være *sekretariat* for veiledningsteamet og å være *faglig ressurs* for dette teamet. Dette vil stille krav til fortsatt relevant kompetanse til og refleksjon over håndtering ved KRS.

Funksjon 3: Forebygging

Dreiningen mot et nasjonalt fokus og en vektlegging av forebygging på bekostning av individuell bearbeiding har vært et uttalt mål. Denne felles virkelighetsforståelsen ble også bekreftet i intervju med leder.

At kun 10 % av respondentene ikke hadde hørt om KRS, må kunne sies å være et uttrykk for at KRS har lyktes i sitt mål om være et «nasjonalt diakonalt kompetansesenter». Blant dem som hadde kjennskap til senteret, oppga mer enn halvparten at de først hadde fått kjennskap til KRS på jobben. Nærmere 40 % av respondentene som hadde hørt om KRS, hadde hatt direkte kontakt. Nær tre firedeler av disse hadde vært på kurs i regi av senteret. En stor del av dem som hadde hørt om KRS, hadde også dratt nytte av kjennskapet gjennom å gjøre bruk av materiell som senteret har stått bak. Mer enn halvparten av de aktuelle respondentene svarte at de hadde hatt stor eller svært stor nytte av materialet de hadde brukt. Når det gjaldt hvordan respondentene vurderte den mer direkte hjelpen de hadde fått fra KRS, uttrykte mer enn 85 % av dem som svarte, at de var godt eller svært godt fornøyd med råd og veiledning. Denne positive vurderingen av KRS er også støttet av informanter som ikke arbeider i Den norske kirke.

Ifølge informantene som har svart på spørreundersøkelsen, bidrar kunnskapen om at KRS finnes, og det arbeidet som gjøres i dets regi, til å bevisstgjøre medarbeiderne om at trakassering og overgrep foregår i kirken, og at kirkelige medarbeiderne møter mennesker som har opplevd seksuelle krenkelser ulike steder. KRS har gjort et stort arbeid med forebygging og bevisstgjøring rundt eksistensen av seksuelle krenkelser som noe kirkene må forholde seg til.

8.3 Forholdet mellom ressurser og forventninger

Det er svært viktig å peke på at KRS har hatt og har rammevilkår i form av begrensede ressurser. Disse ressursene har også vært lite forutsigbare, og de ansatte har i stor grad vært henvist til å bruke tid og kreativitet på å søke om penger. Det er dessuten rimelig å anta at innretningen av virksomheten har blitt påvirket av dette. Dette er riktignok et kjent problem for flere uavhengige faginstanser, men det er ikke desto mindre problematisk dersom det

finnes grunnleggende oppgaver KRS bør løse. Uansett må evalueringen leses med bevissthet om at handlingsfriheten i virksomheten på denne måten har vært begrenset. Der evalueringen peker på svakheter ved virksomheten, kan det godt tenkes at disse er forståelige eller til og med uunngåelige ut ifra de tilgjengelige ressurser, og at de ansatte i mange tilfeller har gjort det beste ut av situasjonen. Det er allikevel nødvendig å foreta denne kritiske gjennomgangen, med tanke på forsvarlige målsettinger på dette viktige feltet.

Når det gjelder kritiske vurderinger, er det videre viktig å være oppmerksom på at disse ikke uten videre gjør de ansatte ansvarlige; KRS har også et styre med stort ansvar, og et representantskap med medlemmer fra betydningsfulle eiere. Etter 22 års virksomhet må det være grunn til å vente at de styrende organene har samlet omfattende innsikt til å foreta gode og grundige vurderinger av kvalitet og prioriteringer. Med det er det ikke tanken å hevde at KRS utfører et enkelt arbeid, snarere tvert imot. Evalueringen har, om noe, vist at ansatte og andre involverte arbeider i et uhyre krevende og komplekst felt, og fortjener honnør for å holde ut og gjøre sitt beste i meget ulendt terreng. Uansett fremtidig organisasjonsform ser evalueringen et stort behov for at KRS får et stabilt økonomisk grunnlag. Dette vil forhindre at organisasjonen stadig må søke nye inntektskilder, og sikre at den isteden kan styres av faglige og langsiktige prioriteringer. Det bør unngås at det finnes kirkelig ansatte utenfor Østlandet som – med rette eller urette – opplever at KRS fremstiller deres arbeid som sitt eget for å øke senterets synlighet.

8.4 Den symbolske betydningen av KRS

En viktig dimensjon man kan legge merke til i materialet, er vekten som legges av mange på den symbolske eller representative betydningen av KRS – og av at KRS overhodet finnes. Denne dimensjonen er ikke så enkel å lokalisere i strukturen av denne rapporten, men den fremheves med stor tyngde av et stort antall av respondentene, ofte som et tillegg til eller knyttet opp mot vurdering av de konkrete tiltakene, men også som en side ved KRS som tillegges selvstendig vekt og betydning. Dette kommer blant annet til uttrykk i intervjuene med de styrende organene om senterets eksistensberettigelse og fremtid (se kap. 6.7.2). De sier at KRS har en kontinuerlig viktig funksjon for hele kirkefeltet gjennom «å sette saker på dagsorden, bygge ned tabuer, skape åpenhet for dialog». Eierorganisasjonenes representanter sier at deres deltakelse også er av symbolsk karakter: «Litt mer symbolsk at man vil være med og ta ansvar (...). Mest for å vise at vi står bak ressurscenteret.» I tillegg til å vise til det praktiske arbeidet som drives, viste intervjupersonene til en symbolsk side ved KRS: «Å legge ned ville ha en veldig dårlig symboleffekt, hvorfor skulle vi ikke lenger trenge dette i

kirka? Det er ikke bare et flagg som vi heiser opp, men (...) det er et symbol som forteller noe om hva du synes er viktig.» De påpekte at det er viktig for kirkens omdømme å ha KRS. At religiøse ledere setter tema på dagsordenen, gir legitimitet også i andre miljøer enn kirkelige. Og et sentralt svar på spørsmål om senterets funksjon i fremtiden var at det for enhver pris må beholde denne funksjonen av å signalisere vilje og mot til å stå opp for menneskeverdet mot overgrep i kirkene – på samme måte som i samfunnet ellers.

Denne dimensjonen i materialet utgjør et argument for å opprettholde en synlig og tydelig kirkelig satsning. Det er respondenter som har kritiske synspunkter på hvordan KRS utfører sine konkrete oppgaver, men som likevel fremhever den symbolske betydningen av arbeidet. Det virker som det er sterk konsensus i praktisk talt hele materialet for å opprettholde virksomheten i en eller annen form, med utgangspunkt i den symbolske dimensjonen.

Dette forholdet kan allikevel ikke stå alene som en begrunnelse; det har karakter av en forsterkende faktor. Dersom en virksomhet som tilsvarende KRS, skal opprettholdes i fremtiden med samme symbolske potensial, må denne virksomheten være reell, den må ha et innhold som er troverdig, relevant og har høy kvalitet. Selv om det altså er sterke symbolske grunner til å opprettholde denne virksomheten, så må innhold og drift vurderes og innrettes etter relevante kriterier, slik det er forsøkt forklart i denne evalueringen. Dersom den symbolske dimensjonen vektlegges uavhengig av innhold, kan det komme til å motvirke nødvendig transparens og fremstå som en sovepute.

Det er ikke slik at alle brukere av KRS har vært utsatt for overgrep i en kirkelig eller religiøs sammenheng. Materialet kan tvert imot peke i retning av at stadig flere av brukerne søker assistanse hos KRS også når deres erfaring av seksuelle krenkelser har funnet sted utenfor kirkelige eller religiøst pregede sammenhenger. Dette kan vi ikke tallfeste presist, men man får inntrykk av det i materialet. På den ene siden er dette egnet til å utfordre ideen bak senteret, som springer ut av kunnskapen om at religiøs autoritet og asymmetri i religiøse sammenhenger trekker med seg særlige traumer etter seksuelle overgrep, og skaper et behov for særlig kompetanse. En endring i brukergruppen på dette området kan skape behov for endring i selvforståelse og egenpresentasjon. På den andre siden kan dette tyde på at KRS har tillit eller et renommé i deler av offentligheten som gjør det trygt nok for en del mennesker å søke assistanse her, selv om man ikke tilhører det som ble oppfattet som den opprinnelige målgruppen. Denne utviklingen må forstås i nær sammenheng med den dimensjonen ved KRS vi her kaller den symbolske. Det er vanskelig å se for seg at brukere fra andre deler av

samfunnet enn kirkene ville finne veien til tilbudet uten denne dimensjonen. Dermed blir det ytterligere understreket at kirkene har behov for at et tilbud som KRS skal finnes.

8.5 Hvor er det blitt av voldsproblematikken?

I arbeidet med denne evalueringen har voldsproblematikken ikke blitt berørt. Dette er i samsvar med måten KRS' profil og virksomhet fremstår på i senterets egenpresentasjon, og med alt materialet vi har samlet inn fra organisasjonen. KRS har siden starten i hovedsak beveget seg mot å bli en organisasjon som primært motarbeider og bearbeider seksuelle overgrep. Dette på tross av at bakgrunnshistorien handlet om vold mot kvinner, antakelig på grunn av kvinnetiårets internasjonale og økumeniske opprinnelse.

Ingen ting tyder på at KRS vil prioritere å utvikle strategier for arbeid mot annen vold. En samlet vurdering går tydeligvis ut på at KRS' krefter brukes best med den fokuseringen som nå finner sted. Evalueringen har imidlertid ikke oppfattet at det gjeldende navnet («mot vold og seksuelle overgrep») planlegges endret. KRS bør derfor reflektere over forholdet mellom seksuell vold og annen vold.

8.6 Universell utforming

I likhet med mange andre diakonale tiltak har KRS svakheter når det gjelder fysisk og annen tilgjengelighet. Ingen av brukerinformantene hadde synlige tegn til nedsatt funksjonsevne, noe man vet også kan påvirkes av dårlig tilgjengelighet. Dette kan påvirkes av eksempelvis hvor vidt bygningen er tilgjengelig for rullestolbrukere, skriftstørrelse på liturgi-program. Vi vil anbefale at dette får oppmerksomhet i fremtiden.

8.7 Oppsummerte anbefalinger

Det er all grunn til å understreke at KRS har gjort en stor innsats for å ivareta sitt diakonale oppdrag når det gjelder forholdet mellom seksuelle overgrep og kristen tro. KRS har opparbeidet spisskompetanse og bidratt til at tematikken er satt på dagsordenen og blitt institusjonalisert gjennom den formaliseringen av ansvarsforhold som har funnet sted. Eksempelvis gjennom at kirkesamfunn og kristne organisasjoner har innarbeidet retningslinjer, og at arbeidsgiversiden og frivillighet er tematisert.

Et stort flertall av informantene i denne evalueringen, både utsatte brukere og andre som har tatt i bruk tjenestene fra KRS, uttrykker tilfredshet med de ulike formene for hjelp og støtte de har mottatt. Samtidig viser evalueringen at det også er utfordringer i dette store og komplekse feltet, utfordringer som KRS ikke fullt ut kan løse. Dette kan i hovedsak sies å henge sammen

med virksomhetens begrensede størrelse og kompetanse. Disse utfordringene har vi i denne rapporten beskrevet under overskriftene organisasjon, bearbeiding, håndtering og forebygging.

På bakgrunn av materialet og analysene og drøftingene i denne rapporten vil vi anbefale at tiltaket KRS opprettholdes, med samme tydelighet og representative tyngde som i dag. De overordnede prioriteringene virker godt begrunnet, slik at det kan anbefales å videreføre virksomheten med de tre virksomhetsområdene bearbeiding, håndtering og forebygging, og med de forskyvningene i retning av forebygging som går frem av rapporten.

Videre anbefaler vi at KRS

- sikres et forutsigbart og utvidet økonomisk grunnlag
- søker å inngå på en forpliktende måte i et større og relevant fagmiljø
- øker og målretter innsatsen på relevant fagutvikling og stabsveiledning
- gjennomgår og styrker fagporteføljen med tanke på større tverrfaglighet, blant annet ved å styrke psykologisk, eventuelt klinisk religionspsykologisk kompetanse
- vurderer å ansette leder på åremål ved neste utlysning
- endrer styresammensetning i retning av større representasjon av fagpersoner på overgrepsfeltet, og representasjon fra ansatte og brukere
- arbeider videre med dilemmaer ved Klagerådets rolle og sammensetning
- videreutvikler strukturer og kultur for større grad av brukermedvirkning
- videreutvikler og fornyer sitt nyskapende arbeid med liturgi
- utvikler samarbeidet med regionene med tanke på gjensidighet og tillit
- gjennomtenker hvordan KRS kan bidra med sin unike kompetanse på tro og overgrep på et grasrotnivå i møte med det flerreligiøse og flerkulturelle samfunn

Referanser

- Agedal, O, Botvar, PK, Høeg, IM (2013): *Den offentlige sorgen. Markeringer, ritualer og religion etter 22 juli*. Oslo: Universitetsforlaget
- Andersen, TH (2001): *Tause menn. Seksuelle overgrep mot gutter i kristne miljøer*. Oslo: Verbum
- Anstorp, T, Hovland, BI, Torp, E (2003): *Fra skam til verdighet. Teologisk og psykologisk arbeid med vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Universitetsforlaget
- Bakketeig, E., Stang, E.G., Madsen, C., Smette, I. & Stefansen, K. (2014). *Krisesentertilbudet i kommunene: Evaluering av kommunenes implementering av krisesenterloven*
- Bjerva, E.K. (2009). *Kirkens håndtering av seksuelle krenkelsesanklager mot sine ledere når ord står mot ord i lys av et diakonifaglig perspektiv* (masteravhandling). Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo.
- Bufdir. (2018). Krisesentertilbudet i kommunene. Hentet fra https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Vold_og_overgrep_tall_og_statistikk/Krisesentertilbudet/
- Czarniawska B (2018): Evaluering som tekst. I K. Bjørkdahl (red.), Rapporten, Oslo: Pax
- Danbolt, LJ og Stifoss-Hanssen, H (2014): Ritualisering: Å skape mening gjennom symbolske handlinger. I *Religionspsykologi*. Oslo: Gyldendal akademisk. Red. LJ Danbolt, LG Engedal, K Hestad, L Lien og H Stifoss-Hanssen.
- Dietrich, S (2014): Reflections on core aspects of diaconal theory, i *Diakonia as Christian Social Practice*, red S Dietrich, K Jørgensen, KK Korslilen, K Nordstokke. Oxford: Regnum Books
- Eide, A.K. (2013). «Å være eller ikke være»: Brukerundersøkelse i tilknytning til evaluering av overgrepsmottakene i Norge.
- Fortune, M. (1999/2008). *Is nothing sacred? The story of a pastor, the women he sexually abused, and the congregation he nearly destroyed*. Eugene, OR: Wipf & Stock.
- Gjertsen, H. & Eide, A.K. (2009). *Hjelp når livet rakner: Evaluering av incestsentrene og incesttelefonen* (NF-rapport 2/2009).
- Grøvdal, Y. & Jonassen, W. (2015). *Menn på krisesenter* (Rapport 5/2015). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.
- Horsfjord, H (1999): Når sannheten ikke er sann – seksuelle overgrep som kontekst for formidling om Gud. I *Tidsskrift for Sjelesorg* nr 4
- Hulme, W.E. (1989). Sexual boundary violations of clergy. I G.O. Gabbard (red.), *Sexual exploitation in professional relationships*. American Psychiatric Press.
- Johnsen, G.E., Hunskaar, S., Zachariassen, S., Alsaker, K. & Nesvold, H. (2017). *Overgrepsmottak 2017: Status etter spesialisthelsetjenestens ansvarsovertakelse* (Rapport 2/2017). Nasjonalt kompetansesenter for legevaktmedisin, Uni Research Helse.

- Josefsen, S. (2015). «Bedre at du lærer dette av meg enn av dårlige mennesker der ute i verden». I G. Ringheim (red.), *Det som ikke skulle skje – fortellinger om overgrep. En dokumentar om hvordan Kirken håndterer seksuelle krenkelser blant sine egne*. Oslo: Gyldendal.
- Kleiven, T. (2008). *Intimitetsgrenser og tillitsmakt: Kirkesamfunns bruk av retningslinjer i møte med seksuelle krenkelser sett i lys av et diakonifaglig perspektiv* (ph.d.-avhandling). Det teologiske Menighetsfakultet, Oslo.
- Kvalheim, G. (2011). *Hjelp meg! En bok om voldtekt*. Stavanger: Hertervig.
- Lundgren, E. (1985): *I Herrens vold. Dokumentasjon om vold mot kvinner i kristne miljøer*. Oslo: Cappelen.
- Lundgren, E. (1987). *Prester i lyst og last. Om kjønn, makt og erotikk i Den norske kirkes sjelesorg*. Oslo: Cappelen.
- Lundgren, E. (2015). Å se overgrep som overgrep. I G. Ringheim (red.), *Det som ikke skulle skje – fortellinger om overgrep. En dokumentar om hvordan Kirken håndterer seksuelle krenkelser blant sine egne*. Oslo: Gyldendal.
- Midtsand, N. (2014). Seksuelle overgrep mot barn i et historisk perspektiv. I S. Søftestad & I.A. Andersen (red.), *Seksuelle overgrep mot barn: Traumebevist tilnærming*. Oslo: Universitetsforlaget.
- NOU 2012-2013. (2013). *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner : det handler om å leve*. Oslo: Justis-og beredskapsdepartement.
- NOU 2017:12 (2017). Svikt og svik – Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for *vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt*. Oslo: Barne- og likestillingsdepartementet. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2017-12/id2558211/>
- Persson, BL (2013): Et rom som bærer håpet – utsatthet og krenkelseserfaringer i kirkerommet. I *Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge*, red L G Engedal, B L Persson, E Torp. Oslo: Verbum
- Pettersen, K.T. (2016). Mental health work in Norwegian incest centers. *Psykisk helsearbeid ved norske incestsentre*, 13(1–2), 15–23, doi: 10.18261/issn.1504-3010-2016-01-02-03
- PROBA. (2017). *Den mannlige smerte – menns erfaring med vold i nære relasjoner*. Hentet fra <https://proba.no/app/uploads/sites/4/probarapport-1702-den-mannlige-smerte.-menns-erfaringer-med-vold-i-naere-relasjoner.-1.pdf>
- Ringheim, G. (2015). *Det som ikke skulle skje – fortellinger om overgrep. En dokumentar om hvordan Kirken håndterer seksuelle krenkelser blant sine egne*. Oslo: Gyldendal.
- Rizzuto, A.M. (1996): Psykoanalytisk psykoterapi og sjelesorg. *Tidsskrift for Sjelesorg*, nr. 2/1996.
- Skaug, O.S. (1998). *Erotic contact and attraction in the pastoral relation* (masteravhandling). NTNU, Trondheim.
- Smette, I., Stefansen, K. & Dullum, J. (2017). *Sentrene mot incest og seksuelle overgrep: En evaluering av sentrenes arbeid og rammevilkår*.
- Steine, I.M., Winje, D., Nordhus, I.H., Milde, A.M., Bjorvatn, B., Grønli, J. & Pallesen, S. (2016). Langvarig taushet om seksuelle overgrep. Prediktorer og korrelater hos voksne som opplevde seksuelle overgrep som barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*,

53(11), 888–899.

Stifoss-Hanssen, H. (1999). Seksuelle overføringer i sjelesorg. *Tidsskrift for Sjelesorg*, nr. 4/1999. (Også publisert i boken *Møtet med den andre*, tekster av Hans Stifoss-Hanssen PTS 2007.)

Sverdrup, S. (2014). *Evaluering – tilnærminger, modeller og eksempler*. Oslo: Gyldendal.

Thoresen, S. & Hjemdal, O.K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge: En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv* (rapport 1/2014). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere ved mistanke om eller anklage mot arbeidstaker om seksuelle overgrep 2007

Vedlegg

Vedlegg 1: Temalister for intervjuer

Temaliste for intervjuguide nåværende brukere

Hvordan kom informanten i kontakt med KRS?
Finner informanten hjelp og støtte i KRS` arbeid?
Hvilke deler av arbeidet benytter informanten seg av?
Hvorfor/hva er det med disse elementene opplevdes som hjelpsomme eller støttende. På hvilken måte var de støttende? (emosjonelt, informativt, praktisk)
Er det elementer informanten savner? Hva kunne vært annerledes?
Opplever informanten at det eksplisitt kirkelige ved tilbudet har en betydning?
Hvilke deler av det sekulære/ordinære hjelpeapparatet benyttet/r informanten seg av?
Hva skiller dette tilbudet fra andre tilbud?

Temaliste for intervjuguide tidligere brukere

Hvordan kom informanten i kontakt med KRS?
Hvor lenge var informanten involvert i KRS? Hva deltok brukeren på?
Opplevde informanten hjelp og støtte i KRS` arbeid? Hvilke deler av arbeidet opplevdes som hjelpsomme eller støttende. På hvilken måte var den støttende? (emosjonelt, informativt, praktisk)
Var det elementer informanten savnet? Hva kunne vært annerledes?
Sett i lys av ettertiden, hvilke elementer ved KRS` virksomhet hjalp informanten mest?
Hvorfor opphørte kontakten?
Kunne informanten tenke deg å ha kontakt med KRS på nytt?
Hvilke deler av det sekulære/ordinære hjelpeapparatet benyttet/r informanten seg av?
Hva skiller dette tilbudet fra andre tilbud?

3. Temalister for fokusgrupper for brukere

1 Opplevelse og vurdering av denne gruppa
Hvordan kom dere i kontakt med KRS?
Hvor lenge har dere gått i denne gruppa?
Hvordan opplever dere å gå i denne gruppa?
Hva oppleves som hjelpsomme eller støttende?
På hvilken måte støttende? (Emosjonelt, informativt, praktisk, åndelig)
Er det elementer du savner?
Er det noe du tenker kunne vært annerledes?
Denne gruppa er en del av kirkelig ressurscenter, opplever du at det eksplisitt kirkelige ved tilbudet har en betydning?
På hvilken måte gjør den liturgiske aktiviteten som lystenning dette til et annerledes tilbud enn andre tilbud til utsatte for seksuelle misbruk?
Hvordan opplever dere at gruppa ledes? (hvilken egenskaper/holdninger/ferdigheter/kunnskap har leder/ere av gruppa som du verdsetter?)
2 Opplevelse og vurdering av de andre tilbudene ved KRS
Hvilke aktiviteter eller tilbud benytter dere her ved KRS?
Fortell litt om hvordan du opplever de andre tilbudene du bruker her ved KRS?

Hva opplever du som særegent ved dette stedet?

3 Kort om overgrepserfaringen/e?

Vi skal ikke gå inn i dybden av dine erfaringer med overgrep, men hvis du ønsker ville det vært fint om du sa om overgrepet foregikk i en kirkelig eller kristen kontekst.

4 Sammenligning med andre tilbud/hjelpetiltak. (Egenart)

Hvilke deler av det sekulære/ordinære hjelpeapparatet har du eller benytter du deg av?

Hva skiller dette tilbudet fra andre tilbud?

Hvis dere fikk være med å beslutte hvordan dette sentret skal utvikle seg og formes, hva ville dere særlig lagt vekt på at det skal inneholde?

5 Noe dere vil tilføye

Temaliste for intervjuguide ansatte

1 Arbeidsoppgaver og kompetanse

Hvor lenge har du arbeidet ved KRS?

Hvorfor ønsket du å arbeide ved KRS?

Hvilke arbeidsoppgaver og kompetanse har du? Hvilke endringer har det vært i disse?

Hvordan opplever du handlingsrom og selvstendighet i arbeidet?

Hvordan vil du beskrive fagutviklingen ved KRS?

Hvilke muligheter har du for påvirkning og endring av virksomheten?

Hva er du særlig godt fornøyd med i stillingen din?

Er det noe du skulle ønske var annerledes?

2 Kontakt og samarbeid

Hva samarbeider ansatte om, og hva kjennetegner dette samarbeidet?

Hva er kontaktpunktene mellom ansatte og styret?

Hvordan fungerer kontakten mellom ansatte og kirkelige samarbeidspartnere?

På hvilke måter preger tverrfaglighet virksomheten?

Hvilke forventninger møter du som ansatt fra de ulike samarbeidspartnerne?

Hva kjennetegner dialog og informasjonsflyt mellom samarbeidspartnerne?

Hvilken funksjon har KRS sammenlignet med de andre tiltakene for utsatte for seksuelle overgrep?

3 Ledelse og organisering

Hvordan vil du beskrive ledelsen av KRS?

Hvilke oppgaver prioriteres ved KRS?

Hvilke potensielle oppgaver nedprioriteres?

Hva er forholdet mellom senterets kapasitet og oppgaver?

Hvordan bidrar ansatte til strategi og utvikling av KRS?

Kunne deler av senterets virksomhet vært organisert mer hensiktsmessig?

Hvordan vurderer du ressursbruken (økonomi og stillingshjemler)?

Hvis KR hadde fått tilført en million ekstra i året, hvordan ville disse midlene blitt brukt?

4 Endring og utvikling

Hvilke endringer eller vendepunkter mener du har preget KRS de siste årene?

Hva er senterets største utfordringer nå?

Hvor håper informanten KRS er om 10 år, og hvordan arbeider KRS da?

Temaliste for intervjuguide styremedlemmer

1 Arbeidsoppgaver og kompetanse

Hva gjorde at du har/hadde styreverv?

Hvilke arbeidsoppgaver og kompetanse vurderer du at KRS har? Hvilke endringer har det vært i disse?

Hvordan opplever du ansattes handlingsrom og selvstendighet i arbeidet?

Hvordan vil du beskrive fagutviklingen ved KRS?

Hvilke muligheter har du for påvirkning og endring av virksomheten?

Hva er du særlig godt fornøyd med?

Er det noe du skulle ønske var annerledes?

2 Kontakt og samarbeid

Hva er kontaktpunktene mellom ansatte og styret?

Hva kjennetegner styrearbeidet?

Hvordan fungerer kontakten mellom KRS og kirkelige samarbeidspartnere?

På hvilke måter preger tverrfaglighet virksomheten?

Hvilke forventninger møter KRS fra de ulike samarbeidspartnerne?

Hva kjennetegner dialog og informasjonsflyt mellom samarbeidspartnerne?

Hvilke funksjon fyller KRS ift de andre hjelpetiltakene som finnes?

3 Ledelse og organisering

Hvordan vil du beskrive ledelsen av KRS?

Hvilke oppgaver prioriteres ved KRS?

Hvilke potensielle oppgaver nedprioriteres?

Hva er forholdet mellom senterets kapasitet og oppgaver?

Hvordan bidrar ulike aktører til strategi og utvikling av KRS?

Kunne deler av senterets virksomhet vært organisert mer hensiktsmessig?

Hvordan vurderer du ressursbruken (økonomi og stillingshjemler)?

Hvis KR hadde fått tilført en million ekstra i året, hvordan ville disse midlene blitt brukt?

4 Endring og utvikling

Hvilke endringer eller vendepunkter mener du har preget KRS de siste årene?

Hva er senterets største utfordringer nå?

Hvor håper informanten KRS er om 10 år, og hvordan arbeider KRS da?

6. Temaliste for intervjuguide for kirkelig ansatte og arbeidsgivere i kirkelig virksomhet, som fellestråd, bispedømmer, sentralkirkelige råd, kirkelige organisasjoner og frikirker.

1 Kontakt, synlighet og tilgjengelighet

På hvilke måter har du og din organisasjon kontakt med KRS?

Hvordan opplever du og din organisasjon at KRS synlig og tilgjengelig?

Hvordan er KR synlig/til stede på ditt geografiske sted?

2 Kompetanse og ressurser

Hva slags inntrykk har du av KRS` ressurser og kompetanse?

Hva kjennetegner dine erfaringer med KR?

Hvordan vil du beskrive KRS` omdømme?

Hvordan mener du at mandatet er nådd med tanke på a) forebygging, b) bearbeiding, c) håndteringskompetanse?

3 Organisering

Hva er behovet for ett nasjonalt selvstendig kompetansesenter? Kunne mandatet bli ivare tatt desentralisert eller som del av en annen organisering?

Hvis KRS hadde blitt nedlagt, hva ville du ha savnet da?

Har du kontakt ved andre organisasjoner på feltet? Hvordan oppfatter du KR's rolle i lys av andre instanser?

Temaliste for intervju med øvrig hjelpeapparatet.

Kjenner informanten til KRS?

Har informanten samarbeidet med KRS? Hvordan opplevd informanten dette samarbeidet?

Hvis informanten har kjennskap til KRS, hvordan vil informanten beskrive KR's sammenlignet med deres virksomhet?

Hvilke funksjon fyller KRS ift de andre hjelpetiltakene som finnes?

Hvis KR hadde blitt nedlagt, hva ville du og brukerne ha savnet da?

Temaliste for intervjuguide for ansatte/frivillige i organisasjoner eller kirkelig virksomhet som har blitt veiledet i forbindelse med forebygging av seksuelle overgrep.

Hvorfor tok informanten kontakt med KRS?

Hvordan har informanten opplevd kontakten med KRS?

På hvilken måte var kontakten støttende? (emosjonelt, informativt, praktisk)

Er det elementer i kontakten med KRS som informanter skulle ønske var annerledes?

Vedlegg 2: Samtykkeskjema

” Evaluering av Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep”

Bakgrunn og formål

Kirkelig Ressurssenter har eksistert i 20 år. Kirkerådet for Den norske kirke ønsker å evaluere arbeidet. VID vitenskapelige høyskole (tidligere Diakonhjemmet høyskole) skal gjennomføre evalueringen. Den overordnede hensikten er å finne ut om og på hvilken måte Kirkelig Ressurssenter virkeliggjør å være et møte-og samtaletilbud for utsatte for vold og seksuelle overgrep og nasjonalt kompetansesenter for kirkesamfunn og kristelige organisasjoner.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Evalueringen vil foregå ved at forskere fra VID intervjuer nåværende og tidligere brukere, styremedlemmer og ansatte i Kirkelig Ressurssenter, ansatte i Den norske kirke og andre kristne organisasjoner samt ansatte i det sekulære hjelpeapparat. Vi ønsker å gjøre både individuelle intervjuer og gruppeintervjuer. Spørsmålene vil omhandle din relasjon til Kirkelig Ressurssenter, og du som bruker eller som ansatt erfarer kvaliteten på Kirkelig Ressurssenters virksomhet. Vi vil også gjøre observasjoner på Kirkelig Ressurssenters liturgiske og sosiale samlinger i Oslo.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. En prosjektgruppe bestående av fem vitenskapelig ansatte og doktorgradsstipendiater vil ha tilgang til intervjuene og beskrivelsene av samlingene. I publikasjonen vil nåværende og tidligere brukere av Kirkelig Ressurssenter bli beskrevet som «kvinnelig/mannlig bruker». Andre vil beskrives som «ansatt i kirkelig organisasjon» eller «ansatt i bispedømmeråd», «ansatte i fellesråd», ansatt i «sekulære hjelpeapparatet» og «ansatt ved Kirkelig ressurscenter».

Prosjektet skal etter planen avsluttes 1. april 2019. Etter avslutningen vil datamaterialet bli anonymisert

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

Dersom du er villig til å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med
prosjektmedarbeider Gyrid Gunnes, 90025572 (gyrid.gunnes@vid.no) telefonnummer på
prosjektleder.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata
AS.

Samtykke til deltakelse Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Liturgi for Messe for verdighet, Oslo, 2017

Klokkeringing

Informasjon om dagens gudstjeneste

Ved et alter, Jon akkomp.

T: J.T.Christoffersen M: G.Draugedalen

Om du ser meg, om vi møtes, ikke spør hvordan det går

Noen sår kan ikke bøtes, ikke si at du forstår

Refr:

Spør du meg så vet jeg ikke annet enn at jeg er her,

Ved et alter, ved en kilde, på et sted hvor Gud er nær

Ikke be meg å fortelle om de veier jeg har gått

Ikke spør om jeg kan telle alle dager jeg har grått

Refr

Ikke vent at jeg skal svare når du spør meg om min tro

La meg slippe å forklare hvordan Gud kan være god

Refr

Så la tak og vegger snakke, de har sett meg gråte før

La dem klage, la dem takke, la meg være, ikke spør

Refr

Inngangssord

I Gud vår Skaper, Frigjøreren og Livgiverens navn

Vold og seksuelle overgrep har skjedd i Guds og menneskers navn.

Det vonde som ikke skal skje har skjedd, og det fortsetter å skje. Mange er rammet i sin tillit til Gud og til andre mennesker. De trygge rommene har blitt utrygge. Vi har fortsatt en vei å gå, vi så, men så ikke, vi forstod, men forstod ikke.

Nå er vi her. I dette hellige rommet. Her har menneskets klager, lengsler og bønner blitt uttrykt i århundrer. Her møter vi hverandre, slik livet er. Med vår sorg og protest, tro og håp. Her blir vi møtt med verdighet og får bekreftet vårt verd.

La oss be:

Trofaste Gud, du har lovet at du aldri vil svikte. Du tåler å se våre mørke rom. Gi oss steder å snakke sant om oss selv og livet. Du ser bak fasadene og alt det vanskelige. Favn det, hold det. Vis oss de trygge rommene. Styrk oss i troen på dine løfter, så vi kan leve og dø i håpet om en ny himmel og en ny jord. Amen.

Stemmer

Sang. *Jeg er med deg,*

Hustavle

Hør en hustavle:

«Krenkes et medmenneske, krenkes Gud.

Ingen skal bære alene.

Vi vil støtte.

Vi vil tro på.

Vi vil skape trygge rom.
Vi står sammen mot vold og seksuelle overgrep».

***Helt til månen går til ro* Kristina Jølstad Moi og Jon Kleveland**

Tekstlesning og preken

Trostekst

L: Våre liv tilhører Gud. Alt som skjer, berører Gud. La oss derfor dele vår tro.

A: Jeg tror på en Gud som kommer menneskene i møte.

Jeg tror på en Gud som tåler å se, tåler å vite.

Jeg tror på Jesus som selv ble utsatt for overgrep og svik.

Jeg tror på Jesus som gir oss del i sin seier over ondskap og død..

Jeg tror på den Hellige Ånd som håper for oss når vi ikke håper selv.

Jeg tror på den Hellige Ånd som gir frihet til handling og hvile.

Vi tror at kirken trenger å høre våre stemmer.

Vi tror at kirken vil kjempe mot urett.

L: Gud skaper nye muligheter til å oppleve kjærighet, respekt og omsorg

Forbønn

L: La oss vende oss til Gud i bønn.

Gud vår Skaper!

Du som kommer menneskene i møte og som tåler å se,
høre og vite:

Vi ber for alle som opplever frykt og smerte hver eneste dag.

Vi ber for dem som er på flukt, for alle som opplever
utrygghet og uvisshet. Sett oss i bevegelse mot de som trenger oss.

Styrk og trøst alle sørgende og redde.

Skap fred i verden-

Du, som fremdeles skaper og bryr deg om det enkelte menneske.

Bønnesvar:

Noen må våke i verdens natt,

noen må tro i mørket...

L: Jesus Kristus, du som selv ble utsatt for overgrep og svik,
og som gir oss del i din seier over ondskapen og døden:

Mange barn og unge har sett og erfart en virkelighet
de skulle sluppet å erfare.

Vi ber for kvinner, menn, barn og unge

som *har opplevd* eller *opplever* vold og seksuelle overgrep,

og for alle som kjenner at fortiden mørkelegger livet.

Vi ber om at religion ikke må bli brukt for å skjule overgrep
eller forsterke diskriminering.

Vi ber for menneskene i byen vår.

Gi oss øyne til å se alle som er rammet.

Gi oss handlekraft og uredde stemmer.

Bønnesvar:

Noen må bære en annens nød...

L: Hellige Ånd, du som håper for oss når vi ikke klarer å håpe selv:
Frigjør oss til å handle og til å alltid arbeide mot urett.

Vi ber og takker for organisasjonene, menighetene,
de frivillige og fagpersonene som arbeider mot vold og overgrep.
Gi oss alle styrke til å kjempe for et samfunn hvor menneskenes
grenser blir respektert.
Du livgivende Ånd, gi oss håp om en god fremtid!

Bønnesvar:

Herre, du våker i verdens natt...

L: La oss i stillhet legge frem for Gud det hver og en av oss har på hjertet.

Bønnestillhet.

L: I dine hender gode Gud legger vi alt og alle vi nå har bedt for. Amen.

Nattverd og vandring i kirkerommet.

Vi har gjort i stand ulike stasjoner i kirkerommet. Du er velkommen til å bruke en eller flere av stasjonene, til å vandre i kirkerommet, eller til å bli sittende i kirkebenken.

Vi har satt frem brød og vin. Nattverden er for alle som vil ta imot. Gjør det som passer for deg.

«Vår Herre Jesus Kristus, i den natt da han ble forrådt, tok han et brød, takket, brøt det, gav disiplene og sa: Ta imot og spis. Dette er min kropp som gis for dere. Gjør dette til minne om meg. Likeså tok han kalken etter måltidet, takket, gav dem og sa: Drikk alle av den. Denne kalk er den nye pakt i mitt blod som utøses for dere så syndene blir tilgitt. Gjør dette så ofte som dere drikker det, til minne om meg».

Vår Far i himmelen.

Forklaring av stasjonene

L: Kom for alt er ferdig!

Utdelingsord: Livets brød/Livets beger

Musikk under nattverden.

Bønn etter nattverden

L: Gud, du som er livets kilde. Du ser det synlige og usynlige vi bærer frem til deg. Vi har tent våre lys og båret frem våre bønner. Takk, Gud, at du hører oss, ser oss og tar imot oss.

Jesus Kristus, vi takker for nattverdens brød og vin, og for din betingelsesløse kjærlighet. Bli hos oss med din nåde og godhet. Hjelp oss å tro at vi er verdige. Amen.

Salme: Solbarn, jordbarn

Velsignelsen

L: Herren velsigne deg og bevare deg. Herren la sitt ansikt lyse over deg og være deg nådig.
Herren løfte sitt åsyn på deg og gi deg fred.

3*3 bøtteslag

Sang.**Utgangord:**

L: Gå med mot og styrke, håp og verdighet!

Kirkekaffe bak i kirken.

Vedlegg 4: Spørreskjema om Kirkelig Ressurssenter

I dette spørreskjemaet er vi interessert i å få informasjon om din kjennskap til, kontakt med og/eller bruk av Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep. Vi ber deg svare på spørsmålene med utgangspunkt i den stillingen du nå har i kirken i Norge (Den norske kirke, andre kirkesamfunn, kristen organisasjon).

1) Kjønn?

- Kvinne
- Mann

2) Hvilken landsdel bor du i?

- Sørlandet
- Østlandet
- Vestlandet
- Trøndelag
- Nord-Norge

3) Hvilket kirkesamfunn er du medlem av?

- Den norske kirke
- Den katolske kirke
- Den Evangelisk Lutherske frikirke
- Pinsemenighet
- Den ortodokse kirke
- Metodistkirken
- Det norske misjonsforbund
- Det norske baptistsamfunn
- Annet kirkesamfunn (spesifiser)

4) Hvor lenge har du vært i nåværende stilling?

- Mindre enn 1 år
- 1 - 2 år
- 2 - 5 år
- 5 - 10 år

- 10 år eller mer

5) Har du hørt om «Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep» (heretter: «Ressurssenteret»)?

- Ja
- Nei

6) Hvordan fikk du først kjennskap til Ressurssenteret?

- Omtale i media
- På jobben
- Via venner/familie
- I menigheten/kirken
- Annet (spesifiser):

7) Har du hatt direkte kontakt med Ressurssenteret?

- Ja
- Nei

8) Hva har kontakten dreid seg om? (Sett kryss for det som passer for deg – sett gjerne flere kryss hvis det er aktuelt)

- Har vært på kurs i regi av Ressurssenteret og eventuelt samarbeidende organisasjoner
- Har vært i kontakt med Ressurssenteret i jobbsammenheng, for å få hjelp til å håndtere volds-/overgrepshendelser
- Har vært i kontakt med Ressurssenteret i jobbsammenheng, for å få hjelp til å bistå andre som har vært utsatt for volds-/overgrepshendelser
- Annen kontakt (spesifiser):

9) Har du, i arbeidet i din nåværende stilling, brukt materiell utviklet av Ressurssenteret (bøker, brosjyrer etc.)?

- Ja
- Nei

10) Hvor stor nytte har du hatt av materialet i jobben din?

- Svært liten nytte
- Liten nytte

- Middels nytte
- Stor nytte
- Svært stor nytte

11) Har du deltatt på «Messe for verdighet»? (Som medvirkende og/eller som «vanlig» deltaker)

- Ja
- Nei

12) Kjenner du til, fra din jobbsammenheng, tilfeller av seksuelt krenkende atferd, begått av kirkelig ansatte?

- Ja
- Nei
- Ønsker ikke å svare

13) Kjenner du til at Ressurscenteret har bistått i tilfeller der kirkelig ansatte kirkelig har begått seksuelt krenkende handlinger?

- Ja
- Nei
- Ønsker ikke å svare

14) Hva besto hjelpen fra Ressurscenteret i?

- Veiledning til arbeidsgiver
- Sjelesorg for den krenkede
- Hjelp til politianmeldelse
- Annet (spesifiser):

15) Kjenner du til at kirkelig ansatte har begått seksuelt krenkende handlinger, og at hendelsene har vært håndtert UTEN hjelp fra Ressurscenteret?

- Ja
- Nei
- Ønsker ikke å svare

16) Kjenner du til at kirkelig ansatte har begått seksuelt krenkende handlinger, og at hendelsene har vært håndtert på en eller annen måte?

- Ja
- Nei
- Ønsker ikke å svare

17) Hvordan ble sakene håndtert?

- Den anklagede fikk skriftlig advarsel
- Den utsatte ble flyttet over i annen stilling
- Den anklagede ble flyttet over i annen stilling
- Den anklagede ble sagt opp
- Den anklagede ble innkalt til overordnet
- Hendelsen ble politianmeldt
- Den anklagede ble utestengt fra tjeneste for en viss periode
- Annet (spesifiser):

18) Kjenner du til at kirkelig ansatte har begått seksuelt krenkende handlinger, uten at det har vært gjort noe med hendelsene, dvs. de har verken blitt meldt eller håndtert på annen måte?

- Ja
- Nei
- Ønsker ikke å svare

19) Hvor lenge siden er det denne hendelsen/disse hendelsene skjedde?

Omtrent _____ år

20) Hvor god eller dårlig synes du den hjelpen/de råd/den veiledning du har fått fra Ressurscenteret, har vært?

- Svært dårlig
- Dårlig
- Sånn passe
- God
- Svært god

21) Hvilken betydning mener du det har for overgrep utsatte i Norge at Ressurscenteret finnes?

22) Hvilken betydning har det for kirken i Norge, dvs. kirkesamfunnene og organisasjonene, at Ressurscenteret finnes?

Til slutt:

23) Skriv her det du syns vi trenger å vite for å kunne evaluere Ressurscenteret på en god måte, men som vi ikke har stilt spørsmål om.

© Copyright www.questback.com. All Rights Reserved.

Vedlegg 5: Følg brev til mail til kirkelige medarbeidere som bes svare på questback om KRS

Kjære kirkelige medarbeider

Krenkende seksuell oppførsel er et stort problem i kirke og samfunn. I 20 år har Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep eksistert. På vegne av Kirkerådet for Den norske kirke skal VID vitenskapelige høgskole evaluere Ressurssenteret og dets arbeid.

Vi ønsker å finne ut hvor kjent Kirkelig Ressurssenter er blant kirkelige medarbeidere i ulike kirkesamfunn og ber om din vurdering av senterets arbeid dersom du har kjennskap til eller erfaring med senteret og dets virksomhet. Vi håper at du vil hjelpe oss med evalueringen ved å svare på noen spørsmål. [Trykk her for å komme til undersøkelsen.](#)

Din deltakelse er viktig for at vi skal få god kvalitet på evalueringen. Det er selvsagt frivillig å delta, og ingen svar vil kunne tilbakeføres til deg eller din datamaskins ip-adresse.

Vi regner med at det vil ta ca. ti minutter å fylle ut skjemaet og ber deg om å fylle det ut innen 14 dager.

På forhånd tusen takk for at du deltar.

Vennlig hilsen

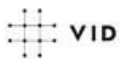
Hans Stifoss-Hanssen, professor i diakoni, fagansvarlig for evalueringen
Olav Helge Angell, professor em. i diakoni, prosjektmedarbeider
Gyrid Gunnes, phd-stipendiat, prosjektleder
gyrid.gunnes@vid.no

VID vitenskapelige høgskole

Diakonvn. 14-18 /

Postboks 184 Vinderen

0319 Oslo

Vedlegg 6: Svarfordelinger i spørreskjemaundersøkelsen

Tabell 1 Organisasjoner faktisk inkludert i spørreskjemaundersøkelsen og antall potensielle mottakere av forespørselen om å delta.

Religiøs organisasjon	Typer ansatte	N	K	M
Den norske kirke	Biskoper, proster, prester, ansatte i Kirkerådet; ²³	1651	x	y
	Kirkeverger (441) og alle stillinger som hører inn under kirkevergene	~5800	~3400	~2400
Organisasjoner knyttet til Den norske kirke	Ansatte i Norges KFUK-KFUM (etter sentralleddets skjønn)	23	13	10
	Ansatte i Kirkens Bymisjon i Oslo (prester og diakoner)	21	11	10
Den evangelisk-lutherske frikirke	Pastorer	92	15	77
Metodistkirken	Prester, diakoner, «andre»	47	20	27
Syvendedags Adventistkirken	Pastorer og diakoner	57	10	47

Tabell 2 Kjønnfordeling i populasjonen og utvalget.

Kjønn	Frekvens		Prosent	
	Populasjon	Utvalg	Populasjon	Utvalg
Kvinne		526		50,8
Mann		510		49,2
Total		1036	100	100,0
Ubesvart		18		
I alt		1054		

²³ Kirkerådet hadde ikke oversikt over kjønnfordelingen blant dem de har ansvar for. Siden disse er så stor del av hele populasjonen, gir det ikke mening å stipulere kjønnfordelingen i hele populasjonen ut fra de andre, de som ikke er under Kirkerådet sitt ansvarsområde.

Tabell 3 Geografisk fordeling i utvalget.

Region	Frekvens	Prosent
Sørlandet	56	5,4
Østlandet	442	42,4
Vestlandet	293	28,1
Trøndelag	100	9,6
Nord-Norge	151	14,5
Total	1042	100,0
Ubesvart	12	
I alt	1054	

Tabell 4 Fordeling av respondentene i utvalget etter kirkesamfunn.

Kirkesamfunn	Frekvens	Prosent
Den norske kirke	1014	96,7
Metodistkirken	15	1,4
Den evangelisk-lutherske frikirke	13	1,2
Syvendedags Adventistkirken	6	,6
Annet kirkesamfunn	1	,1
Total	1049	100,0
Ubesvart	5	
I alt	1054	

Resultater

Tabell 5 Om de kirkelig ansatte hadde hørt om Ressurscenteret mot vold og seksuelle overgrep i utvalget.

Har hørt om Ressurscenteret	Frekvens	Prosent
Ja	939	89,7
Nei	108	10,3
Total	1047	100,0

Ubesvart	7	
I alt	1054	

Tabell 6 Sammenhengene der deltakerne i undersøkelsen først fikk kjennskap til Ressurssenteret.

Kirkesamfunn	Frekvens	Prosent
På jobben	515	55,0
Omtale i media	131	14,0
I menigheten/kirken	114	12,2
I utdanningen/utdanningsinstitusjonen	65	7,0
Via venner/familie	22	2,4
Annet *)	89	9,5
Total	936	100,0
Ubesvart	118	
I alt	1054	

*) Bearbejdet versjon der svar som går på utdanning/utdanningsinstitusjon er skilt ut fra andre «Annet»-svar til en egen kategori.

Tabell 7 Om de kirkelig ansatte hadde hatt direkte kontakt med Ressurssenteret.

Har hatt direkte kontakt med Ressurssenteret	Frekvens	Prosent
Ja	361	38,7
Nei	572	61,3
Total	933	100,0
Ubesvart	121	
I alt	1054	

Tabell 8 Hva kontakten med Ressurssenteret har dreidd seg om.

Kontakt med Ressurssenteret	Ja	Nei	Totalt	N

Har vært på kurs i regi av Ressurscenteret og eventuelt samarbeidende organisasjoner	73,1	26,9	100,0	361
Har vært i kontakt med Ressurscenteret i jobbsammenheng, for å få hjelp til å håndtere volds-/overgrepshendelser	19,9	80,1	100,0	361
Har vært i kontakt med Ressurscenteret i jobbsammenheng, for å få hjelp til å bistå andre som har vært utsatt for volds-/overgrepshendelser	24,9	75,1	100,0	361

Tabell 9 Om respondentene, i nåværende stilling, har brukt materiell utviklet av Ressurscenteret (bøker, brosjyrer etc.).

Har brukt materiell utviklet av Ressurscenteret	Frekvens	Prosent
Ja	403	43,2
Nei	530	56,8
Total	933	100,0
Ubesvart	6	
I alt	939	

Tabell 10 Brukernes nytte av materiell produsert av Ressurscenteret.

Nytte av materiellet	Frekvens	Prosent
Svært liten nytte	2	,5
Liten nytte	16	4,0
Middels nytte	162	40,8
Stor nytte	187	47,1
Svært stor nytte	30	7,6
Total	397	100,0
Ubesvart	6	
I alt	403	

Tabell 11 Om respondentene hadde deltatt på «Messe for verdighet».

Har deltatt på «Messe for verdighet»	Frekvens	Prosent
Ja	185	20,0
Nei	740	80,0
Total	925	100,0
Ubesvart	14	
I alt	939	

Tabell 12 Om respondentene kjenner til, fra jobbsammenhengen, tilfeller av seksuelt krenkende atferd begått av kirkelig ansatte.

Kjennskap til seksuelt krenkende atferd begått av kirkelig ansatte	Frekvens	Prosent
Ja	393	37,4
Nei	638	60,8
Ønsker ikke å svare	19	1,8
Total	1050	100,0
Ubesvart	4	
I alt	1054	

Tabell 13 Om respondentene kjenner til at Ressurssenteret har bistått i slike tilfeller.

Kjennskap til om Ressurssenteret har bistått	Frekvens	Prosent
Ja	199	52,5
Nei	171	45,1
Ønsker ikke å svare	9	2,4
Total	379	100,0
Ubesvart	675	
I alt	1054	

Tabell 14 Måter Ressurssenteret hadde bistått på i tilfeller der kirkelig ansatte hadde begått seksuelt krenkende handlinger.

Kontakt med Ressurssenteret	Ja	Nei	Ønsker ikke å svare	Totalt	N
Veiledning til arbeidsgiver	37,0	60,6	2,4	100,0	378
Sjelesorg for den krenkede	25,4	72,2	2,4	100,0	378
Hjelp til politianmeldelse	4,8	92,9	2,4	100,0	378

Tabell 15 Om respondentene kjenner til krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte, som ikke ble håndtert med hjelp frå Ressurssenteret.

Kjennskap til krenkende atferd uten bistand fra Ressurssenteret	Frekvens	Prosent
Ja	184	48,7
Nei	157	41,5
Ønsker ikke å svare	37	9,8
Total	378	100,0
Ubesvart	676	
I alt	1054	

Tabell 16 Håndtering av saker om seksuelt krenkende atferd der Ressurssenteret ikke var involvert.

Håndtering av saker uten bistand fra Ressurssenteret	Frekvens	Prosent
Hendelsen ble politianmeldt	43	22,9
Den anklagede ble innkalt til overordnet	32	17,0
Den anklagede ble sagt opp	26	13,8
Den anklagede fikk skriftlig advarsel	14	7,4
Den anklagede ble utestengt for viss periode	14	7,4
Den anklagede ble flyttet til annen stilling	12	6,4
Den utsatte ble flyttet til annen stilling	6	3,2
Annet	41	21,8
Total	188	100,0

System	866	
I alt	1054	

Tabell 17 Om respondentene kjenner til tilfeller av seksuelt krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte, som det ikke ble gjort noe med.

Tilfeller av krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte som det ikke ble gjort noe med	Frekvens	Prosent
Ja	89	22,8
Nei	281	72,1
Ønsker ikke å svare	20	5,1
Total	390	100,0
Ubesvart	664	
I alt	1054	

Tabell 18 Om respondentene kjenner til tilfeller av seksuelt krenkende handlinger begått av kirkelig ansatte, som det ikke ble gjort noe med.

Hvor lenge det er siden krenkelsene ikke ble reagert på	Frekvens	Prosent
2 år eller mindre	19	23,8
2 - 5 år	17	21,3
5 - 10 år	11	13,8
Mer enn 10 år	33	41,3
Total	80	100,0
Ubesvart	974	
I alt	1054	

Respondentenes mer eksplisitte vurdering av Ressurssenteret og dets virksomhet

Tabell 19 Respondentenes vurdering av råd og veiledning de hadde mottatt frå Ressurssenteret.

Vurdering av råd og veiledning fra Ressurssenteret	Frekvens	Prosent
Dårlig	5	1,5
Sånn passe	39	11,9
God	209	63,9
Svært god	74	22,6
Total	327	100,0
Ubesvart	727	
I alt	1054	

Vedlegg 7: Godkjenning fra NSD

Hans Stifoss-Hanssen
PB 184 Vinderen
0319 OSLO

Vår dato: 16.04.2018

Vår ref: 59865 / 3 / OOS

Deres dato:

Deres ref:

Tilråkning fra NSD Personvernombudet for forskning § 7-27

Personvernombudet for forskning viser til meldeskjema mottatt 15.03.2018 for prosjektet:

<i>59865</i>	<i>Evaluering av Kirkelig Ressurssenter mot vold og seksuelle overgrep</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>VID vitenskapelig høgskole, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Hans Stifoss-Hanssen</i>

Vurdering

Etter gjennomgang av opplysningene i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon finner vi at prosjektet er unntatt konsesjonsplikt og at personopplysningene som blir samlet inn i dette prosjektet er regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. På den neste siden er vår vurdering av prosjektopplegget slik det er meldt til oss. Du kan nå gå i gang med å behandle personopplysninger.

Vilkår for vår anbefaling

Vår anbefaling forutsetter at du gjennomfører prosjektet i tråd med:

- opplysningene gitt i meldeskjemaet og øvrig dokumentasjon
- vår prosjektvurdering, se side 2
- eventuell korrespondanse med oss

Meld fra hvis du gjør vesentlige endringer i prosjektet

Dersom prosjektet endrer seg, kan det være nødvendig å sende inn endringsmelding. På våre nettsider finner du svar på hvilke [endringer](#) du må melde, samt endringsskjema.

Opplysninger om prosjektet blir lagt ut på våre nettsider og i Meldingsarkivet

Vi har lagt ut opplysninger om prosjektet på nettsidene våre. Alle våre institusjoner har også tilgang til egne prosjekter i [Meldingsarkivet](#).

Vi tar kontakt om status for behandling av personopplysninger ved prosjektslutt

Ved prosjektslutt 01.04.2020 vil vi ta kontakt for å avklare status for behandlingen av personopplysninger.

Se våre nettsider eller ta kontakt dersom du har spørsmål. Vi ønsker lykke til med prosjektet!

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning

